

Masteroppgave

Hør de somaliske kvinnenes stemmer

En studie av somaliske kvinner i barnerike familier og deres beskrivelse av egne familiers situasjon knyttet til materielle levekår og arbeid, og betydningen av sosial og kulturell kapital

av

Fatou Jabang

Master i velferdsforvaltning

Avdeling for pedagogik- og sosialfag

Høgskolen i Lillehammer

Høgskolen
i Lillehammer

Lillehammer University College • hil.no

Sammendrag

Masteroppgavens tar utgangspunkt i følgende problemstilling:

Hvordan opplever kvinner i barnerike somaliske familier sin situasjon i forhold til materielle levekår?

Hvilken betydning har sosial og kulturelle kapital for mestring av familienes livssituasjon?

Denne masteroppgavens tema er integrering. Det er store variasjoner i somalieres integrering i det norske samfunnet. Noen har bodd i Norge lenge og klarer seg bra i samfunnet, men andre sliter med å bli integrert blant annet på grunn av språkbarrierer. Det er intervjuet elleve somaliske kvinner i denne studie, de har alle samme hovednettverket som de omtaler som «mødregruppen». De forteller om hvordan familiene opplever situasjonen i forhold til materielle levekår som arbeid, bolig og økonomi. Familiene har ut i fra kvinnenenes fortellinger forskjellige opplevelser. Når det gjelder økonomi er det noen som har bedre opplevelser av familienes situasjon selv om alle mener at de har dårlig råd. De har forskjellige opplevelser på grunn av familienes forskjellige bakgrunn og det sosiale nettverket de har både i Norge og i utlandet.

Når det gjelder bolig leier ti av dem kommunale boliger, men de alle fleste av dem mener at de bor trangt og at det ikke er god nok oppfølging, eventuelt manglende oppfølging fra kommunen når det kommer til vedlikehold, vasking av fellesarealene osv. De er alle klar over at de kan søke lån til å kjøpe bolig, men de kan ikke betjene et boliglån med renter fordi dette er i strid med familienes religion og forbudet i Islam mot lån med renter. Noen søkte lån for flere år siden, men fikk ikke nok lån til å kjøpe bolig.

Det er kun en av kvinnene som er i arbeid. De andre er arbeidsledige og det er kun tre av ektefellene som er i arbeid. Hvordan de opplever situasjonen er varierende. Kvinnene forteller om at de står overfor en del utfordringer i forhold til arbeidslivet. Bruk av hijab og klesmåte er blant de utfordringer kvinnene nevner. De føler seg utstøtt fra arbeidslivet når arbeidsgivere spør om kvinnenenes bruk av hijab på arbeidsstedet. De anser dette som en del av sin identitet og vil ikke gi den fra seg. Noen har vært i arbeidspraksis før, men det er få av kvinnene som har en positiv innstilling når det gjelder praksisplass. De som verken har vært i arbeid eller praksis er ikke særlig optimistiske med tanke på mulighetene for å få seg arbeid.

Informantene skiller seg i to grupper i forhold til hvordan de opplever sin økonomiske situasjon. Den ene gruppen har en positiv opplevelse av familiens økonomisk situasjon og den andre gruppen har en dårlig opplevelse av familiens økonomisk situasjon.

Kvinnene med gode opplevelser av familiens økonomi har tidligere vært i arbeid og det samme gjelder deres ektefeller. De har sosialt nettverk som er støttende både økonomisk og sosialt. Kvinnene deres familie var sosialhjelpsmottakere når intervjuene ble gjennomført, men har ikke vært det hele tiden. De ble økonomisk selvhjulpne når de var i arbeid. Den gruppen med dårlig opplevelse av familiens økonomisk situasjon har vært sosialhjelpsmottakere sammenhengende i lang tid og har ikke vært i arbeid.

Når det gjelder sosial og kulturell kapital skiller informantene seg i tre grupper, de med lite sosial kapital, de med middels sosial kapital og de med relativ høy sosial kapital.

Kvinnene med lite sosial kapital er ikke i arbeid, har lite nettverk og har ikke mennesker rundt seg som kan hjelpe dem økonomisk og når det oppstår vanskeligheter i livet, Den gruppen med middels sosial kapital har ektefeller som er jobb, de er ikke i arbeid selv, og deres ektefeller har både formelle og uformelle nettverk rundt seg. Dette gir familien bridging sosial kapital, det vil si å ha kontakt med andre nettverk utenom deres eget. De med relativ høy sosial kapital har støttende nettverk både i Norge og i utlandet.

Medlemmene av deres nettverk hjelper dem både økonomisk og sosialt. Til gjengjeld bidrar de til nettverket blant annet med å invitere andre til å samles i høytider.

Kvinnenes «mødregruppe», som nettverk i seg selv, gir noen av dem muligheter til å delta i samfunnet og til å mobilisere hjelp de kan få fra hjelpeapparatet. Det er imidlertid medlemmene i nettverket med norskkunnskaper som tjener mest på dette. Noen er talerør for gruppen og dette gir dem muligheten til å utvikle seg i retning av å få mer kulturell kapital. De lærer om de kulturelle kodene i samfunnet og har lyst til å lære mer ved å søke formelle utdanning.

Innholdsfortegnelse

Forord.....	6
KAPITTEL 1: INNLEDNING	7
1.1 Bakgrunn: Målsetninger og visjoner	7
1.2 Tema, problemstilling og avgrensning	9
1.3 Fattigdom – og forskjellige måter å måle den på	11
1.4 Oppgavens oppbygning.....	12
KAPITTEL 2:.....	13
BAGGRUNN OM SOMALIA OG KJENNETEGN VED SOMALIERE I NORGE	13
2.1 Geografisk opphav og historisk bakgrunn.....	13
2.1.1 Militærkupp og Barres moderniseringsprosjekt	15
2.1.2 Arbeid og ansvar.....	15
2.2 Kjennetegn ved somaliere i Norge	16
2.2.1 Familiemønster, barnas oppvekst, arbeidstilknytning og kvalifisering.....	17
2.2.3 Oppsummering.....	19
KAPITTEL 3:.....	21
KUNNSKAPSSTATUS OM SOMALIERES MØTE MED NORGE.....	21
3.1 Møte med hjelpeapparatet og offentlige ansatte	21
3.2 Samarbeidet mellom skolen og hjemme	23
3.3 Innpass på arbeidsmarkedet	24
3.4 Levekår og sosialhjelp	26
3.5 Identitet og følelser av eksklusjon	27
3.6 Oppsummering.....	28
KAPITTEL 4: TEORETISKE FORANKRINGER.....	29
4.1 Majoritet, minoritet og makt	29
4.1.1 Makt	32
4.2 Stigmatisering, mestring, mestringsevne og mekanismer	32
4.3 Skam og skyldfølelse	34
4.4 Sosial og kulturell kapital	36
4.4.1 Bourdieus teori av sosial kapital, kulturell kapital og habitus.....	37
4.5 Bonding og bridging og etnisk mangfold.....	39
4.6 Oppsummering.....	40
KAPITTEL 5: METODE.....	41
5.1 Kvalitative metoder	41
5.1.2 Kvalitative semi-strukturerte intervjuer og vitenskapelig forankring.....	42
5.2.1 Hermeneutikken.....	42

5.2.2 Fenomenologi.....	44
5.3 Min posisjon som forsker i forhold til deltakerne	44
5.4 Rekruttering av informanter	46
5.5 Gjennomføring av intervjuene og etiske aspekter.....	48
5.5.1 Kommunikasjon og bruk av tolk.....	50
5.7 Overførbarhet, validitet og gyldighet.....	51
5.8 To analytiske tilnærminger	53
5.9 Oppsummering.....	54
KAPITTEL 6:.....	55
DATAPRESENTASJON OG ANALYSE AV FUNN KNYTTET TIL ØKONOMI, BETYDNING AV ARBEIDSTILKNYTNING OG BOLIG.	55
6.1 Presentasjon av informantene	55
6.2 Kvinnenes opplevelse av familiens situasjon knyttet til materielle levekår og arbeids tilknytning.....	58
6.2.1 Økonomi.....	58
6.2.2 Kvinnene med dårlig opplevelse av familiens økonomisk situasjon	59
6.2.3 Kvinnene med en positiv opplevelse av familiens økonomisk situasjon	62
6.3 Arbeidserfaring og betydning av yrkesdeltakelse	65
6.3.1 Gruppen som ikke har vært ut i arbeid eller praksis før	65
6.3.2 Kvinnene med bare praksiserfaring i Norge.....	67
6.3.3 Kvinnene med arbeidserfaring i Norge	69
6.4 Oppsummering av funnene knyttet til økonomi og arbeidstilknytning.....	71
6.5 Kvinnenes opplevelse av sin boligsituasjon	72
KAPITTEL 7: FUNN I FORHOLD TIL BETYDNINGEN AV SOSIAL OG KULTURELL KAPITAL	77
7.1 Gruppen med lite sosial kapital.....	77
7.2 Gruppen med middels sosial kapital	78
7.3 Gruppen med relativt høy sosial kapital i nettverket	79
7.4 Kulturelle kompetanse og kapital	82
7.5 Oppsummering.....	85
KAPITTEL 8:.....	86
DRØFTING.....	86
8.1 Minoritet versus majoritet.....	86
8.2 Bonding og bridging sosial kapital.....	89
8.3 Sosial kapital og kulturell kapital – og dens betydning for mestring av familiens situasjon	90
8.4 Samfunnsengasjement og inkludering.....	91
8.5 Oppsummering.....	93

KAPITTEL 9:.....	94
KONKLUSJON – OG VEIEN VIDERE?.....	94
9.1 Økonomi.....	94
9.2 Bolig.....	95
9.3 Arbeid.....	95
9.3.1 Min studie sammenliknes med andre funn	96
9.4 Betydningen av sosial og kulturell kapital for mestring av familienes situasjon.	96
9.4.1 Min studie sammenliknes med andre funn	98
9.5 Forslag til videre forskning.....	99
LITTERATUR.....	100

Vedlegg 1: Forespørsel om intervju

Vedlegg 2: Intervjuguide til masteroppgaven

Forord

Nå er det endelig tid for å avslutte skrivingen av min masteroppgave. Jeg vil i den anledning takke min veileder Liv Solheim for gode faglige råd – og for konstruktiv veiledning. Veiledningsprosessen var meget lærerik, spennende og ikke minst utfordrende for meg hele veien. Utfordrende fordi refleksjonene jeg kom til etter veiledning ga meg muligheten til å tenke mer og få lyst til å utforske problemstillingen enda dypere.

Jeg vil takke min familie, særlig min sønn Madikeh, som har vært støttende gjennom hele prosessen. Mine ledere og gode kolleger fortjener også å bli takket mye for støtten gjennom denne prosessen, særlig min nærmeste leder Veronica. Hun ga meg muligheten til å ta fri i forbindelse med oppgaveskriving og veiledning. Takk for din forståelse og fleksibilitet hele veien. Spesielt takk til en god kollega, Jan Einar, som leste oppgaven kritisk underveis og kom med gode innspill. Takk for gode tilbakemeldinger.

Jeg vil til sist takke alle mine informanter for deres tid og tillit til meg. Denne oppgaven ville ikke bli ferdig uten deres villighet til å bli intervjuet. Sist, men ikke minst, vil jeg takke lærerne i de fagene jeg tok på høyskolen i Lillehammer.

KAPITTEL 1:

INNLEDNING

1.1 Bakgrunn: Målsetninger og visjoner

Yrkesdeltakelse for innvandrere er et viktig mål i Norge. I Meld.st. 6 2012-2013 blir det sagt at innvandring til Norge er en ressurs, og at grunnet innvandringen får både distriktene og byene viktig arbeidskraft og kompetanse. Samtidig blir det sagt at innvandring medfører utfordringer, og at disse må håndteres både på nasjonalt og på lokalt nivå for å kunne dra best mulig nytte av innvandrernes ressurser.

Arbeidsledigheten blant innvandrere utgjør 39 prosent av hele ledige totalt i andre kvartal 2015 (Statisk Sentralbyrå, 2015 A). Arbeidsledigheten blant innvandrere har vært ca. tre ganger så høy som i hele befolkningen i flere år (Meld. St.6 2012-2013). Noen grupper innvandrere har lavere yrkesdeltakelse enn andre. Kvinner fra Irak, Afghanistan, Pakistan og Somalia har særlig lav sysselsetting. Å redusere forskjellen i yrkesdeltakelse blant innvandrere og mellom innvandrere og samfunnet for øvrig, er et viktig satsingsområde for regjeringen:

Regjeringens visjon er å tette sysselsettingsgapet som eksisterer mellom innvandrere og befolkningen for øvrig. Ambisjonsnivået for sysselsetting blant innvandrere skal derfor være høyt, for menn og kvinner. Arbeid og økonomisk selvstendighet for kvinner er avgjørende for økt likestilling mellom kjønnene og er viktig for å oppnå større økonomisk og sosialt likhet (Meld. St. 6 2012-2013).

Sitatet overfor viser at yrkesdeltakelse for innvandrerkvinner anses som viktig for å kunne oppnå økonomisk likhet, og ikke minst likestilling, mellom kjønnene. I Meld. St.6 2012 -2013 blir det sagt at regjeringens plan for økt sysselsetting blant innvandrere bygger på to hovedpilarer: For det første skal den grunnleggende kvalifiseringen for nyankomne innvandrere styrkes. Regjeringen vil gjøre en ekstra innsats for at innvandrere som står langt fra arbeidsmarkedet kommer i arbeid, og kvinner er en særlig målgruppe. For det andre skal innvandreres kompetanse bli brukt bedre, med en helhetlig innsats for å øke rekrutteringen av innvandrere som etablerer bedrifter, og med bedre godkjenningsordninger for kompetanse fra utlandet. I NOU 2011:14 *Bedre integrering* blir det sagt at det er behov for en aktiv rekrutteringsstrategi overfor kvinner utenfor arbeidslivet, og særlig land fra Afrika og Asia fremheves.

Bekjempelse av fattigdom og inkludering i arbeidslivet har over tid stått sentralt i forskjellige regjeringers mål. Den nåværende regjeringen har i Sundvollen-erklæringen slått fast at Norge skal være et land med små forskjeller, og minimal fattigdom. Det blir videre sagt at det må jobbes på bred front for å hindre at mennesker faller utenfor samfunnet. De viktigste tiltakene i fattigdomsbekjempelsen er en god skole som utjevner sosiale forskjeller og et åpent arbeidsliv med plass til alle (Langeland & Lima, 2014). Blant de viktige tiltakene rettet mot fattigdom er det presisert å bedre integreringspolitikken, og gi hjelp til familier som rammes av psykiske problemer. Ifølge Fløtten, Backe-Hansen og Hjort (2009) er det årlig gitt statlige midler til kommunale tiltak. Det overordnede målet har vært å redusere fattigdommen og hindre sosial ekskludering ved å styrke det sosiale og forebyggende arbeidet i kommunen, utvikle tiltak for målgruppen, bedre samordning av de lokale tiltakene og å styrke og utvikle kunnskapen og kompetanse til aktører i kommunen.

Vi har mye kunnskap om at det er lav sysselsetting blant innvandrere fra enkelte land, men det er lite forskning på innvandrerkvinnens opplevelse av sin egen situasjon og hvordan de mestrer situasjonen. Ett av målene med denne masteroppgaven er å gi stemme til noen av de som har egenerfaring i hvordan det er å stå utenfor arbeidslivet i flere år, og på grunn av det blir avhengig av økonomisk sosialhjelp.

1.2 Tema, problemstilling og avgrensning

Denne masteroppgaven omhandler integrering av innvandrere fra andre kulturer i det norske samfunnet. Integrering skjer i ulike arenaer i samfunnet: arbeid, bolig, økonomi og sosialt nettverk. Det er sammenheng mellom disse arenaene. Arbeid påvirker for eksempel økonomi, som igjen påvirker mulighetene til å anskaffe bolig og antakelig også hvor bredt sosialt nettverk man har.

Som nevnt tidligere er det mange innvandrere som ikke er i arbeid og dette kan påvirke deres liv på flere områder. At de mangler formell kompetanse og ofte har store omsorgsoppgaver påvirker muligheten for å komme seg arbeid (Herud, & Naper 2012). På grunn av deres situasjon har de kontakt med NAV og hjelpeapparatet for å kunne komme seg ut av den situasjonen de er i. Noen mangler sosialt nettverk som kan støtte dem og dette kan gjøre oppdragelse av barn utfordrende. Ifølge Siyad, Bildsten, & Hellevang (2006) er det mange somaliske familier som sliter med familielivet her i Norge på grunn av deres tidligere opplevelser før de kom til Norge. Mitt fokus er rettet mot innvandrerfamilier fra Somalia med mange barn, og som er utenfor arbeidslivet. Mange somaliere er fattige og mottar økonomisk sosialhjelp i flere år. Somaliske kvinner er en gruppe det er gjort lite forskning på, blant annet når det gjelder yrkesdeltakelse og hvordan de opplever sin situasjon med liten tilknytning til arbeidslivet.

Det er noen som anser dette som et område som bør utforskes. En av dem er Inger Marie Holm som har skrevet i sin doktorgradsavhandling om relasjoner mellom lærere og foreldre med somalisk bakgrunn. Hun skrev det slik:

Hvordan somaliske foreldre med store barneflokker og en vanskelig sosial og økonomisk livssituasjon skal klare å tilegne seg et nytt språk i tillegg til å oppnå tilgang til arbeidslivet, er ett spørsmål norske politikere, innvandringsforskere og ansatte i praksisfeltet bør jobbe videre med. Mange voksne somaliere i Norge i dag livnærer seg og sin familie ved hjelp av ulike statlige stønadsordninger (Holm, 2011s.341).

Denne masteroppgaven handler om en gruppe i samfunnet som er marginaliserte i arbeidslivet, boligmarkedet og økonomi. Gruppen faller inn under fattigdomsområdet da det er flere av dem som har lave inntekter og som mottar økonomisk sosialhjelp.

Problemstillingene som vil bli belyst i oppgaven er:

Hvordan opplever kvinner i barnerike somaliske familier sin situasjon i forhold til materielle levekår og yrkesdeltakelse?

Med materielle levekår menes bolig og økonomi. Disse områdene henger sammen. Manglende tilknytning til arbeidslivet kan føre til lav inntekt. Dårlig økonomi kan holde familiene utenfor boligmarkedet, og redusere boligstanden. Disse tre områdene er viktige fordi denne gruppen av innvandrere kom til et nytt land og de må starte på nytt. De må lære seg språket som voksne, lære seg de kulturelle kodene i det nye samfunnet, bygge nytt sosialt nettverk, og mange mangler startkapital. De er i en marginaliseringsprosess og alle disse arenaer er viktige områder i prosessen til inkludering. Ifølge tidligere forskning er det mange somaliere som mottar økonomisk sosialhjelp på grunn av lav inntekt og manglende tilknytning til arbeidslivet.

Det kan være en del utfordringer knyttet til arbeidsledighet og dårlig økonomi i et land man har innvandret til og det finnes ulike måter å takle disse utfordringene på. Men jeg vil i denne oppgaven se nærmere på følgende:

Hvilken betydning har sosial og kulturelle kapital for mestring av familienes livssituasjon?

Jeg vil fokusere på kvinnenens beskrivelse av familiens situasjon fordi de i mindre grad enn mennene deltar i arbeidslivet eller er lite aktive i kontakten med hjelpeapparatet. Dette kan føre til at kvinnenens stemme ikke blir like godt hørt. Det er innvandrerkvinnene som stort sett er ansvarlige for hjemmet og de kan sitte med betydelig kunnskap om familiens helhetlig opplevelse. De somaliske kvinnene som er informanter i min studie, er født i utlandet og har innvandret til Norge som voksne, og har forskjellige botid i Norge. Det er ikke gjort mye forskning på dette området. Det er kun gjort en del forskning om yrkesdeltakelse, men ikke hvordan de opplever situasjon som familie, og hvilke mestringsstrategier de bruker. Min oppgave vil forsøke å fylle dette tomrommet ved å si noe om hvordan somaliske kvinner opplever familiens situasjon knyttet til materielle levekår, sosialt nettverk og sosial kapital.

Jeg har valgt å avgrense problemstillingen til å gjelde familier med minst fire barn, og som har mottatt sosialhjelp i fem år.

1.3 Fattigdom – og forskjellige måter å måle den på

På grunn av at det er forskjellige definisjoner og forståelse av fattigdom velger jeg først å redegjøre kort for hva fattigdom er, og hvordan fattigdom i Norge utarter seg.

Begrepet fattigdom brukes på ulike nivåer: individ, lokalt, nasjonalt, regionalt og globalt. Det skilles også mellom absolutt og relativ fattigdom. Absolutt fattigdom innebærer en alvorlig mangeltilstand av grunnleggende og nødvendige goder som klær, mat eller tak over hodet (Harsløf & Seim, 2008).

Det er relativ fattigdom vi vanligvis snakker når det tas opp fattigdom i Norge. Den relative fattigdomsgrensen er avhengig av den generelle levestandarden i samfunnet. I offisielle dokumenter og forskning henvises det ofte til EUs definisjon av fattigdomsgrensen, som er satt til 60 prosent av medianinntekten, inklusive overføringer, men etter skatt. OECDs definisjon er en grense på 50 prosent av medianinntekten som lavinntektsgrense (OECD 2012).

Medianinntekten er basert på flere kriterier i det enkelte land og nivået på fattigdomsgrensen er avhengig av landets generelle inntektsnivå. Det er tatt hensyn til antall medlemmer i husholdet, demografiske forhold, antall sosialhjelpsmottakere, arbeidsledighet med mer.

Fattigdomsproblemet i Norge anses å være minimalt sett i internasjonalt perspektiv. Imidlertid har en generell velstandsutvikling siden 1990-tallet, medført at den rikeste delen av befolkningen i Norge har hatt en akselererende inntektsutvikling, som ikke har blitt fulgt av lavinnteksgruppene. Ifølge Fløtten (2007) er en konsekvens av dette at den relative fattigdommen har økt med 20 til 25 prosent siden 1980-tallet.

I denne oppgaven vil jeg henwise til fattigdom som relativ fattigdom, dette både fordi det er den definisjonen som vanligvis brukes i Norge, men også på grunn av at informantenes definisjon av egen fattigdom er en relativ form av fattigdom.

1.4 Oppgavens oppbygning

I kapittel 2 vil jeg fortelle kort om Somalias historiske bakgrunn. I kapittel 3 skriver jeg om kunnskapsstatus om somaliere møte med Norge. I kapittel 4 tar jeg opp teoretiske perspektiver, mens kapittel 5 handler om metode. I kapittel 6 vil jeg presentere data knyttet til materielle levekår og i kapittel 7 funn i forhold til betydning av sosial og kulturelle kapital for familienes mestring av sin situasjon. I kapittel 8 drøftes funnene. Avslutningsvis kommer konklusjon, hovedfunn, svar på problemstilling og forslag til videre forskning i kapittel 9.

KAPITTEL 2:

BAKGRUNN OM SOMALIA OG KJENNETEGN VED SOMALIERE I NORGE

I dette kapitlet vil jeg gi en kort bakgrunns presentasjon av Somalias historie. Det kan være enklere å forstå somalieres nåværende situasjon dersom man har kjennskap til Somalias historie om hvor somaliere kommer fra – og hvordan livet deres var tidligere. Jeg vil derfor gi en kort historisk bakgrunns presentasjon av landet og deretter si noe om livet deres i Norge.

Den historiske bakgrunnen er basert på faktaopplysninger som er gjengitt i tidligere rapporter og bøker om somaliere i Norge. Situasjonen i Somalia kan være annerledes nå, men her refereres det til den historiske bakgrunnen, og ikke den nåværende situasjonen. Informantene i denne studien flyktet eller flyttet fra Somalia på et tidligere tidspunkt, og den situasjonen de kjenner ligger altså tilbake i tid. Det er derfor viktig å presentere situasjonen i hjemlandet forut for at de forlot landet.

2.1 Geografisk opphav og historisk bakgrunn

Somalia ligger i Øst-Afrika mellom to hav, Rødehavet og Det indiske hav (Moallim, 2005). Fra dette området importerte romerne og egypterne viktige varer som røkelse, myrra og skinn fra ville dyr. Disse varene var brukt av kongehusene og i kirker og moskeer. Det var de handelsmennene som fraktet varer herfra som kalte landet for

«punt» som betyr god lukt hav (Moallim, 2005). Somaliere selv kalte landet Somalia som betyr «å melke» og «gjestfrihet» – da det var skikk å gi melk til alle gjester.

De nordlige delene av området består av halvørken, men de to store elvene Juba og Shabelle gjør jordbruk mulig i sør (Engebrigtsen, 2005). Husdyrnomadisme er den viktigste leveveien i nord kombinert med handel på kysten og noe jordbruk i enkelte områder. I sør og de fruktbare områdene mellom de to store elvene er jordbruk utbredt, ofte i kombinasjon med utbredt husdyrhold og nomadisme.

Ifølge rapporten Somaliere i Norge (Engebrigtsen, 2005) har arbeidslivet i Somalia vært preget av primærnæringer. De fleste som bor på landsbygda i nord var nomader og de som bor i sør var bønder. De viktigste eksportvarene var bananer, og levende dyr som kameler, geiter, og storfe. Det ble fisket tunfisk som ble hermetisert og eksportert. Skinn, lær, myrra og kull var andre viktige varer.

Eksport av arbeidskraft til de arabiske landene var en viktig inntektskilde for Somalia. Både kvinner og menn har arbeidet i utlandet og gjennom dette bidratt til forsørgelse av familien i hjemlandet. I dagens Somalia er den viktigste inntektskilden penger fra somaliere i eksil (Engebrigtsen, 2005).

Før koloniseringen i slutten av 1880 årene var den somaliske befolkningen politisk organisert i klanfamilier, klaner (ættelinjer etter farslinjen) og slektsgrupper (reer) med klanledere og klanråd og et felles eldsteråd av klanledere fra flere klaner (Engebrigtsen & Farstad, 2004). Klansystemet har tradisjonelt vært et sosialt, økonomisk og politisk sikkerhetsnett og en sentral meglerspart i konflikter (Siyad et al 2007).

Etter at Suez-kanalen åpnet i 1869, fikk områdene rundt Rødhavet viktig strategisk betydning. På slutten av 1800-tallet ble den vestlige delen av Somalia annektert av England som protektorat under navnet British Somaliland. Den nordlige delen av Kenya som var bebodd av somaliere, ble en del av British East-Africa. Italienerne koloniserte den nord-østlige og sørlige delen og den ble kalt Somalia Italiana. Det østlige området, kalt Ogaden, ble annektert av Etiopia og franskmennene koloniserte Fransk Somaliland, det som i dag kalles Djibouti.

2.1.1 Militærkupp og Barres moderniseringsprosjekt

Etter uavhengigheten i 1960 og unionen mellom de to somaliske regionene, ble en demokratisk valgt president og et parlamentarisk system innført. På grunn av de forskjellige splittelsene av landet var en viktig visjon for den første somaliske regjeringen pan-somalisme, eller altså et ønske om å samle somaliere i en stat. Med opprettelsen av Somalia ble en av de mest homogene statene i Afrika opprettet (Engebriksen & Farstad, 2004) – men landet var kun homogent i relativ forstand. Gruppene innad i landet hadde felles språk, felles religion, og ideer om et felles opphav. Rivalisering mellom klaner og regioner skapte derimot store motsetninger mellom somaliere. Enkelte minoriteter var ekskludert i den somaliske klansstrukturen, og ulike dialekter tydeliggjorde forskjeller innad i landet. Samtidig var den etniske sammensetningen av befolkningen i sør mye mer variert enn i nord, og samlet bidro dette til mulige konflikter. Landet hadde også vidt forskjellige administrative erfaringer fra den britiske og italienske kolonitiden, og dette vanskeliggjorde samlingsarbeidet. Samlet, og i kombinasjon med flere års misnøye, medførte dette blant annet et statskupp i 1969 der Siad Barre proklamerte seg selv som ny statssjef.

Det var store forskjeller mellom nord og sør til tross for mange positive trekk med Barres regjering. Barres regjering gikk gjennom mange restriksjoner og etter en ødeleggende krig med Etiopia for å ta tilbake Ogden-provinsen, ble også økonomien ødelagt. Etter dette var det krig og flere massakre på sivile av regjeringshæren. Det somaliske samfunnet har alt i alt de siste 20 årene vært preget av kaos, krigshandlinger, utrygghet, sult og fattigdom, og ca. 1/3 av befolkningen er flyktninger. En del av de som kom til Norge som flyktninger har også bodd i flyktningleirer i Kenya og Etiopia under farlige og elendige forhold. Mange av familiene er splittet over flere kontinenter, og ettersom den primære lojaliteten ligger i familie, prøver de fleste flyktninger å samle familien i eksil (Engebriksen & Farstad, 2004).

2.1.2 Arbeid og ansvar

Arbeidsfordelingen i nomadesamfunnet er meget klar. Mennene har ansvar for å ta seg av kamelene, også melkingen, og det er særlig de unge mennene som har dette ansvarsområdet. Kvinnene kan bruke kamelen til å frakte den sammenleggbare nomadehytta og andre saker og ting som ved og vann, men det er de andre husdyrene

kvinner og barn har ansvaret for. Både gutter og jenter begynner å gjete når de er fem-seks år gamle. I landsbyene er det lignende kjønnsrolle i det daglige arbeidet, men både kvinner og menn dyrker jorda. Det er mange som tilhører de såkalte jordbruksklanene.

I byen kan folk engasjere seg i en rekke yrker, og kvinner som menn, jobber med salg og handel. Mye av småhandelen er dominert av kvinner, og de er ofte hovedbidragsytere til den daglige familieøkonomien. Enkelte yrker betraktes som lavstatusyrker og under den enkeltes verdighet, særlig blant nomadene, og noen yrker blir stor sett utført av lavkasteminiteter (Haakonsen, 2005).

Somaliske familier er barnerike. I gjennomsnitt føder nesten halvparten av de somaliske kvinnene mer enn fem barn. Det er vanlig i Somalia å ha andre barn enn egne boende hjemme. Barneoppdragelse er basert på kollektiv innsats hvor naboer, besteforeldre og andre slektninger hjelper til med oppdragelsen. I rapporten Somaliere i Norge (Engebrigtsen, 2005) er det skrevet at det å stå alene om ansvaret for mange barn i Norge er en stor påkjenning og kan være en medvirkende årsak til samlivsbrudd i somaliske familier.

Rollefordeling mellom kvinner og menn har vært en tradisjon i de fleste somaliske familier. Kvinnene skal passe på hjemme og barna og mennene har hovedansvaret som forsørger. I de familiene hvor det er folk med god råd var det vanlig å tjenestefolk som tok seg av husarbeid og barnepass. Det er mannen som er mest pliktig til å bidra økonomisk i husholdet.

Ifølge Haakonsen (2005) begynte mye av det offentlige systemet i Somalia å bryte sammen allerede på midten av 1980-tallet, noe som blant annet har gått utover folks muligheter til å skaffe seg utdanning. Et mindretall har klart å gå på skole, men det er mange som vokser opp som analfabeter.

Når det gjelder kultur er det store forskjeller mellom landsbygda og byene, og hvordan man tolker og lever ut sin kultur. Dette gjelder også somaliere selv om det er enkelte ting som klart kan sies å være «somaliske», enten det er snakk om by eller land (Haakonsen,2005).

2.2 Kjennetegn ved somaliere i Norge

Ifølge SSB var det nesten 22.000 somaliere i Norge i begynnelsen av 2008 (Daugstad,

2008). De fleste har flyktningebakgrunn. Somaliere er per i dag den største flyktninggruppen i Norge, etterfulgt av irakere (SSB, 2015B).

Det er flere somaliske menn enn kvinner i Norge, og halvparten bor i Oslo. Somalierne har begynt å komme til Norge på midten av 1980-tallet, og det kom flere etter kollapsen av Somalia i 1991. Den største somaliske gruppen kom imidlertid først etter år 2000 (Pettersen, 2009). På 1990-tallet var det ca. 500 somaliere som kom til Norge årlig, mens det fra 1999 har kommet mellom 1000 og 2000 somaliere hvert år.

Somaliere har i gjennomsnitt kort botid i Norge. I 2009 hadde 23 prosent av somalierne i landet bodd her to år eller mindre, og 13 prosent hadde bodd i Norge 15 år eller mer (Henriksen,2010).

Det er mange første- og andregenerasjonsinnvandrere med somalisk bakgrunn som reiser ut av Norge sammenliknet med innvandrere fra andre land i Afrika og Asia. Antallet var høyest i 2004 og 2011 da over 500 somaliere flyttet fra Norge (Pettersen, 2009). Antallet andregenerasjonsinnvandrere med somaliske bakgrunn som flytter ut av landet er også høyt. I 2011 var det 360 somaliere som utvandret. I 2011 var det 1000 av førstegenerasjonsinnvandrere som utvandret, men dette var dobbelt så høyt blant andre generasjonsinnvandrere med somalisk bakgrunn (Pettersen, 2009).

Ca. 15 prosent av somaliere som utvandrer oppgir at de flytter til Kenya. En tilsvarende andel flytter til Storbritannia. Til sammen utvandrer 42 prosent til Afrika og Midtøsten, mens det er ukjent hvor en tredjedel reiser (Pettersen, 2013).

Når det gjelder det geografiske opphavet til Somaliere i Norge oppgir mange somaliere at de kommer fra byer i Somalia (Henriksen 2010), for det meste i områder rundt Mogadishu og lang kysten i Sør.

2.2.1 Familiemønster, barnas oppvekst, arbeidstilknytning og kvalifisering

Den somaliske befolkningen i Norge er som helhet ung. 80 prosent av befolkningen er under 40 år. Også andregenerasjonsinnvandrere med somaliske bakgrunn er gjennomsnittlig unge. 80 prosent av disse er mindre enn 10 år (Pettersen, 2009).

Ca. 30 prosent av den somaliske befolkningen i Norge lever i hushold som enslige forsørgere. Det er noen som mener at dette kan ha noe med deres livssituasjon i Norge å

gjøre. Ifølge Siyad et al (2006) er det, for eksempel, mange som skilles på grunn av at eksiltilværelse kan være en påkjenning for ekteskapet.

Ifølge Engebrigtsen og Farstads (2004) studie, kan økningen av familiens inntekt, i tillegg til andre faktorer, forklare den høye skilsmisefrekvensen blant somaliere. Enkelte mener, for eksempel, at sosialhjelp, og spesielt overgangsstønning til enslige foreldre, har ødelagt somaliske familier, og at støtten til enslige forsørgere er en oppfordring til skilsmisse for fattige familier (Engebrigtsen & Farstad 2004).

Kvinner med somalisk bakgrunn får mange barn. Gjennomsnittlig antall barn blant førstegenerasjonsinnvandrerkvinner med somalisk bakgrunn er 3,7 prosent.

Ifølge Engebrigtsen (2005) har de mye omsorgsarbeid og dette kan være krevende i et land hvor de må lære seg foreldreoppgaver og spillereglene for å oppdra barn.

Det er en stor påkjenning å leve i eksil for mange familier. Store familier og ukjente foreldreoppgaver skaper også problemer for mange. Det er noen som peker på at det er enklere å ha mange barn i Somalia enn i Norge fordi de der hadde mange som kunne bidra til å oppdra ungene, særlig storfamilien og naboer som bidro med støtte og hjelp i oppdragelsen. Mye av livet i Somalia ble i store utstrekning tilbrakt utendørs (Engebrigtsen, 2005).

I Norge kan det være umulig å følge opp barna slik det forventes, og mange foreldre er også redde for å slippe barna ut i den norske virkeligheten. Det kan være vanskelig å delta på foreldremøter når man har fem barn som alle går på skolen eller i barnehage, og som deltar i fritidsaktiviteter. Det kan være verre dersom man ikke behersker norsk tilstrekkelig godt. Ifølge Engebrigtsen (2005) har en pedagogisk rådgiver med somalisk bakgrunn påpekt at mange foreldre uten skoleerfaring ikke kan tolke faresignaler hos barna sine. Mange mangler kunnskap om det som kreves for å klare seg på skolen og stiller alt for høye krav til barna uten å ha muligheten til å hjelpe dem.

Skilsmisse har tradisjonelt vært utbredt i det somaliske samfunnet, og både menn og kvinner kan ta initiativ til skilsmisse.

Ifølge SSB er somaliene den ikke-vestlige innvandrerguppen som har lavest sysselsetting og høyest arbeidsledighet. De har et sysselsettingsnivå som er lavere enn gjennomsnittet for ikke-vestlige innvandrere generelt. I fjerde kvartal 2007 var sysselsettingsandelen på 35,7 prosent, mot 71,6 prosent i hele befolkningen (Daugstad,

2008). Det var 45,1 prosent av mennene og 23,9 prosent av kvinnene som var i arbeid på dette tidspunktet. Arbeidsledigheten var i samme kvartal 8,2 prosent blant somaliere, mot 1,1 prosent for hele befolkningen.

Ifølge Engebrigtsen (2005) har noen av hennes informanter som er offentlig ansatte, sagt at mange somaliere har liten formell kompetanse og liten arbeidserfaring fra Somalia. Det hevdes derfor at de ikke er kvalifiserte for arbeid i Norge. Arbeidslivet i Somalia er organisert forskjellig fra Norge og svært få av flyktninger de siste årene har erfaring fra lønnet arbeid fra Somalia. Noen har arbeidet for slektninger, mens andre har levd som nomader og arbeidet med dyr. I følge Engebrigtsen (2005) er ingen av disse yrkene overførbare til Norge.

Ifølge Arbeids- og inkluderingsdepartementet (2009) må sysselsetting blant somaliere ses i forhold til botid og utdanning. Somaliske flyktninger har kortere botid enn de fleste andre flyktninggruppene. Vietnamesere hadde til sammenligning like lav yrkesdeltakelse omkring 1990 som somaliene har i dag (Henriksen, 2007). Dette har forandret seg etter hvert som de har bodd i Norge lengre. I dag har vietnamesere i Norge høyere sysselsetting enn gjennomsnittet blant innvandrere fra Asia. Blant somaliene som har bodd i Norge i flere år, er sysselsettingen blant menn under 50 prosent og enda lavere for kvinner. Situasjonen er bedre for de som kom til Norge som unge enn de som kom som voksne. Ifølge Arbeids- og inkluderingsdepartementet (2009) kan ledigheten blant kvinnene forklares med at de har mange barn, lav utdanning, og det er en større andel mødre enn i noen annen gruppe som er alene med barna.

Vi ser en stor variasjonen i sysselsettingen mellom kommuner og regioner for somaliere. En mulig årsak kan være at det er forskjeller i muligheter, som finnes på arbeidsmarkedet på forskjellige steder, for eksempel for ufaglærte. (Arbeids- og inkluderings departement 2009).

2.2.3 Oppsummering

Gjennom en kort presentasjon av somaliere i Norge og deres liv i Norge, basert på tidligere forskning og tall fra SSB, har jeg belyst at de er en innvandrerguppe med kortere botid enn andre grupper. Samtidig er somaliere den største flyktninggruppen i Norge. En stor andel av gruppen er ikke i arbeid og gruppen mottar i betydelig grad

økonomiske overføringer fra det offentlige. Somaliere tar også høyere utdanning i langt mindre grad enn den øvrige befolkningen.

KAPITTEL 3:

KUNNSKAPSSTATUS OM SOMALIERES MØTE MED NORGE

I dette kapitlet vil jeg presentere tidligere forskning om somalieres egen opplevelse av samarbeidet med hjelpeapparatet – om skolen og NAV. Det er viktig å få med tidligere forskning for å se om mine funn er i samsvar med funnene, eller om det er forskjeller og hva disse forskjellene eventuelt skyldes. Dette kan også bidra til å finne ut om det er andre områder som bør forskes mere på.

3.1 Møte med hjelpeapparatet og offentlige ansatte

Ulike studier har undersøkt somalieres møte med hjelpeapparatet og hvordan brukerne selv opplever kontakten med hjelperne og hvordan hjelperne opplever samarbeidet eller mangel på sådan. De fleste har pekt på at somalierne generelt har lav tillit til systemet og føler at de blir ydmyket i møte med hjelperne. Ifølge Friberg, J.H og Elgvin, O (2014) er det mange somaliske brukere som opplever kommunikasjonen med NAV som vilkårlig, mistenkeligjørende og bebreidende. Aktivitetene de pålegges oppleves samtidig som meningsløse og demotiverende. Ifølge den samme rapporten (Friberg, J.H & Elgvin, O 2014) er det mange som har kontakt med NAV som har formidlet at de ikke blir hørt og at de føler seg ydmyket i møte med NAV.

Ifølge Engebrigtsen og Farstad (2004) opplever offentlig ansatte også at somaliske innvandrere er en vanskelig gruppe å jobbe med. Noen er frustrert over at somaliske

brukere er kravstore og lite motiverte, mens andre ansatte legger vekt på at de byråkratiske rammene og de tilgjengelige virkemidlene fungerer svært dårlig for denne gruppen. Samarbeidsforholdet er preget av lite tid og manglende kontinuitet, og dette går i sum ut over klientrelasjonen.

Det er noen som mener at grunnen til dette har med de dårlige erfaringene somaliere har med statlig styring å gjøre. Siyad et al (2006) peker på at arbeid for å oppnå tillit er meget vesentlig i forhold til alle flykninger, men det er særlig viktig for somalierne på grunn av denne gruppens spesielle bakgrunn. Fangen (2008) skriver at mange somaliere i Norge møter den norske velferdsstaten med egne erfaringer fra Somalia hvor det er mangel på offentlig styring, eller undertrykkende og tilfeldig offentlig styring. Fangen (2008) viser i denne sammenheng til at Barres regjering fra 1969 til 1991 var undertrykkende og manipulerende.

En del av Fangens (2008) somaliske informanter har på sin side opplevd norske saksbehandlere som rigide, mistenksomme og med manglende empati. Fangen (2008) fokuserer mye på fenomenene stolthet og krenkelse. Hun forklarer at nyankomne innvandrere, og kanskje særlig asylsøkere og flykninger, er spesielt sårbare for krenkelser. Fangen (2008) mener at dette skyldes at disse er avhengige av støtte fra offentlige etater og i mindre grad enn andre har venner, nettverk og kjennskap til det nye samfunnet. Fangen (2008) beskriver begrepet krenkelse som den følelsesmessige opplevelsen av andres handlinger, altså som en subjektiv opplevelse.

Fangen (2008) viser videre til at somaliere ofte bruker uttrykket «somaliske stolthet», og også at det ofte refereres til begrepet i forskningslitteraturen. De fleste mennesker og nasjonaliteter har sin stolthet, mener Fangen (2008), men det unike er hvordan stolthet gir seg utslag. Hun har gitt et eksempel om at her i Norge er det viktig å si «takk» når man får noe, mens somalieres stolthet nettopp kan defineres som at man ikke skal vise takknemlighet, fordi det forbindes med svakhet. Hun mener at slike ulikheter i nasjonal eller kulturell habitus kan bidra til at situasjoner oppleves krenkende fra den ene partens side, men de andre slett ikke hadde til hensikt å krenke. Mange av Fangens (2008) somaliske informanter mener at de føler seg krenket i møte med en offentlige ansatte. Hennes studie påviser at møter mellom somaliske brukere og norske offentlige ansatte kan bli preget av fordommer og partenes forforståelse av kulturelle koder og gjeldende

regler. Det kan bidra til misforståelser, særlig for somaliene siden de har sin forforståelse av hvordan offentlige ansatte fungerer fra Somalia.

I flere av studiene har offentlige ansatte fremstilt somaliene som vanskelig å integrere. Ifølge Engebrigtsen og Farstad (2004) erfarer saksbehandlere at det er vanskelig å oppnå tillit blant somaliere, og det er dermed vanskelig å finne gode løsninger på problemer.

Engebrigtsen og Farstad (2004) skriver i sin rapport at ansatte i det offentlige hjelpeapparatet ofte kommer i kontakt med skilte somaliske kvinner med mange barn. Ifølge samme rapport (Engebrigtsen & Farstad 2004) er mange ansatte i hjelpeapparatet oppgitt over hyppige barnefødsler og mener det er et hinder for at kvinnene kan komme i skole og jobb. Engebrigtsen og Farstad (2004) skriver videre at mange somaliere er opptatt av at det er lite incentiver for å jobbe hvis du har en stor familie og en dårlig lønnet jobb. Dette er noe som også er støttet av Brochmann og Hagelund (2007). Brochmann og Hagelund (2007) viser til at flere økonomer har pekt på at på grunn av at innvandrere er overrepresentert i mindre lukrative deler av arbeidsmarkedet, har de mindre å tjene på å arbeide, sammenliknet med å motta trygd eller sosialhjelp, enn det som er tilfellet for majoritetsbefolkningen.

3.2 Samarbeidet mellom skolen og hjemme

I sin doktorgradsavhandling om samarbeidet mellom somaliere og skolen har Inger Marie Holm (2011) funnet at somaliske foreldre med kort botid i Norge ikke er så engasjerte i barnas skolegang som de med lang botid. De med lang botid i Norge fremstår som mer aktive i forsøk på å bedre både utdanningsvilkår og boforhold for sine familier, og en del foreldre har god kommunikasjon med skolen.

Holm (2011) har funnet ut at utdanning er meget viktig for somaliske foreldre. Når det gjelder kulturell identitet er det kun et lite mindretall som velger en vei inn det norske samfunnet ved å internalisere norske normer og norskstil. Hennes funn viser at i familier hvor både foreldre og barna behersker norsk, er barna i større grad i stand til å mestre det norske skolesystemet, enn barn i familier hvor foreldrene behersker kun somalisk. Barn som kom til Norge før de fyller seks år og de som er født i Norge møter færre utfordringer enn de som kom til Norge etter skolestart.

Blant deltakere i Holms (2011) avhandling er det enighet om at språkkompetanse i norsk er viktig. Dette formidlet lærere som meget sentralt. Hvordan somaliske kvinner med mange barn kan klare å lære seg norsk og få inngang til arbeidslivet er et spørsmål innvandringsforskere, og ansatte i praksisfeltet må jobbe videre med (Holm, 2011). Hun sier videre at mange somaliere forsørger sine familier ved hjelp av statlig stønadsordninger. Det er en del somaliere som sliter med å få jobb. Hun mener at årsaken er flere og sammensatte, men både norske lærere og foreldrene i hennes prosjekt mener at muligheten for å komme seg ut i arbeidslivet og utdanningsmarkedet ligger i å beherske det norske språket.

Hun har funnet ut at noen relasjoner mellom somaliske foreldre og lærere virker godt, mens andre har lite konstruktive relasjoner. Dette blir et problem i barnas utvikling i skolen. Botid, utdanning, språk ferdigheter og yrkesdeltakelse er noen av faktorene som virker inn på disse relasjonene (Holm 2011). Hun mener at foreldrenes begrenset sosiale og kulturelle kapital er en risikofaktor for barnas muligheter for vellykket deltakelse i norske skole og senere i arbeidslivet og samfunnet generelt.

3.3 Innpass på arbeidsmarkedet

I ulike studier har somaliske informanter fortalt at de sliter med å få innpass på arbeidsmarkedet i Norge. I studiet til Engebrigtsen og Farstad (2004) forteller de at deres somaliske informanter fortalte om at de har venner og slektninger som har utdanning, snakker godt norsk, og allikevel ikke har fått jobb. Ifølge Fangen (2008) sliter selv personer med utdanningspapirer med å få jobb. Det å få avslag på grunn av dårlig norskkunnskaper eller fordi de ønsker å bruke hodeplagg på jobben kan bidra til at de som ønsker å jobbe mister motivasjonen. En del reagerer ifølge Fangen (2008) med sinne eller resignasjon etter lange perioder der de prøver, men ikke lykkes. Ifølge Engebrigtsen og Farstads (2004) studie er arbeidslivet i Norge og Somalia helt forskjellig. I Somalia er det ikke vanlig at majoriteten utfører visse type arbeid, men for eksempel bare av personer fra bestemte klaner som er spesialisert for slikt arbeid.

Econ har skrevet en rapport for IMDi «Hjemmeværende innvandrerkvinner i Groruddalen og Søndre Nordstrand» (IMDi rapport 4- 2009). Undersøkelsen bruker statistikk produsert av SSB, personlige intervjuer av 52 innvandrerkvinner fra Pakistan,

Somalia, Tyrkia, Iran og Marokko og informasjon fra en dialogkonferanse med deltakelse fra bydelene. Rapporten handler om kvinner, som inntektsmessig har ”ukjent status”. Dette er en betegnelse brukt av statistisk sentralbyrå (SSB) på personer, som verken er i arbeid eller utdanning, ikke registrerte som arbeidssøkere eller mottakere av livsoppholdsytelser som for eksempel uføreytelser eller sosialhjelp. Andelen av befolkningen som har slik ukjent status er høyere blant innvandrerkvinner enn den øvrige befolkningen. Formålet med undersøkelsen var å få bedre kunnskap om hva innvandrerkvinner selv tenker om sin situasjon.

Undersøkelsen (IMDi rapport 4-2009) viste at innvandrerkvinner skiller seg i to grupper: de som ønsker seg arbeid og de som ikke gjør det. Den første gruppen er de som har søkt jobber, men som ikke får. Den andre gruppen er de som ikke har søkt jobber, og som ønsker å være hjemme. De er som regel forsørget av mannen. Årsaken kan være svake norskkunnskaper, lav utdanning og lite kunnskap om muligheter og krav i norsk arbeidsliv. Ifølge rapporten (IMDi rapport 4-2009) kan skillet tilbakeføres til generelle spørsmål om deres livshistorier. Hva har de flyttet fra? Hva har de flyttet til?

Kjennetegn som er felles for gruppen er gjerne familiesituasjonen: De fleste er gift og har barn, de har relativt mange barn, og mange var unge da de fikk sitt første barn. Det var mange som snakker dårlig norsk og som hadde behov for tolk. En stor del forbinder mye positiv med det å jobbe, og mener at arbeid kan føre til bedre økonomi, selvstendighet, en følelse av å være verdsatt, utvikle seg og blir mer bevisst.

I rapporten (IMDi rapport 4-2009) har forskerne kommet med flere forslag til tiltak etter at de har gått gjennom de eksisterende tilbudene som norskkurs, åpen barnehage, Ny sjanse osv. Et av forslagene fra forskerne er forbedring av norskkurstilbudet, ved å tilpasse kurset til deltakernes nivå. Det må i tillegg være gratis da de fleste ikke kan betale på grunn av sin dårlige økonomi. Når det gjelder samfunnsdeltakelse nevner de introduksjonskurs om hvordan det er å bo i Norge, det vil si informasjon om organisering av hverdagen, plikter knyttet til det å ha barn, samt informasjon om tjenestetilbud.

3.4 Levekår og sosialhjelp

I en NAV-rapport (Herud & Naper 2012) er det skrevet om en rekke levekårsindikatorer (for eksempel arbeidsledighet) som er forbundet med høyere sannsynlighet for å være mottaker av sosialhjelp. Muligheten for å være sosialhjelpsmottaker er sterkere når flere indikatorer er tilstede. De har også sett nærmere på hvordan egenskaper som påvirker sannsynligheten for å være sosialhjelpsmottaker påvirker de faktiske utbetalingene til den enkelte sosialhjelpsmottaker.

Egenskapene ved sosialhjelpsmottakere som har størst betydning, er om han eller hun er under 26 år, uføretrygdet, har ikke vestlige-bakgrunn eller bakgrunn som flyktning og har mange barn. Mange barn øker utbetalingene per måned betraktelig. Sosialhjelpsmottakere med ikke-vestlig bakgrunn og som har mange barn mottar mer støtte enn andre med mange barn. Det å være ufør reduserer utbetalingen (Fafo-rapport 28:02 ifølge Herud & Naper 2012).

De som ikke har vært registrert som sysselsatte de siste fem årene, fattige, flyktninger og ikke-vestlige innvandrere er overrepresentert blant sosialhjelpsmottakere. Flyktninger som ikke var sysselsatt var særlig overrepresenterte. Det samme gjelder personer som var registrert som helt ledige i 2005 og som ikke hadde vært sysselsatt de siste fem årene.

Ifølge Herud og Naper (2012) er en av tre som mottar økonomisk sosialhjelp i 2011 innvandrere eller norskfødt med innvandrerforeldre. Videre kjennetegnes sosialhjelpsmottakere av å ha dårligere helse enn resten av befolkningen, og dette gjelder særlig de som er langtidsmottakere. De har mindre sosial kontakt enn befolkningen som helhet, bor dårligere og opplever å ha økonomiske problemer. Innvandrerbarn er overrepresentert blant de fattige i Norge. Fire av ti med vedvarende lav inntekt har innvandrerbakgrunn. Dette gjelder spesielt blant de med bakgrunn fra Irak, Afghanistan, Somalia og Pakistan.

I den samme rapporten (Herud & Naper, 2012) framgår det at det er barn med foreldre utenfor arbeidslivet, barn av enslige forsørgere og barn i barnerike innvandrerfamilier som lever i lavinntektshushold i Norge. Det er en utfordring å finne tiltak til voksne i barnerike innvandrerfamilier, som mottar sosialhjelp i en lengre periode, og særlig utfordrende å finne tiltak for de som passer på sine egne barn. De har ofte liten eller ingen utdanning og utsikten til lønnsinntekt som overstiger de ytelser og stønader de

kan motta er urealistisk. Med andre ord: de får høye utbetalinger som gjør det mindre attraktivt å jobbe. Rapporten (Herud & Naper, 2012) nevner også en del tiltak som kan være hensiktsmessige for denne gruppen. Norskopplæring med barnepass og arbeid understrekes som de viktigste virkemidlene. Det påpekes videre at det samtidig er en lang vei å gå når det gjelder å få dem i arbeid.

Ifølge Herud og Naper (2012) viser undersøkelser at fattigdom går i arv og at mottak av økonomisk sosialhjelp går i arv. De ser også at foreldre som mottar sosialhjelp får mer hjelp fra barnevernet enn andre foreldre. For å unngå at fattigdom skal gå i arv regnes det som viktig at barna i disse familiene blir sett. Ifølge rapporten (Herud & Naper, 2012) har Fylkesmennene sammen med Helsetilsynet gjennomført tilsyn ved flere NAV-kontorer i de senere årene. Et gjennomgående trekk har vært at det ikke har blitt foretatt tilstrekkelige og gode nok vurderinger av barnas behov og situasjon ved utmåling av økonomisk sosialhjelp. Dette kan tyde på at det er for lite kunnskap eller for liten oppmerksomhet på dette området blant saksbehandlere i NAV.

3.5 Identitet og følelser av eksklusjon

Den internasjonale menneskerettighetsorganisasjonen Open Society Foundations (2013) har utført forskning på somalieres erfaringer med fokus på identitet og tilhørighet. De har gjennomført fokusgruppediskusjoner med norsksomaliere og intervjuet nøkkelpersoner i Oslo.

Når det gjelder identitet er det skrevet i Open Society Foundations (2013) rapport at migrasjon er et nytt fenomen i Norge, og at krysskulturelle identiteter fortsatt er under utvikling. Noen av de unge som ble intervjuet har formidlet at de ikke er akseptert som norske. Noen av ungdommene som ble intervjuet sliter med å føle seg hverken norske eller somaliske. Følelsen av eksklusjon og møter med stigmatisering i hverdagslivet er noe både unge og voksne som deltok i undersøkelsen fortalte om.

Ifølge den samme rapporten (Open Society Foundations, 2013) er det mange ungdommer som faller utenfor skolen. De mener at en årsak er at det norske utdanningssystemet ikke er justert raskt nok til å øke diversitet i skolene i Oslo. I rapporten (Open Society Foundations, 2013) er det skrevet at språk og kulturelle barrierer gjør det vanskelig for somaliske foreldre å engasjere seg for barnas

skolegang og å hjelpe dem med skolearbeidet. De har nevnt en del tiltak rettet mot «drop-out» i Gruddalen og Søndre Nordstrand og somaliske studenters støtte til leksehjelp og organisering av seminarer.

I rapporten (Open Society Foundations, 2013) er det videre også nevnt at somaliere er politisk aktive og med økende grad av kvalifikasjoner og ekspertise på en del områder. Det har også vært en del tiltak rettet mot inkludering av somaliere. Forskerne bak rapporten har kommet fram til en del anbefalinger som kan hjelpe med å noen av utfordringene som ble oppdaget i deres forskning.

3.6 Oppsummering

I dette kapitlet har jeg presentert forskjellige rapporter om somaliere i Norge og vist til funn knyttet til hvordan de opplever møtet med hjelpeapparatet og skolen, og hvordan de oppfatter sin posisjon i forhold til storsamfunnet.

Kjennetegn som er felles i rapportene er at somaliere er en gruppe med utfordringer når det gjelder innpass i arbeidslivet og det er et lavt sysselsettingsnivå blant dem. De fleste har dårlig økonomi og det er mange enslige forsørgere med somalisk bakgrunn. Det er mange somaliske familier som har mange barn og dette gjør at de har utfordringer knyttet til å kombinere jobb utenfor hjemmet og omsorgsoppgavene. Det er mange somaliere uten formell utdanning, men det er en del som var under utdanning under krigen i Somalia. Noen hadde høyskoleutdanning når de kom til Norge. Det er en del som klarer seg bra i det norske samfunnet og er integrert og er politisk engasjerte.

KAPITTEL 4:

TEORETISKE FORANKRINGER

I dette kapitlet vil jeg først presentere teori om majoriteter og minoriteter og deretter redegjøre for teori om makt. Det vil også bli presentert teori om stigmatisering, mestring og skam. Tilslutt vil teori om sosial og kulturell kapital bli presentert. Teoriene er meget relevante i forhold til problemstillingene og tema, og vil benyttes til å belyse problemstillingene. Teori om maktforholdet mellom majoriteter og minoriteter er viktig på grunn av at oppgavens tema omhandler integrering. Teori om stigma er valgt da studier har vist at somaliere føler seg stigmatisert i Norge (Open Society Foundations 2013 og Herud & Naper, 2012). Teori om sosial og kulturell kapital, og mestring er viktig fordi disse er en essensielle del av problemstillingen.

4.1 Majoritet, minoritet og makt

En minoritet finnes bare når det også er en majoritet. Dette vil si at begrepene er relative, og at de handler om relasjoner snarere enn om ting. En etnisk minoritet kan defineres som «en gruppe som er i mindretall i et storsamfunn, som er politisk relativt avhengig, og som eksisterer som etnisk kategori over en viss tidsperiode (Eriksen & Sajjad, 2012 s.77).»

Det finnes to hovedtyper etniske minoriteter i Norge: urbefolkningen og urbane minoriteter, som innvandrere, flyktninger og deres barn og barnebarn. Samtidig finnes det også enkelte nasjonale minoriteter som sigøynere og tatere.

Statsgrenser definerer nesten alltid hva som er minoritet og hva som er en majoritet. Minoritetsgrupper kan bestå av noen få tusen til flere millioner. Eksempel på store minoritetsgrupper er tamiler i Sri Lanka, afroamerikanere i USA og kurdere i Tyrkia.

Staten bruker en eller flere av tre hovedstrategier i sin behandling av minoriteter (Eriksen og Sajjad, 2012). Staten eller majoritetsbefolkningen kan for det første benytte *segregering* i behandling av gruppen. Dette innebærer en fysisk atskillelse av

minoritetsgruppen fra majoriteten, ofte basert på en tankegang om at minoritetsmedlemmer er mindreverdige, og at det ikke er fordelaktig å «blande kulturer» (Eriksen & Sajjad, 2012: 79). Et eksempel er apartheid-ideologien i Sør Afrika.

Assimilasjon er et annet resultat av møte mellom majoritet og minoritet. Det betyr rett og slett at den etniske gruppen *blir borte*, det vil si den smelter sammen med majoriteten. Denne type resultat mellom majoritet og minoritet kan være påtvunget eller selvvalgt. Assimilasjon kan være praktisk umulig dersom etnisitet er for eksempel knyttet til utseende, og det er radikale forskjeller i utseendet.

Integrasjon er det tredje resultatet av møte mellom minoriteter og majoriteter. «Med integrasjon menes deltagelse i samfunnets felles institusjoner, kombinert med opprettholdelse av gruppeidentitet og kulturelt særpreg» (Eriksen & Sajjad, 2012:79). Integrasjon anses som et mål for politiske myndigheter så vel som for minoriteter i mange europeiske land, skjønt definisjonen av en vellykket integrasjon vil variere. På noen områder vil majoriteten eller nasjonalstaten kreve kulturell ensretting; på andre områder vil minoriteter få lov eller fri til å være forskjellige fra majoriteten.

Ifølge Eriksen og Sajjad (2012) er det vanlig i situasjoner hvor det er grupper av minoriteter, at minoritetsmedlemmer føler seg presset fra staten til å innordne seg. Dette kan ofte oppleves som en trussel mot gruppens identitet og kulturelle særpreg. Forskjellen mellom de tre strategiene som er nevnt, kan ses gjennom graden av deltakelse i samfunnet. En gruppe som er segregert vil delta mindre i samfunnet enn den som er integrert eller assimilert. Den segregerte gruppen har kulturell selvstendighet, men mangler gjerne politisk innflytelse og økonomisk ressurser. De kan ha mindre politisk innflytelse og være i en sårbar økonomisk situasjon. I Norge har det vært diskusjon om dette med henvisning til «ghettoene» som angivelig har utviklet seg på Oslos Østkant. Disse ghettoene bør forsvares og styrkes dersom de gir trygghet, tette nettverk, og tilhørighet til beboerne (Eriksen & Sajjad, 2012: 80). Det er to sterke argumenter knyttet mot ghettoer, og begge antyder at segregering ikke er noe positivt og kan være et onde. Et argument er at innvandrere i ghettoene kan oppleves som en trussel mot etnisk norske, ettersom det norske storsamfunnet mister kontrollen over hva de foretar seg. For det andre blir man kulturelt mindre kompetent til å møte utfordringene i samfunnet rundt av å leve i en ghetto fordi man ikke får den samme kulturelle

kompetansen og de samme muligheter på arbeidsmarkedet som etnisk norske (Eriksen & Sajjad, 2012).

Minoriteten kan reagere på tre hovedmåter på dominans fra en majoritet.

De kan la seg assimilere. Dette har vært meget vanlig om det er påtvunget eller frivillig. I følge Eriksen og Sajjad, (2012) er det ganske mange nordmenn som nedstammer for eksempel fra samer, danske og tyskere.

Minoriteter som ikke tillates assimilering tilhører ofte en økonomisk underklasse. De kan bli ansett som ofre for etniske segregering. Det er samtidig grupper som nektes å bli assimilert, som reagerer på storsamfunnets press gjennom *etnisk inkorporering* eller styrking av gruppens felles ideologi og indre bånd. Dette er en annen valgmulighet for minoritetene og det innebærer å leve fredelig sammen med majoriteten innenfor nasjonalstaten samtidig som de bevarer sin særpregede identitet. De kan av og til forhandle om begrenset autonomi i for eksempel religiøse, språklige eller lokalpolitiske spørsmål. I enkelte tilfeller overlever de som minoriteter på mer uformelle måter, uten å reise krav om særbehandling fra staten. Noen av dem er økonomisk eller kulturelle eliter som jødene i USA, kineserne på Mauritius osv (Eriksen & Sajjad, 2012: 81).

Den tredje valgmulighet er *løsrivelse*. Dette vil alltid være uforenlig med statens politikk. Den utgjør heller ikke et alternativ for innvandrere, som mangler et territorium de kan kalle sitt eget.

De tre strategiene er gjensidig utelukkende som de statlige strategier som ble skissert ovenfor. Ifølge (Eriksen & Sajjad 2012) vil mange minoriteter i praksis finne seg i en viss grad av kulturelle assimilasjon når det gjelder for eksempel språk, men de vil styrke gruppefellesskapet på andre områder, som for eksempel religiøst. Integrasjon kan være meningsfylt sett fra minoritetenes perspektiv, og striden så vel innen minoritetsgruppen som innad i resten av staten, står ofte om hvor langt minoriteten skal gå i å la seg integreres.

4.1.1 Makt

Majoriteten definerer de kulturelle rammene som er gyldig for målrettet handling. Dette er i tillegg til den økonomiske og politiske makten. Man kan si at majoriteten har høyere symbolsk kapital enn minoriteten. Ifølge Eriksen og Sajjad (2012) gjør dette at mange minoritetsmedlemmer føler at de er diskvalifisert på arbeidsmarkedet eller andre sammenhenger hvor majoriteten ikke verdsetter deres kvalifikasjoner. Et vanlig aspekt når det gjelder ujevn symbolsk makt er at den sterke part overser den svakes kunnskaper og ferdigheter; de ser bare en dårligere versjon av seg selv.

Staten eller majoritetens dominerende av symbolsk makt kan også bidra til å forklare grunnen til at minoriteter er tvunget til å tilpasse seg kulturelt for å kunne fremme sine krav effektivt. De må lære seg hvordan politikken fungerer eller spillereglene i politikken, og det er majoriteten som definerer spillereglene og som kontrollerer stat og massemedier. Samene for eksempel var fattige og politisk uorganisert i Norge på 1940- og 50-tallet, de ble utnyttet, kuert og mobbet av nordmenn og dansker som hadde tvunget dem til å gi avkall på sin religion, betale skatt og lære dansk-norsk (Eriksen & Sajjad, 2012). Dette har forandret seg i løpet av de siste tiårene, siden 1970-tallet, har samene gått fra å være fattige og marginale til å bli en av verdens mest vellykkede urbefolkninger. Det er i dag oppnådd stor respekt i verdenssamfunnet, de har høy kulturell selvtillit og betydelig politisk innflytelse over sitt territorium. Ifølge Eriksen og Sajjad (2012) skyldes dette at de samiske intellektuelle har lært seg storsamfunnets politiske spilleregler, slik at de kunne fremme samenes interesser på en måte som var kunne være effektive overfor samfunnets makthavere. Ifølge Eriksen og Sajjad (2012), har de brukt midler som antropologisk ekspertise, internasjonale massemedia og folkeretten når de fremme sine krav, og de ble gradvis hørt av myndighetene og den norske offentlighet. Når det gjelder innvandrernes fremsettelse av politisk krav trenges det uten tvil å lære seg den norske måten å gjøre ting på.

4.2 Stigmatisering, mestring, mestringsevne og mekanismer

I følge Skytte (2001) handler stigmatisering om en prosess hvor en person tilføres bestemte egenskaper på grunn av enkelte tilfeldige handlinger. Dette blir gjerne egenskaper som fester seg ved personen samtidig som man fokuserer på kjennetegn ved vedkommende som kan bekrefte den merkelappen. Personen blir hele tiden utsatt for

negative forventninger, som i framtiden kan føre til dannelse av negativ selvoppfatning som stemmer overens med den negative merkelappen. Dettet kalles selvoppfyllende profeti, og personen kan komme til å leve seg inn i avviksrollen. Avvik defineres av de som har definisjonsmakt. Sosialhjelpsmottakere er for eksempel en stigmatisert gruppe. Ifølge Rønning (1996) kan stigmatisering årsaker i både mottakerens egne internaliserte normer, og den kan utvikles i uformelt sosialt samvær eller i samhandling med hjelpeapparatet. Informantene i denne studie har sagt at det er stigmatiserende å være ung og motta sosialhjelp i deres uformelle nettverk. Informantene er i en marginalisert posisjon og de scorer ikke høyt når det gjelder andre arenaer i samfunnet, samtidig som de stigmatisere de som mottar sosialhjelp. Dette støtter tidligere studie om at mennesker som scorer lavt på mange positive kriterier, men greier seg selv har stigmatiserende reaksjoner mot sosialhjelpsmottakere (Rønning, 1996). Det er samtidig forståelig at det er slik holdninger blant somaliere som bosatt i samme område, det er mulig dette er en måte å mestre ungdomsproblemer de står overfor. Ifølge Skytte (2001) består en normbrytende adferd ofte selv å tilhøre en etnisk minoritet. Dette innebærer at man er en person som ser annerledes ut og/eller handler ut fra andre kulturelle normer og verdier enn de vanlige norske, minoritetspersonen oppfattes som kategori og ikke som et individuelt menneske, og reduseres på den måten til en annerledeshet, som blir personens stigma (Skytte ,2001)

Mestring er definert av Halvorsen (1996) som evne til å overkomme eller tilpasse seg en vanskelig livssituasjon. Mestring er et begrep som er brukt i psykologi. Det handler om evne til å håndtere henvendelser i livet, situasjoner og påkjenning som er over den nivå som kan klares på en vanlig måte eller rutine (Malt, 2009). Mestringsevne har tilknytning til teoretisk og emosjonell løsning av problemer generelt, og delvis genetisk bestemt. Mestring læres gjennom både teori og erfaring.

Mestringsteori handler om hvilke forhold som danner mestring i ulike situasjoner. Den mest anerkjent og utbredt mestringsteori er utarbeidet av Richard Lazarus` (1922-2002) ifølge (Malt, 2009). Lazarus` (Malt 2009) teori er kognitiv teori. Han skiller mellom en persons vurdering av situasjonen og hvilke tiltak kan han bruke i neste omgang. Lazarus mener at personen primært vurderer om situasjonen er farlig for han eller henne. Personen kan også vurdere om det innebærer tap eller om det er utfordrende (Malt, 2009). Hva kan personen gjøre med situasjonen av egne ressurser er den sekundære vurderingen.

Mestringsmekanisme handler om tankemessige strategier eller konkrete handlinger som brukes for å forsøke å mestre noe (Malt,2009).

Når det gjelder mestringsmekanismer skiller Lazarus` (Malt 2009) mellom emosjonelt fokusert mekanisme og problemløsningsmekanisme. Emosjonelt fokusert er relatert til strategier for å redusere stress og følelsesmessig reaksjoner som gjerne oppstår i forbindelse med negative livstilstander. Et eksempel på emosjonelt fokusert mestringsmekanismer er å unngå å tenke på noe, la være å snakke om problemer eller bruke andre metode som drikking av alkohol for å redusere ubehaget. Problemfokusert mestring er knyttet til strategier som har som mål å fjerne ubehag (Malt,2009). Det å prøve å endre situasjonen gjennom å snakke med andre om problemet for å finne alternative løsninger er problemløsningsmekanisme. I forhold til informantene i min studie utvikles forskjellige problemløsningsmekanismer og en av dem er å snakke om ting seg imellom i gruppen. De som ikke har løsning får råd fra de andre og de tar med de store sakene utenfor gruppe og ber om felles hjelp fra hjelpeapparatet og andre instanser. Man kan si at denne gruppen er rustet til å finne mestringsmekanismer for å løse sine problemer, i og med at mestring kan læres kan det tyde på at denne gruppen har lært mye gjennom deres liv både i Norge som flyktninger og i Somalia hvor de hadde opplevd krig.

4.3 Skam og skyldfølelse

Skam er rettet mot en selv som helt menneske, mot selvet. Ved skam tror vi at vi er dårlige mennesker – vi ser den vi er, og ikke primært det vi gjør. Våre handlinger kan da bli oppfattet som et uttrykk for at vi er dårligere som mennesker (Underlid, 2006). Det dreier seg om en personlig svikt eller defekt av moralsk karakter, men ofte opplever vi også skam ved å være i en underpriviligert posisjon. Også det siste kan oppfattes som en uttrykk for at vi er dårligere som mennesker. Tilgivelse er derfor vanskelig å oppnå, og det er vanskelig å korrigere årsaken til skammen og selve skamopplevelse. Straff er ikke nyttig i denne situasjonen.

Ifølge Underlid (2006) kan vi også oppleve skam på vegne av andre mennesker som vi plasserer i samme sosiale kategori som oss selv. Særlig kan vi oppleve skam på vegne av andre som står oss nær, som tilhører samme primærgruppe eller referansegruppe. Skam er således også en kollektiv følelse.

Skyldfølelse innebærer å være lei seg for spesifikke gjerninger eller handlinger i nåtid eller fortid. Når vi evaluerer handlingene våre negativt, blir vi lei oss og opplever skyldfølelse, når vi evaluerer de positivt, vil vi opplev stolthet. Skyldfølelser referer til en spesiell handling eller handlingsmønster som impliserer normbrudd, ofte av moralsk karakter. Vi opplever at vi har gjort noe galt. Det er forbundet med noe vi har gjort, som kanskje har skadet en annen person, selv om vi også kan oppleve skyldfølelse ved normbrudd som ikke innebærer personskade av fysisk, psykisk eller sosial natur. Ofte, men ikke nødvendigvis, er skaden rettet mot en person som står oss nær (Underlid, 2006).

Skyldfølelser henger sammen med frykt, frykt for at en ikke vil make å rette opp misgjerninger, at den personen som har blitt rammet, vil bli sinte på oss og skade oss, eller at vedkommende vil lide alvorlig ved den skaden som vi har påført han/henne. Skyldfølelse kan rettes opp ved å be om unnskyldning eller ved å forklare seg eller forbedre seg. Skyldfølelse kan også ha med noe vi ikke har gjort.

Det forekommer også skyldfølelse i forbindelse med ting vi og andre mennesker har blitt utsatt for, men som vi objektivt ikke er ansvarlige for. For eksempel kan overlevende etter ulykker, føle skyld fordi de overlevde istedenfor andre. Subjektivt innebærer likevel skyldfølelse at vi tar på oss et ansvar, totalt eller delvis, for skaden som var påført andre, selv om dette kan virke irrasjonelt. Ifølge Skårderud (2001) kan man forsøke å rasjonalisere bort skyld, men skammen kan forverres dersom man forsøker å rasjonalisere den.

Det finnes også sammenheng mellom skam og psykiske problemer. Mennesker som utsettes for skamgjøring i form av ydmykkelser og latterliggjøring eller andre former for krenkelse oppviser hyppigere psykisk problemer enn mennesker som ikke er utsatt for disse former for skamgjøring. Avvisning, både fra den man står nær eller offentlig avvisning og personlig fiasko, kan føre til ulike former for psykisk lidelse, som depresjon, eller utbrenthet (Erikson m.fl.2008; Gilbert 200; Lewis 1971; Kendler m.fl.2003; Brown m.fl.1995; Scheff 2000; Åslund m.fl. 2007; Åslund m.fl.2009 ifølge Starrin 2009). Det er dessuten funnet en sammenheng mellom skamgjøring og psykisk uhelse blant sosialhjelpsmottakere (Starrin, Kalender Blomqvist og Janson 2003) og blant arbeidsledige (Starrin og Jönsson 2006; Rantakeisu, Starrin og Hagquist 1999 ifølge Starrin 2009).

I kontakt med andre mennesker kan vi bli glade, triste, redde eller beskjedne. For Charles Horton Cooley (1902) og ifølge Starrin (2009) er skam og stolthet relasjonsfølelser. Han hentet i sitt klassiske perspektiv om speilselvet for å beskrive disse følelsene. Når vi opplever at andre har et negativt bilde av oss og vi tar dette til oss, gir dette oss en skamfølelse. Når de andre ser oss positivt tar vi det til oss og føler stolthet.

Ifølge Starrin (2009) har to amerikanske sosiologer Susanne Retzinger (1991) og Thomas Scheff (1990) utviklet Cooleys tanke om at skam og stolthet er identifiserbare for de sosiale båndenes tilstand. For dem er skam signal på usikre og utrygge sosiale relasjoner, mens stolthet signaliserer sikre og trygge sosiale relasjoner. Når man er i skammen opplever man at andre ser på en med kritisk blick. Ifølge Starrin (2009) mener Susanne Retzinger og Thomas Scheff at skam og stolthet er som trafikklys. Stolthet beskrives som grønt lys og relasjonen er sikker og trygg, og skam beskrives rødt lys hvor man føler seg avvist, eller er i fare for å bli avvist. Skam oppstår når man opplever at man er blitt sett på en negativ måte eller når man forventer negative reaksjoner fra andre. En del informantene i denne studie føler seg ikke velkommen i arbeidslivet og dette gir en skamfølelse for de føler seg avvist. Det er samtidig en del som har stolthetsfølelse når de klarer å oppdra barn som klarer seg på skolen, og de som foreldre fremstår barnas rådgivere.

4.4 Sosial og kulturell kapital

Sosial kapital er et begrep som defineres ulikt av forskjellige teoretikere. Begrepet er gammelt, men det fikk sitt gjennombrudd på 1900-tallet. De kjente teoretikere som brukte begrepet mest var Putnam, Bourdieu og Coleman. Ettersom denne masteroppgaven er rettet mot opplevelsen av materielle levekår som økonomi, bolig, betydningen av arbeidstilknytning, og sosial og kulturell kapital som mestringsstrategier har jeg valgt å legge til grunn hovedsakelig Boudieus bidrag av sosial kapital. Jeg har valgt å bruke nettverksteorien som bonding og bridging, som er en viktig teori for å forstå og beskrive hvordan nettverk fungerer. Tilslutt vil jeg redegjøre for relasjonell kapital.

4.4.1 Bourdieus teori av sosial kapital, kulturell kapital og habitus

Den franske sosiologen Pierre Bourdieu (1930-2002) utviklet begreper som sosial, kulturell, økonomisk og symbolsk makt og habitus.

Bourdieu har definert sosial kapital som:

Summen av ressurser, faktisk eller virtuelle, som tilkommer et individ eller en gruppe som resultat av å ha et vedvarende nettverk av mer eller mindre institusjonalisert forbindelser av gjensidig bekjentskap og anerkjennelse (Bourdieu og Eaguand 1992 s 119 i Rønning & Starrin, 2009).

I denne definisjonen understreker han at begrepet består av to deler. For det første den sosiale relasjonen som gir anerkjennelse, og skaper forpliktelse mellom deltakerne. For det andre de ressursene som dette gir tilgang til. For Bourdieu er sosial kapital resultatet av samlet arbeid, og man må jobbe hardt for å bygge det opp. Sosial kapital er et resultat av strategiske investeringer og må vedlikeholdes. Investeringene fører til at aktørene har langvarig relasjoner som innebærer varige forpliktelser, så vel som rettigheter, gjensidig kjennskap og anerkjennelse (Rønning & Starrin, 2009). Aktører velger bevisst å investere i nettverket og forventer belønninger, slike nettverk og grupper er instrumentelle i den forstand at de skal framskaffe fordeler og goder. Det er ikke tilstrekkelig med relasjonen, også materielle og symbolske ressurser må være tilgjengelig før vi kan snakke om sosial kapital.

Økonomisk kapital innebærer materielle verdier. Bourdieus kapitalbegrep gjelder de former for ressurser som er anvendelige for å øke den enkeltes muligheter for anerkjennelse i et gitt sosialt felt. Inntekt er for eksempel et uttrykk for sosioøkonomisk erkjennelse og klasse. Høy inntekt gir en person muligheten til å kjøpe ting med høy kvalitet, i tillegg til å kjøpe goder man ønsker seg, som ferie, reiser eller barnepass. Det er den økonomiske kapitalen Bourdieu fremhever som den mest grunnleggende og som lettest kan konverteres til annen kapital, for eksempel sosial kapital.

Kulturell kapital inkluderer utdanning, og samtidig forståelse eller beherskelse av de legitime kulturelle kodene i kulturen. Denne type kapital er samlede ressurser som erverves gjennom oppvekst og utdanning. Kulturell kapital kan for eksempel være interesse for å delta på klassiske konserter. Den type kapital gir legitimitet til statusforskjeller, og kan synliggjøres ved å ha spesiell original kunst på veggen. I

artikkelen «The forms av Capital» av Pierre Bourdieu (i Richardsen 1986) er kulturell kapital beskrevet slik: Kulturelle kapital eksisterer i tre ulike nivå: Det første er *legemliggjort tilstand*, for eksempel i form av langvarig disposisjoner i sinn og kropp (habitus og livsstil); det andre er *objektivisert tilstand* i form av kulturelle goder (bilder, bøker, leksikon, musikkinstrumenter, maskiner osv.). Den tredje er i en *institusjonalisert form* (titler, diplomer). En slik kapital oppnås gjennom utdanningskvalifikasjoner, og fra system til individ (Richardson 1986).

Bourdieus analyse viser imidlertid at det fremdeles er klare forskjeller – eller distinksjoner – mellom sosiale klasser, men disse ytrer seg i først rekke som ulikheter i kulturell og sosial kapital (ifølge Rønning og Starrin., 2009). Institusjonalisert kulturell kapital i form av utdanning demonstrerer den skjulte makten i samfunnet, som Bourdieu er opptatt av. Han var opptatt av samfunnsmakt og hvordan maktforhold virket i det skjulte. I hans teori er sosial kapital, sammen med økonomisk og kulturelle kapital, det som former handlingsmønster og særlige trekk hos ulike grupper i samfunnet. Han beskriver dette med det sosiale rommet hvor de som befinner seg innenfor et avgrenset område vil være nærmere hverandre i for eksempel smak eller utdanning. De vil ha felles koder som de som ikke er nære kan forstå. Hvilken status eller posisjon en aktør har i et nettverk eller organisasjon er avhengig av den totale kapitalen de har og hvordan de bruker de ulike kapitalene til å fremme sine egne interesser.

Bourdieu var ikke opptatt av hvordan kapitaltankegangen kan brukes til å hjelpe svake grupper, men hvordan tilgang til kapital i et nettverk reproducerer ulikhet og hvordan den brukes av elitene. Det er de som er nære hverandre eller de som har sosial kapital som bestemmer hvordan man skal oppføre seg og de interne kodene er lært fra barndommen og gjennom utdanning og videre kroppsliggjort. Dette kaller han habitus. Begrepet habitus handler om tillærte tanke- adferds eller smaksmønstre. Disse mønstrene er resultat av erfaring man har tilegnet seg av sosiale strukturer og kulturelle læring gjennom individers og gruppes erfaringer. Habitus beskrives som disposisjoner individer tilegner seg i en tidlig sosialiseringfase, og som forsterkes gjennom senere valg i livet (Bourdieu, 1993). Habitus er en del av daglivet og referer til ikke bare normer og verdier. Habitus er et sett av evner og disposisjoner som individene er i besittelse av for å være i stand til å handle, tenke og orientere seg effektivt i den sosiale verden. Disse evnene utvikles gradvis og gjennom en læringsprosess, hvor erfaringer barndommen utgjør en vesentlig del. Den kan betraktes som en personliggjort form for

kapital da de involverte adferdsmønstre kan være så godt innarbeidet i selvet at de blir automatiserte handlingsmønstre og måter å tolke omverden på. Denne personliggjorte form for kapital består av ulike porsjoner kapital (symbolsk, økonomisk og sosial) som individet tilegner seg gjennom livet. Når Bourdieu bruker kroppsliggjøring er det for å understreke at påvirkningen ikke er bevisst, men den er som en form for automatisk innlemmelse i kroppen. Habitus er ikke uforanderlig selv om det er varig, men blir konstituert i miljøet som omgir en person. Den ligger ikke i genene, men er tillært og tilhører den sosial sfæren.

Bourdieu argumenterer med at skoler trekker ujevnt på de sosiale og kulturelle ressurser i samfunnet. Han mener at de mest favoriserte studenter har holdninger som hjelper dem, i skolearbeidet og de arver samtidig kunnskaper om hvordan de skal gjøre ting. De lærer hva som er ”bra ”og ”dårlig ”hva som er de gode smaker, denne læringen utvikler seg jo høyere opp i utdanningssystemet en har kommet. Slik transformeres elementer fra familielivet, eller kulturelle ressurser, til kulturell kapital (Bourdieu, 1997). Barn fra andre grupper som er marginaliserte kan komme dårligere ut i de viktige institusjoner i samfunnet som for eksempel skolen. På skolen kan det være et annet språk og forskjellige kultur fra det de har i hjemmet og det gjør det vanskeligere å finne sin plass i det sosiale fellesskapet og å ha fullt utbytte av undervisningen.

4.5 Bonding og bridging og etnisk mangfold

Ulike nettverksformer gir ulike former for sosial kapital. Nettverk som er lukkede eller innadvendte (bonding), binder folk tett sammen, gir følelse av tilhørighet og bekrefter identitet (Bø & Schiefloe, 2014). Slike nettverksstrukturer kan dannes gjennom familie, vennskap eller andre grupperinger som virker ekskluderende i forhold til omverden. Deltakerne er knyttet tett til hverandre og det kan være vanskelig for nye deltakere å bli akseptert. Denne type sosialkapital er lett mobiliserbar og deltakerne kan få støtte og bistand dersom de trenger det.

Nettverk som er åpne og rettet utover (bridging), gir tilgang til andre faglige eller sosiale miljøer og kan bidra til kontakt og samhandling mellom ulike grupperinger (Bø & Schiefloe, 2014).. Slike nettverk kan være utdanning, arbeid eller deltakelse i frivillig organisasjoner. Terskelen for deltakelse er lav og den kan være åpen for nye deltakere. Slike sosiale kapital er nyttige når man skal innhente informasjon for nyskaping. Fra et

samfunnsmessig perspektiv er slike koblinger viktige for å danne kontakt og tillit mellom ulike grupperinger.

Putnam har skrevet i en artikkel at både den sammenbindende (bonding) og den overskridende (bridging) sosiale kapitalen er svakere i etniske mangfoldige regioner (Putnam 2007 ifølge Wollebæk & Seggaard, 2011). Putnams (Wollebæk & Seggaard 2011) forslag til en løsning er økt sosial kontakt og styrking av organisasjonslivet, først og fremst innvandreres egne sammenbindende organisasjoner, som han ser som inngangsbilletten til majoritetssamfunnet. Når det gjelder sosiale ulikheter identifiserer Putnam strukturelle problemer, som han senere foreslår å løse med endringer på mikronivå. I Norge er det gjennomført mange undersøkelser som går på nivå av sosial tillit blant innvandrere både første og andre generasjon, Ivarsflaten og Strømenes (i Wollebæk & Seggaard 2011) har funnet negativ sammenheng mellom gjennomsnittsnivået av sosial kapital og etnisk mangfold. De har funnet at økonomiske ulikheter (både innad i og mellom lokalsamfunn) har større betydning for sosial tillit enn det etnisk mangfold har. De har samtidig funnet nær sammenheng mellom etnisk mangfold og sosioøkonomisk status særlig når det gjelder arbeidsledighet. De mener at de mest etniske mangfoldige lokalsamfunnene i Norge er også de som tenderer til å ha de høyeste nivåene av arbeidsledighet og de laveste nivåene av sosial kapital. Norge er et land som de andre nordiske landene, med høy sosial tillit og sosial kapital. Samtidig kan man anta at den er ikke jevnt fordelt (NFR, 2005). De som har høy utdanning har høyere general tillit og utdanningsnivået har vært i økning i flere år. Putnam er nå mer opptatt av betydningen av organisasjoner som driver politisk arbeid og sosial mobilisering

4.6 Oppsummering

I dette kapitlet har jeg presentert forskjellige teorier som jeg anser som relevante for problemstillingen i denne masteroppgaven. Teori om forholdet mellom majoriteter og minoriteter er presentert først, fulgt opp av teori om maktforhold. Deretter presenterte jeg teori om stigma og skam, og avslutningsvis teori rundt sosial og kulturell kapital. I neste kapittel vil jeg presentere metoden som er benyttet i denne masteroppgaven.

KAPITTEL 5:

METODE

Jeg har valgt kvalitativt intervju som metode. Det kvalitative intervjuet innebærer å gå i dybden i det enkelte intervju objekt. Det er flere typer kvalitative metoder, men jeg har valgt å bruke individuelle og delvis strukturerte intervjuer. I kapittelet vil jeg også presentere hermeneutikken og fenomenologien som to forskningsteoretiske tilnærminger som er lagt til grunn i forskningen.

Min posisjon som forsker i forhold til deltakerne, gjennomføring av intervjuene og hvordan kommunikasjonen og bruk av tolk har foregått i noen av intervjuene vil bli gjort rede for i dette kapittelet. Deretter vil jeg gå nærmere inn i overførbarheten, validiteten og gyldigheten til min kvalitative undersøkelse.

5.1 Kvalitative metoder

Kvalitativ metode går i dybden i det fenomen som studeres, og innebærer å fremheve prosesser og meninger som ikke kan måles i kvantitet eller frekvenser (Thagaard., 2013). Det er flere typer undersøkelsesdesign og valg av riktig design er viktig for undersøkelsens gyldighet.

Kvalitativ metode handler om å få fram så mange nyanser og detaljer som mulig. Den har en induktiv tilnærming til datainnsamling. Dette innebærer at undersøkeren samler data på en så åpen måte som mulig (Jacobsen, 2013). Enhetene som studeres er relativt få, og data samles i form av ord, hvor den som utforskes bruker sine egne ord for å uttrykke seg gjennom et meningsbærende språk.

Det er mange forskjellige måter å gjennomføre kvalitative undersøkelser på, blant annet deltakende observasjon, fokusgruppe-intervjuer og individuelle intervjuer. I denne oppgaven har jeg valgt å fokusere på semi-strukturerte individuelle intervjuer, da

intervjuer er godt egnet for å innhente informasjon om personers opplevelser, synspunkter og selvforståelse.

5.1.2 Kvalitative semi-strukturerte intervjuer og vitenskapelig forankring

Ifølge Thagaard (2013) er semi-strukturerte intervjuer den mest brukt kvalitative metoden. Metoden er basert på bruk av delvis intervjuguide. Mesteparten av de temaene forskeren skal spørre intervjuobjektene om, er fastlagt før intervjuene, men i hvilke rekkefølge temaene tas opp, kan bestemmes underveis. Dette kan gjøre det enklere og mulig for forskeren å gå i dybden på de temaene som skal undersøkes og samtidig følge opp intervjupersonenes fortellinger. Her er fleksibilitet meget viktig for å kunne knytte spørsmålene til hver enkelt intervjuobjekts forutsetninger. Det er stort sett åpne spørsmål som stilles og det er mulig å komme med oppfølgingsspørsmål. Oppfølgingsspørsmålene som stilles kan for eksempel dreie seg om be den intervjuede utdype det som ble sagt eller be vedkommende si hva han eller hun mener med et utsagn.

Det er viktig for en undersøkelse å ta utgangspunkt i en vitenskapelig teoretisk tilnærming. I denne forskningen tar jeg utgangspunkt i hermeneutikk og fenomenologi som vitenskapsteoretisk forankring. Grunnen til dette er at jeg forsøker å forstå hvordan kvinnene i familiene opplever familiens situasjon. Dette krever forståelse og tolkning for å kunne prøve å forstå og presentere deres opplevelser av virkeligheten sett fra deres perspektiv. Det er de somaliske kvinnenes syn på egen virkelighet jeg vil undersøke ved å bruke vitenskapsteoriene i min forskning.

5.2.1 Hermeneutikken

Ordet har tre betydninger: uttrykk, tolkning og oversettelse. De til sammen reflekterer det som kalles den hermeneutiske operasjonen (Nilssen, 2012). Ifølge Nilsen (2012) har denne operasjonen et arbeid som har forståelse som mål.

Hermeneutisk tilnærming er et relevant perspektiv i forskningen, den innebærer tolkning av meninger i menneskers handlinger og dette er sentralt i min problemstilling. Fortolkning har en sentral del av samfunnsvitenskapelige tilnærminger og hermeneutikken er en viktig inspirasjonskilde for tilnærmingene. Hermeneutikken var opprinnelig knyttet til tolkning av tekster og kan i samfunnsvitenskapelig felt brukes til

å lese kultur som tekst (Thagaard, 2013). Tolkning er et forsøk på å kaste lys over eller gi mening til et forskningsobjekt (Nilssen, 2012).

Når det gjelder hermeneutiske tilnærmingen er alle deler like viktige som helheten. Innen forskning er det viktig at enkelte elementer ikke vurderes isolert, men som deler av en større helhet. For å kunne forstå helheten må du forstå delene. I forhold til min forskning er det viktig at intervjuene er godt gjennomført slik at resultatene helhetlig blir gyldige. Dette var jeg bevisst på fra begynnelsen av undersøkelsen og videre gjennom analysen. En del kan for eksempel være intervjusituasjonen, hvor stemningen, stedet og måten jeg stiller spørsmål på kan påvirke det helhetlige resultatet av intervjuet.

Hermeneutikken støtter betydningen av å fortolke handlinger gjennom utforsking av et bredere meningsinnhold enn det som umiddelbart er innlysende (Thagaard, 2013). Den legger vekt på at det finnes flere sannheter enn en og at fenomener kan tolkes på flere nivåer. Ulike nivåer av fortolkninger er ifølge Geertz (Thagaard, 2013) knyttet til at forskeren reiser mellom erfaringsnære og erfaringsfjerne begreper. Erfaringsnære begrep uttrykker den forståelsen de vi studerer bruker for å forstå deres handlinger. Erfaringsfjerne begreper har tilknytning til samfunnsvitenskapelige teori. Fortolkningen de erfaringsfjerne begreper gir uttrykk for, går utover den forståelse, som deltakerne har av sine egne handlinger (Thomassen 2013). I denne studien er jeg bevisst på at det informantene formidlet er meget viktig for dem, og det er viktig at de kjenner seg igjen i deres fortellinger. Dette har jeg gjort ved å stille oppfølgingsspørsmål underveis for å be dem forklare bedre.

I Gadamer's (Thomassen, 2013) versjon av hermeneutikken har den historiske sammenhengen vi som mennesker står i, fått avgjørende betydning og betingelse for forståelse. Han mener at all mening og alle forståelser, er strukturert av fordommer eller forforståelse vi selv ikke er bevisst på. Mens fordommer er et begrep med negativ klang i dagligtale, tillegger ikke Gadamer begrepet utelukkende negativ betydning. Snarere mener Gadamer at fordommer er nødvendige for at mennesker skal forstå. Forforståelse eller fordommer henger altså sammen med at den menneskelige eksistensform er en historisk eksistens (Thomassen, 2013). Det er viktig for meg å få med alle detaljene i forskningen og å komme med for sterke fordommer kan ubevisst stenge for å få med seg uventede nyanser og svar fra intervjuobjektene og hindre informasjons innhenting

der og da. Det er viktig å være bevisst på hvordan egne fordommer og forforståelse kan innvirke på informantene. I startfasen av innhenting av data var fokuset mitt på det jeg kan få inn der og da og samlet inn rådata. Man kan samtidig si at det samle inn rådata ikke er helt objektiv og uavhengig av mine tolkninger av det som ble sagt. Dette vil i si noe om senere i oppgaven.

5.2.2 Fenomenologi

Fenomenologien tar utgangspunkt i den subjektive opplevelsen, og søker å oppnå en forståelse av den dypere meningen i enkeltpersoners erfaringer (Thagaard, 2013). Fenomenologi er relevant for min forskning da den handler om å søke en dypere mening om kvinnes subjektiv opplevelse av sin situasjon eller erfaring. Som forsker vil jeg forstå kvinnene ut fra hvordan de forstår familiens situasjon og forsøke å oppnå en dypere forståelse av deres erfaringer.

Husserl, en tysk- østerriksk filosof, er kjent som grunnleggeren av fenomenologien. Fenomenologi har gresk røtter og betyr læren om det som viser seg, eller komme til syne (Thomassen 2012). Fenomenologien har utviklet seg i forskjellige retninger etter Husserl, men det er hans teori som danner grunnlag for dem alle. I forhold til undersøkelser retter den oppmerksomhet mot verden slik den konkret oppleves og erfares fra et subjektivt perspektiv. For eksempel fra kvinnes eget perspektiv.

5.3 Min posisjon som forsker i forhold til deltakerne

Ut fra Husserls (Jacobsen, 2013) fenomenologisk teori er det viktig at forskeren setter sine fortolkninger, erfaringer osv. i parentes i møte med de som utforskes. Altså er det ideelt å ikke ta utgangspunkt i egne meninger, eller egne erfaringer i forbindelse med fortolkning av observasjoner og hva som bli sagt. Når jeg gjennomførte intervjuene var jeg fokusert på det kvinnene selv formidlet som sine subjektive opplevelser av familiens situasjon. Det kan enkelte ganger være utfordrende da informantene for eksempel selv kastet ballen tilbake og stilte meg spørsmål. Jeg har møtt dette med å nikke eller med å komme med oppfølgingsspørsmål. Det er imidlertid utfordrende når de sier ting jeg kan noe om, og kanskje særlig når de sitter med en tolkning jeg anser som feil. Forskerens jobb er imidlertid å ta imot deres opplevelse. Jeg skulle ta imot deres opplevelser, ikke gjennomgå eller utføre saksbehandling eller si min mening om det de kommer med.

Det er både ulemper og fordeler knyttet dette. En fordel er at jeg fikk med den erfaringsnære beskrivelsen uten å avbryte og dette var meget viktig i denne stadiet av undersøkelsen. En annen fordel er at det har gitt meg muligheten til se på et fenomen med ”nytt blikk” og muligens se ting jeg hadde tatt for gitt før.

En ulempe er at de kan sitte med fortolkninger som kan være urealistiske når det gjelder hvordan systemer fungerer. Det å ikke kunne bidra med å forklare til kvinnene hvordan ting fungerer eller hvordan ting faktisk er, kan imidlertid bidra til at jeg i større grad tar imot fakta og informasjon knyttet til min problemstilling. Samtidig er det viktig å huske at det å høre familienes stemme er viktig for deres situasjon i samfunnet.

Manglende respons i samtalene kan også føre til at informantene kanskje mister interesse for å delta i intervjuer. Det som er viktig er å avklare at jeg er der som forsker fra begynnelsen av og at det kan være vanskelig for meg å svare på deres spørsmål og diskutere andre ting som ikke har med forskningen å gjøre.

Jeg tok altså imot det de selv formidlet som sin opplevelse helhetlig uten å kunne påpeke det som jeg anser som viktig, fordi det er det jeg mener er riktig. Det å ikke se på enkelte ting på grunn av at vi mener at det ikke er viktig for de som studeres eller kommuniseres med kan føre til at forskeren går glipp av viktig informasjon. Det er samtidig ubevisst at vi sorterer det som er viktig fra det vi mener ikke er viktig for intervjueren. Dette var jeg bevisst på som forsker og møtte deltakerne der de var og lot dem formidle det de selv opplever som familienes situasjon. Jeg tok samtalene på lydbånd og transkriberte det ord etter ord for å få nøyaktig hva som ble sagt. Mine refleksjoner etter intervjuene ble skrevet separat.

Ifølge Thagaard (2013) kan intervjupersonens reaksjon preges av tidligere erfaringer. Noen av informantene har vært sosialklienter lenge uten at de kommet seg i jobb eller videre med andre ting. Noen av dem stilte meg spørsmål om jeg kunne hjelpe dem med å finne jobb. Jeg var meget tydelig på hva formålet med intervjuet er og min rolle som forsker ikke som saksbehandler. Imidlertid tyder slike spørsmål på at de var trygge i intervjusituasjonen da de stilte spørsmål og var engasjerte. Samtidig kunne jeg fort havne i en posisjon hvor jeg kunne begynne å gi råd og veiledning om hvordan jeg mener de kan komme seg i arbeid.

5.4 Rekruttering av informanter

Planen var å intervju innvandrekvinner fra Pakistan, Somalia, og Afghanistan. Det var meget vanskelig å få informanter og jeg endte opp med å intervju kun kvinner fra Somalia. En fordel med dette er at jeg får informanter med samme kulturbakgrunn og har muligheten til å gå mer i dybden. En ulempe kan være begrenset bredde.

Jeg sendte post til flere NAV-kontorer og tok direkte kontakt med noen som jobber med fattigdomsprosjekter, men fikk ikke svar fra noen av dem. Jeg tok kontakt med tidligere ledere og sendte informasjonsskrivet fra NSD, men fikk ikke svar. Jeg ringte og fikk snakket med tre ledere fra forskjellige kontorer og de formidlet at de ikke hadde tid til dette, på grunn av arbeidsmengde de har.

Dette førte til at jeg tok kontakt med NSD igjen og søkte om endring av min forskningsplan. Jeg endret det til å kunne ta direkte kontakt med deltakerne via innvandrersorganisasjoner og frivillige organisasjoner. Jeg fikk den innvilget og startet prosessen på nytt.

Jeg tok kontakt med mange innvandrersorganisasjoner, men jeg tolket det som at noen var skeptiske til å la medlemmene bli intervjuet. De sier at de har dårlige erfaringer med det. Jeg skrev ut en liste over kvinnegrupper for innvandrere i Norge og ringte noen ledere og informerte dem om prosjektet og om det er mulig å informere deres medlemmer om det. Det var en gruppeleder som var meget positiv, og som ringte meg og sa at de ikke kan delta, men at prosjektet er viktig. Hun lurte på om jeg kan intervju klientene ved NAV-kontoret der jeg jobber. Jeg svarte at det ikke er aktuelt av hensyn til reliabilitet og forskningsetiske hensyn.

Jeg fikk mobilnummeret til en mann fra Somalia fra en tidligere kollega, mannen er kjent med mange somaliske kvinneorganisasjoner og han jobber frivillig.

Når jeg ringte han sa han at det er et viktig tema, men han ønsket å møtes først slik at han kunne se på informasjonsskrivet og vi kunne avklare en del ting knyttet til taushetsplikt, anonymisering osv. Vi møttes etter få dager og han tok med informasjonsskrivet etter at vi gikk gjennom det ord for ord. Han ringte og formidlet at han hadde tatt kontakt med en kvinnegruppe og at gruppens kontaktperson ville ta kontakt med meg.

Kontaktpersonen for kvinnegruppen ringte meg etter en uke og informerte meg om at det er noen medlemmer av deres nettverk som ønsket å bli intervjuet, og de ville ringe meg direkte og samtykke til det. De som var interessert ringte og vi avtalte tid og ble enige om å ha intervjuene hos en av dem i nærheten av der de bor. Kontaktpersonen informerte meg om at hun ville ordne et sted vi kunne ha intervjuene. Etter dette informerte hun de som ønsket å delta hvor det var og at det var samme tidspunkt som de avtalte med meg.

Det jeg ønsket mest var å ha intervjuene på et mest mulig nøytralt sted med hensyn til forstyrrelser og andre ting som kan påvirke intervjusituasjonen, og gå utover konteksten og føre til konteksteffekt (Jacobsen, 2013). Ifølge Jacobsen (2013) er det ingen kontekst som er nøytral. Samtidig er det viktig at respondentene selv sier noe om hvor de ønsker å bli intervjuet. Det som er viktig er at det er et sted vi kan snakke sammen for eksempel ikke en kafé med mye støy.

Når jeg kom til boligen vi skulle ha intervjuene i var det den som bor der som var i stua og hun ønsket meg velkommen. Hun tilbydde seg å tolke for de som trenger tolk. Hun har ingen tolkeutdanning, men hun har jobbet mye med det frivillig og i hennes arbeid.

Informanten og kontaktpersonen som fulgt meg hjem til informanten sa til meg at de må be først da det var bønnetid. Jeg ble servert te og «somaliske pannekake» som de kaller «Chapati». Hun som bor i boligen var den første jeg intervjuet. Hun trengte ikke tolk og hun som fulgte meg som er en meget aktiv kvinne gikk ut for å snakke med andre naboer. Jeg gjennomførte fem intervjuer samme dag. Jeg hadde ikke sett noen av dem før hverken i jobbsammenheng eller i privat sammenheng. Informantene var meget gjestfrie og vi snakket om barneoppdragelse, matlaging osv. Det var ingen andre familiemedlemmer som var tilstede, kun de som ble intervjuet. Den som bor i boligen gikk til naboene etter at hun ble intervjuet, men sa til meg at jeg må føle meg komfortabel. Jeg ga gavekort til alle som deltok. Dette er for å vise takknemlighet; i mange afrikanske kulturer er det vanlig å bli servert når de kommer hjem til andre. Som takk gir du en liten gave når du er gjest. De andre intervjuene ble gjennomført i den samme bolig en annen dag, alle som trengte tolk ble intervjuet samme dag med tolk.

To av intervjuene ble gjennomført på en kafé, men det var meget stille der og vi valgte en plass som var litt skjermet. Dette ønsket intervjusubjektene selv. En av dem bor ikke

i den samme boligblokk og nærmiljø som de andre, men bor i en annen del av byen. Jeg vil i neste kapittel si noe om intervjuene.

5.5 Gjennomføring av intervjuene og etiske aspekter

For å forberede meg til intervjuene intervjuet jeg to personer. Intervjuene ble gjennomført i tråd med intervjuguiden, med det mål å restrukturere guiden slik at den ble bedre tilpasset intervjuene, og å jobbe videre med måten spørsmålene ble stilt på.

Jeg valgte å benytte lydbånd under intervjuene for å øke min mulighet til å være oppmerksom. Samtidig kan teknisk problemer oppstå og det er viktig å kombinere opptak med notatskriving slik at man uansett skriver og lytter samtidig.

Det første jeg gjorde under intervjuet var å gå gjennom informasjonsskrivet med dem og gi dem muligheten til å vurdere igjen om de var interessert i å delta i prosjektet. Ifølge Jacobsen (2013) kan dette bidra til å avklare for eksempel hva informert samtykke innebærer og hva informasjonen skal benyttes til. Det var uansett viktig for meg rent etisk å høre om kvinnene fortsatt ønsket å delta i intervjuet.

Jeg stilte dem spørsmål om hvorvidt deltakelse var avklart med deres ektefeller, fordi spørsmålene berører hvordan informantene opplever deres egen situasjon. Til tross for at spørsmålet kunne medvirke til en grad av skepsis mot meg, stilte jeg dette spørsmålet av etiske hensyn, med referanse til den kollektivistiske kulturen intervjusubjektene kommer fra. Som forsker har jeg etisk ansvar for ikke å utsette kvinnene for fare eller ubehag, for eksempel ved at mennene reagerer på at kvinnene har deltatt.

Det var tydeliggjort at det er frivillig å delta og at det ikke er problematisk å trekke seg tilbake hverken før eller under intervjuene. De ble informert om at intervjudataene ville bli anonymisert og at jeg hadde planer om å bruke lydbånd. Jeg måtte altså spørre informantene om det var greit. Alle disse tingene var altså avklart før vi begynte intervjuene.

Jeg var for øvrig også åpen om at jeg er NAV-ansatt, men at jeg ikke var der som en representant for NAV, men snarere som student. For øvrig presiserte jeg at NAV ikke hadde noe med prosjektet å gjøre. Det var svært viktig å avklare at hva de sa til meg ikke påvirker deres hjelp eller relasjon til deres saksbehandler da jeg ikke jobber på samme kontor som dem, og for øvrig at jeg har taushetsplikt.

Jeg hadde informert om at jeg kom til å skrive notater underveis og at notatene skulle oppbevares trygt og i samsvar med det som står i informasjonsskrivet. De som ønsket å delta undertegnet på at de ønsket å delta.

Det var ellers viktig at det var satt av god tid til intervjuene og at det var avtalt med kvinnene hvor lang tid intervjuet skulle ta. I de to første intervjuene lærte jeg for øvrig at det er viktig med pauser underveis, og tid til dette ble altså lagt inn. Intervjuene tok mellom en og en halv til to timer.

Kvalitativ forskning innebærer en del etiske utfordringer som forskeren må ta hensyn til. Det er særlig tre viktige krav som kan stilles til forskeren: For det første er han eller hun nødt til å sikre at det gis informert samtykke til deltakelse i studien. At samtykket er informert innebærer blant annet at deltakerne er kjent med hva studien innebærer og hvordan dataene blir brukt. Dette er tidligere nevnt i oppgaven.

For det andre har forskeren et ansvar for å gjengi det informantene sier korrekt. Andre steder i oppgaven berøres den forskningsmessige betydningen av å forstå utsagn korrekt, men dette har også en etisk betydning. Det er særdeles viktig at intervjusubjekter som er villige til å stille opp også tolkes riktig. Dette har jeg, som tidligere nevnt, vært oppmerksom på i løpet av arbeidet.

For det tredje er det viktig at det tas hensyn til privatlivets sfære under intervjuene. Ifølge Jacobsen er respekt for privatlivet like viktig som informert samtykke. Det er, for eksempel, viktig å huske at deltakerne i intervjuene har rett til en «frisone» i livet som det kanskje ikke er nødvendig å undersøke. Av den grunn er det viktig at vi reflekterer nøye rundt hvor følsomt temaer er for intervjusubjektene. Dette er selvsagt problematisk når det som studeres i utgangspunktet er privat, som i denne studien der familielivet er av interesse.

I løpet av intervjuene i denne studien kom informantene noen ganger innom temaer som var mindre relevant for studien, som for eksempel ekteskapsproblemer. Jeg var meget oppmerksom på å styre intervjuene for å unngå å snakke om andre ting som ikke var relevant for forskningen. Samtidig er styring av intervjuene også noe uheldig fordi det som er relevant for informantene kan være relevant for studiens problemstilling. I tillegg var jeg, som medmenneske, interessert i ikke å bare tenke på hva de kan bidra med i prosjektet, men å også leve meg inn i deres fortellinger.

Retten til en privat sfære innebærer også at informantene ikke skal kunne identifiseres. Dersom det gis en betydelig mengde bakgrunnsdata om deltakerne, og der det tas med data som er spesielle, er det en fare for at deltakerne kan identifiseres. For eksempel kan det være et problem å gi informasjon om hvor mange barn en informant har i en liten by. I en større by er dette noe mindre problematisk, med mindre antallet barn er så høyt at det er et svært lavt antall som har så mange. I seg selv gir også et lavt antall enheter, med mye informasjon, en fare for gjenkjennelighet.

Jacobsen (2013) hevder at vi må ofte fire på kravene til anonymitet, ganske enkelt fordi det for eksempel ikke er mulig å garantere at intervjusubjekter det gis mye informasjon om, ikke er mulige å identifiseres. Han skriver videre at vi stiller ofte et krav om konfidensialitet i slike tilfeller. Dette betyr at det praktisk kan være mulig å identifisere enkeltpersoner, men at forskeren garanterer at det blir satt i verk tiltak for å hindre at dette skal skje. I denne studien velger jeg for eksempel å ikke si noe om hvilken by, eller hvilket område informantene er fra, ut over at de er fra en by. Data som er samlet inn er i tillegg ivaretatt i forhold til etiske retningslinjer som jeg har undertegnet på at skal overholdes. Jeg har også i noen tilfeller tatt et konkret valg om å omskrive måter ting blir sagt på i sitater som brukes, rett og slett fordi språket og talemåte som ble brukt var noe spesiell, og i seg selv kunne medføre at intervjusubjektene ble gjenkjennelige.

5.5.1 Kommunikasjon og bruk av tolk

Når det gjelder kommunikasjonen med kvinnene brukte jeg tolk for de som ikke snakket norsk. Jeg antok at de fleste informanter ville trenge tolk, men dette var ikke realiteten. Over halvparten klarte seg uten tolk, men fikk hjelp underveis. For eksempel var begreper som «natteravn» problematisk for en av dem å si. Det var mye latter og ting var så naturlig så mulig. Informantene var ikke redde for å si feil, og dette ga meg trygghet som forsker. Det er viktig at begreper er riktig oversatt dersom jeg som forsker skal gå nærmere inn i deres forståelse av hvordan ting henger sammen. I forhold til den hermeneutiske sirkelen kommer det opp nye forståelser hver gang man tolker en kontekst. I dette tilfelle er det meget viktig at det er et klart og tydelig språk i prosessen for å unngå feil data og feil tolkning av data. Det er derfor meget viktig for meg å være bevisst på dette og ikke minst gjøre noe med det med en gang jeg mistenker at ting ikke er oversatt slik det skal. Dette er avhengig av hvor god tolk jeg har og ikke minst mine

egne observasjoner som forsker. Delene av forskningsprosessen er avgjørende for helheten og helheten kan ikke være riktig uten at hver enkelt del av forskningen er riktig. Feil tolkning av hva som blir sagt kan føre til misforståelse som igjen kan føre til manglende pålitelighet og validitet.

Det var en kvinnelig tolk som tolket under intervjuene. Hun er en dame som kommer fra samme land som deltakerne og denne type tolkning er en del av hennes jobb. Jeg anser bruk av tolk som utfordrende, det kan føre til mindre kontakt med respondentene, og det kan ta enda lengre tid å bygge opp tillit. For å kunne forstå deres handlinger og meninger knyttet til dem er det viktig å få hjelp av hermeneutisk metode. Ut fra en hermeneutisk metode skal en forsker være åpen for å ta imot nye kunnskaper med åpenhet og innlevelse. Det er respondentene som sitter med svar på hvordan de opplever familiens situasjon og forskeren skal gå inn i deres verden å prøve å forstå den ut fra deres premisser. Dette krever en god relasjon mellom deltakerne og forsker og det er hovedsakelig forskeren som er ansvarlig for at dette skal fungere og bli bra. Avstanden som kan oppstå på grunn av bruk av tolk kan minskes med å ha riktig kroppsspråk, øyekontakt med kvinnene og å være engasjert og tilstede. Kroppsspråk eller ikke-verbale språk kan bidra til å bygge tillit. Det vil si mye om jeg sitter passiv og ikke se dem eller om jeg nikker og smiler. ” Tonefall og kroppsspråk kan for eksempel gi inntrykk av noe annet enn det som sies med ord” (Thagaard 2013 s.20). I forbindelse med intervjuene har jeg lagt merke til at de var meget avslappet og stilte spørsmål og at de selv har formidlet til meg at jeg må føle meg hjemme og stille spørsmål om ting jeg lurer på. Dette var meget viktig for meg da jeg hadde observert at det var litt avstand mellom oss i begynnelsen på grunn av min klesmåde, jeg er fra Afrika som dem. Jeg hadde på bukse og genser og kvinnene var dekket med hijab og store klær, de var meget nysgjerrige og ønsket å vite mer om meg. De fikk vite hvilket land jeg kommer fra og hvor lenge jeg har bodd i Norge og om jeg har familie i Norge.

5.7 Overførbarhet, validitet og gyldighet.

Overførbarheten av funn kan vurderes etter en analyse av empirien. Ifølge Jacobsen (2010) er det ikke umulig å generalisere funnene, men det må i så fall foreligge en argumentasjonsrekke. Det vil, slik Jacobsen hevder, være forskeren som argumenterer for at en tolkning i en studie kan være relevant i en større sammenheng. Således kan, for

eksempel, funnene enten understøtte tidligere funn, eller eventuelt avvike fra de samme funnene.

Ifølge Thagaard (2013) sammenligner Kvale og Brinkmann argumentasjonen rundt overførbarhet med bruken av rettspraksis. De hevder at bruken av rettspraksis delvis er basert på samme type logikk som overførbarhet. For jurister har avgjørelser i tidligere saker presedens. Juristen kan vurdere om hun eller han kan trekke slutninger fra tidligere saker til den nåværende saken, under forutsetning av at situasjon og betingelsene er like. Dette sammenlignes med forskerens argumentasjon for at den forståelsen hun eller han har kommet frem til, også kan være relevant i andre sammenhenger.

Funn fra min studie kan i utgangspunktet ikke generaliseres da utvalget ikke er representativt. Imidlertid betyr ikke dette at det *ikke* kan være lærdom i prosjektet. Studier med et lavt utvalg av enheter, kan benyttes til å si noe om alt eksisterende teorier. Det er, for eksempel, allerede gjort forskning rettet mot somaliere der funn er relevante for det som testes i denne oppgaven. Funnene i denne studien kan således sammenlignes med tidligere funn. Eventuelt samsvar mellom funnene vil typisk anses å støtte oppunder funnene i den tidligere studien. Ifølge Thagaard (2013) kan validiteten imidlertid styrkes når funnene ikke bekrefter hverandre. Han mener at dette forutsetter at forskeren lykkes i å argumentere overbevisende for hvorfor resultatene av eget prosjekt avviker fra resultatene fra andre prosjekter. Det må imidlertid stilles svært strenge krav til argumentasjonen i slike tilfeller.

For at argumenter rundt overførbarhet kan oppbæres er det viktig at det reflekteres rundt helheten i forskningsprosessen. Det er særlig viktig at man eliminerer feilkilder slik at det som ønskes målt er det som faktisk måles.

Når fagfolk eller personer med erfaring på fenomenet som forskes kan kjenne seg igjen i de tolkningene som er gjort i et forskningsprosjekt kan dette også bidra til å forsterke forskningens validitet (Nielsen, 1994). Det er samtidig like viktig at informantene kan kjenne seg igjen i forskerens beskrivelse. I intervjuene svarer informantene ut ifra deres forforståelse og jeg opplever at svarene de gir var meget ekte og direkte. Det er meget viktig at det de formildet er ikke så endret at de ikke kan kjenne seg igjen, og dette har vært reflektert over i hele prosessen. Metodisk refleksjon er viktig element for reliabilitet som begrunnelse for forskerens tolkning er for validiteten (Thagaard, 2013).

Validitet handler om gyldigheten av tolkning en forsker har kommet frem til (Thagaard, 2013). I denne studie har jeg begrunnet valg av forsknings-designet, har vært åpent om analyse prosessen og hvordan jeg tolker ting ved både hjelp av teori og på andre områder. En forskers kritikk gjennomgang av analyseprosessen kan styrke validiteten. Tolkningen handler om den interne gyldigheten og den eksterne gyldigheten handler om større grupper og generalisere et teoretisk nivå (Thagaard, 2013).

5.8 To analytiske tilnærminger

Jeg har analysert data ved å ta utgangspunkt i to analytiske tilnærminger, henholdsvis temasentrert og personsentrerte tilnærminger. Ifølge Thagaard (2013) har disse to tilnærmingene forskjellig utgangspunkt og kan utfylle hverandre. Når det gjelder temabasert tilnærming kan vi utforske hvert enkelt tema ved å sammenholde data fra alle deltakerne. Denne tilnærmingen gir en utdypende forståelse av temaene i materialet. Det innebærer systematisk koding av data. Ulempen kan være at informasjon om de enkelte temaer løsrives fra den forbindelsen de blir presentert i. Det er derfor viktig å se på delene i forhold til helheten. Personsentrerte tilnærmingen gir helhetlige perspektiv i forhold til den personene dataen representerer. Vi kan studere sammenhengen mellom de ulike temaene for hver informant. Når man bruker disse to tilnærmingene har man fordelen med å kunne skifte fokuset fra temaer til personheter, vi kan oppnå en forståelse av dataens meningsinnhold og samtidig få oversikt over materielt. Innsikten kombinasjonen av tilnærmingene gir, innebærer at vi kan ta sammenligninger av personheter og temaer.

Det første var temabasert analysering, det vil si å dele opp data i forskjellige temaer. Dette var ikke vanskelig da jeg allerede hadde delt opp intervju guiden i forskjellige temaer basert på problemstillingen. Alle hadde svart på de samme spørsmålene som var delt på økonomi, sosialt nettverk, bolig og arbeid. Jeg har da skrevet hva hver enkelt har svart på de forskjellige temaene og sammenligne funnene. Hvert tema presentert med resultater som er i forhold til relevant kodeord. Ifølge Thagaard (2013) er en viktig hensyn med kodeord at de skal være meningsbærende, det vil si å gi hovedpunkt i deltakernes beskrivelser. Teksten som følger kodeordene gir en konsentrert uttrykk for uttrykkene deltakerne har gitt. Hvordan jeg presenterer funnene er basert på hvordan jeg forstår hovedpoenget i deltakernes beskrivelser. Teksten kombinerer sitat fra intervjuene

som fremhever hovedpoenget og sentrale utsag i deltakernes beskrivelse. Jeg tar hver persons fortellinger og ser på den for deretter å sammenlikne funnene. Hva er det de har til felles og ikke har til felles? Jeg også ser på delene i hver persons svar og prøver å ha en helhetlig forståelse av teksten. Dette må igjen ses helhet med de andre svarene hver enkelt har gitt. Prosessen er tidkrevende, men dette er nødvendig for å unngå målefeil.

Etter denne prosessen gikk jeg gjennom min problemstilling og se på funnene for å vurdere om jeg har data som kan besvare problemstillingen eller om jeg trenger å intervju flere.

5.9 Oppsummering

I dette kapitlet har jeg presentert kvalitative intervjuer som metodedesign. Det er redegjort for to analytiske tilnærminger som er brukt i undersøkelsen: temabasert og personsentrerte tilnærminger. Det er videre lagt til grunn hermeneutikken og fenomenologi som vitenskapelig teoretiske tilnærming. Det er redegjort for overførbarhet, validitet og gyldighet. I kapitlet er det også forklart hvordan informantene ble rekruttert og hvordan intervjuene ble gjennomført.

KAPITTEL 6:

DATAPRESENTASJON OG ANALYSE AV FUNN KNYTTET TIL ØKONOMI, BETYDNING AV ARBEIDSTILKNYTNING OG BOLIG.

I dette kapitlet vil jeg analysere funnene i undersøkelsen: rådataene jeg har samlet fra intervjuene. Det er viktig at jeg forstår det jeg har samlet inn og gjør en innholdsanalyse av det. Jeg gikk gjennom data hver gang jeg var ferdig med et intervju og renskrev alle notater og informasjonen på lydbåndene.

6.1 Presentasjon av informantene

Tabell 1 nedenfor viser en oversikt over de somaliske kvinnene som ble intervjuet i denne studien. De er fordelt på alder, botid i Norge, norskkunnskaper, utdanning både i Norge og fra Somalia, arbeidstilknytning for kvinnene og deres ektefeller

Tab 1: Informantene

Alder	Botid i Norge	Antall barn	Skolegang i Somalia	Utdanning fra Norge	Ektefellens arbeidstilknytning	Kvinnenes arbeidstilknytning	Kvinnenes norsknivå
51 år	20 år	6	8 klasse	10. klasse	Arbeidsledig	Arbeidsledig	Ikke norsk prøve 3

50 år	23 år	5	Grunnskole	Ingen	Arbeidsledig	Arbeidsledig i 2år	350 timer
47 år	8år	6	Ingen	Ingen	Arbeidsledig	Arbeidsledig Praksisplass	Lite, har ikke prøve 2
46 år	21 år	4	Ingen	Ingen	Fulltidsarbeid	Ingen	Lite
43år	20 år	5	Grunnskole	Videregående	Er i jobb.	Er i jobb.	Bra
43 år	6 år	7	Ingen	Ingen	Er i jobb.	Arbeidsledig	Lite
42 år	20 år	9	Ingen	Ingen	Arbeidsledig	Praksisplass	Ikke norsk prøve 3
42 år	4 år	4	Analfabet	Ingen	Er i fulltids jobb.	Arbeidsledig	Går på norsk kurs
42 år	17 år	5	Ingen	Grunnskole	Arbeidsledig	Har arbeidserfaring, arbeidsledig nå.	Middel
39 år	22år	7	Lite	Grunnskole	Ikke i arbeid/AAP	Arbeidsledig Praksis	Norskprø ve 3
35år	Over 10 år	5	Analfabet	Ingen	Er i jobb.	Arbeidsledig.	Går på norsk kurs .

Det er til sammen 11 informanter og alle er kvinner fra alderen 39 til 51 år. De har forskjellig botid i Norge, fra 4 år til 23 år. De bor alle i en by i Norge. Alle informantene kommer fra Somalia og det er mange av dem som er norske statsborgere. Kvinnene kom til Norge som flyktninger eller via familiejenforening med ektefeller som har flyktningebakgrunn.

Kvinene har mange barn. Som det står i tabellen over har to av kvinnene fire barn, fire av kvinnene har fem barn og to av dem har seks barn, to av dem har syv barn og én har ni barn.

De fleste av barna er født i Norge. Mange av barna er skolebarn og noen er over 18 år. De barna som er over 18 år går enten videregående skole eller på høyskole og universitet. Det er få kvinner som har brukt barnehage – kun én – og hun brukte åpen barnehage.

Alle kvinnene anser det som viktig å passe barna hjemme når barna er små. Informantene mener at det er et krevende arbeid å passe på barna i Norge, særlig de kvinnene som ikke kan godt norsk. Informantene mener at barna er mer kompetente når det gjelder samfunnskunnskap om Norge og det er vanskelig å følge med alt de gjør. Dette fører til at familiene ikke tørr å slippe barna ut i det norske samfunnet. Dette har Engebrihtsen (2005) sagt noe om, hun mener at det kan være vanskelig å følge opp barna slik det forventes og at mange foreldre er redde til å slippe barna ut i den norske virkeligheten.

Kvinnene som kan norsk følger med barna på flere områder utenfor hjemmet, særlig når det gjelder barnas skoleprestasjon og samarbeid med skolen. Holm (2011) har funnet ut at i familier hvor både barn og familie behersker norsk, er barna i stor grad i stand til å mestre det norske skolesystemet enn barn i familier hvor foreldrene kun behersker somalisk.

Det er kun én av informantene som er i arbeid og det er få av mennene som er i arbeid. Kvinnenes norskkunnskaper er lave, det er kun et fåtall som har fullført norskprøve tre. En del av kvinnene har vært i arbeidspraksis flere ganger før. De mangler formell kompetanse som kan brukes i arbeidslivet her i Norge. Dette stemmer med tidligere funn for eksempel i IMDi's rapport om hjemmевærende innvandrerkvinner i Groruddalen og Søndre Nordstrand (2009) som er presentert tidligere i denne oppgaven. I denne rapporten (IMDi, 2009) er det skrevet at det er kvinner som ønsker seg arbeid og har søkt uten å få og årsaken kan være svake norskkunnskaper, lav utdanning og lite kunnskap om muligheter og krav i norsk arbeidsliv. I den samme rapporten (IMDi 2009) er det skrevet at skillet mellom de som ikke ønsker å jobbe og de som ønsker å jobbe kan ha bakgrunn i kvinnenens livshistorie. Engebrihtsen (2005) skrev i sin rapport om somaliere i eksil i Norge at noen av hennes informanter, som er offentlige ansatte, har sagt at mange somaliere har lite formell kompetanse og liten arbeidserfaring fra Somalia og derved ikke kvalifiserer til arbeid i Norge. I følge Herud og Naper (2012) er det skrevet at det ikke er enkelt å ha tiltak som passer denne gruppen med lite formell kompetanse.

Over halvparten av informantene har sagt at de bodde i en by i Somalia før de flyttet ut av landet. Noen hadde flyttet fra Somalia når de var barn (eller unge) til et annet afrikansk land før de om til Norge. De har vært sammen med slektninger og noen sier at

de har mistet sine foreldre eller en forelder før de kom til Norge. Deres familier ble ellers splittet på grunn av krigen. Noen av deres familiemedlemmer bor i andre deler av Afrika og noen i USA, andre land i Europa og en del bor i Somalia. Dette stemmer med Engebrigtsens (2005) beskrivelse i sin rapport, hun har skrevet at somaliske familier bor i forskjellige land i verden og noen hadde bodd i andre land i Afrika før de kom til Norge.

Alle informanter har sagt de er gift. To av kvinnene har sagt at de ikke har bodd i Norge sammenhengende, men at de flyttet til andre land i Afrika og Europa en periode og deretter kom tilbake til Norge. De har formidlet at de flyttet med barna, men deres ektefeller har bodd i Norge, og forsørger kvinnene og barna i utlandet. Lange utenlandsopphold medvirker til at kvinnene ikke klarer å bli ferdige med norskopplæring og i enkelte tilfeller glemmer det de allerede har lært. Barna måtte også lære norsk på nytt når de er tilbake.

Årsaken til at de reiste til utlandet er forskjellige, noen ønsket gjerne at deres barn skal bli kjent med deres familiemedlemmer i andre land – selv om de har det bra her i Norge. Noen har sagt at de ønsker å flytte til andre land hvor de har familiemedlemmer boende. Dette stemmer også med tidligere funn (Engebrigtsen , 2005).

6.2 Kvinnenes opplevelse av familienes situasjon knyttet til materielle levekår og arbeids tilknytning.

Kvinnene har mye til felles når det gjelder deres opplevelse av familienes situasjon. De har samtidig forskjellige utgangspunkt når det gjelder arbeid, bolig, sosial og kulturell kapital.

Før jeg går nærmere inn i betydningen av sosial og kulturelle kapital i forhold til mestring av deres situasjon, vil jeg si noe om hvordan de opplever familiens situasjon når det gjelder materielle levekår som økonomi og bolig, og arbeidstilknytning.

6.2.1 Økonomi

Det er noen av informantene som har fortalt at de er fattige. Når det gjelder fattigdom er det forskjellige definisjoner og informantenes definisjon handler om manglende penger til å kjøpe familiens tingene de trenger i hverdagen både til seg selv og deres barn. De har ikke god nok økonomi til å reise på ferie eller til å spare opp midler. Gruppen

skiller seg i to. De som klarer seg delvis, det vil si de har arbeidsinntekter, men hvor det ikke er nok for å dekke familiens livsopphold. Fordi de samtidig har vært i arbeid og har et nettverk som støtter dem var de økonomisk selvhjulpne en periode og har derfor ikke mottatt økonomisk sosialhjelp sammenhengende.

I den perioden begge ektefellene er i arbeid har de bedre økonomi, de kan kjøpe ting de trenger til barna og de kan reise på ferie. En informant som har vært selvhjulpne før har sagt følgende: «Vi reiste hvert år på ferie før, men nå får vi ikke lov til det når vi tar sosialhjelp. Vi har ikke råd til det nå». Denne gruppen har gjerne en positiv opplevelse av sin økonomiske situasjon. Den andre gruppen er de som ikke er i arbeid og ikke har støttende nettverk. Disse har en dårlig opplevelse av familiens økonomiske situasjon.

6.2.2 Kvinnene med dårlig opplevelse av familiens økonomisk situasjon

Denne gruppen er den største gruppen. Kvinnene har ingen utdanning og har dårlige norskkunnskaper. Ingen av kvinnene har yrkeserfaring i Norge og deres ektefeller er heller ikke i arbeid. Kvinnene har arbeidserfaring fra Somalia, men det er ikke erfaring de kan bruke her i Norge. De har flyttet fra landsbygda og har jobbet med småhandel i Somalia. Det er noen som er analfabeter og har vanskeligheter med å følge opp norskundervisning.

Kvinnene mener selv at de er fattige og får ikke familiens økonomi til å gå rundt. Mange av deres barn er under 18 år. Innen gruppen har kvinnene forskjellige måter å mestre familiens situasjon på. Noen er flinke til å minimalisere familiens pengeforbruk. Det er ellers få i denne gruppen som har ekteskapsproblemer og er på vei mot separasjon.

De har mottatt økonomisk sosialhjelp i mange år, og de fleste har mottatt slik stønad sammenhengende over lengre tid. De har ikke arbeidserfaring og har ikke mye kontakt med storsamfunnet. Det er stort sett hjelpeapparatet de har kontakt med. De fleste får kun bostøtte som inntekt. De fleste av dem har lite nettverk og har ikke personer som kan hjelpe dem økonomisk. Når jeg spør en av kvinnene om hun har noen som kan hjelpe henne med penger, ved å låne henne for eksempel, svarer hun slik:

«Hvordan kan de hjelpe meg når de selv ikke har nok penger? Vi er alle i samme situasjon, det er flaut å ikke ha penger. Jeg har ikke penger, og spør jeg noen andre som ikke har penger, vil hun også bli flau hvis hun ikke har å låne til meg. Vi går til sosialen når vi ikke har mat, men de spør deg hvorfor har du ikke mat, det er flaut. Det er derfor jeg trenger å jobbe, da har jeg mer frihet og stolthet».

Informantene i denne gruppen har alle formidlet at det er skammebelagt å være fattig. De sier at det er enda verre når man ikke kan forsørge seg selv og må fysisk gå og be om penger til mat hver måned. Det er ikke lett, men de har ikke andre valgmuligheter. Alle informantene sier at det å motta økonomisk sosialhjelp er skambelagt i deres miljø da det handler om at den som er ansvarlig for familien ikke kan forsørge dem og de må be om å få mat på bordet. Faren kan føle at han ikke klarer å ivareta familien og er kanskje mye ute for å unngå å bli spurt om å kjøpe ting. Barna mangler samtidig en god rollemodell når det gjelder arbeid når begge foreldre er i arbeidsledige og har dårlig råd på grunn av det. Dette gjør at de kan ha ekteskapsproblemer. Manglende penger, i en lengre periode kan påvirke familieforholdet hjemme. Ifølge Siyad et al (2006) er det mange som skilles på grunn av at eksiltilværelsen kan være en påkjenning for ekteskapet.

Kvinnene som ikke er i arbeid og ikke har inntekter, har økonomisk sosialhjelp som hovedinntektskilde. Kvinnene sier at de prioriterer barnas behov fremfor deres egne for å unngå at barna ikke har det de trenger og blir lei seg. Informantene prøver å lære barna å leve med det de har og prøver å sette grense for dem når det gjelder å få ting de andre barna har. Informantene råder ungene i familiene til å finne seg deltidsjobb når de fyller 18 år og det hjelper mye når de klarer å få seg jobb. Noen av ungdommene kan selv finne veien til NAV og ber om få økonomisk sosialhjelp. De har ungdommer i deres nærmiljø som mottar sosialhjelp, men det er ikke noe som andre i miljøet anser som positiv. Barna kan risikere å bli snakket om.

En av informantene sier det slik:

«De sier «å nei, han der, han er ung og håpløs, han går på sosial, han går ikke på skolen.» Det er bedre å gå til sosial enn å selge andre ting som ikke er bra for å få penger til å kjøpe klær og så videre.».

Informantene har sagt at fritidsaktiviteter koster en del penger, at de har mange barn og at de ikke har råd til det. De prioriterer da å betale for guttene, mens jentene er hjemme, går ut med venner og gjør husarbeid og hjelper mor med de andre ungene. Dette har med deres kultur å gjøre, jentene skal hjelpe mor hjemme, og det er enklere for dem å slippe ut guttene enn jentene. Det er kun en kvinne som har en jente som går på ballett, men de som er litt eldre ikke går på fritidsaktiviteter.

Når jeg spør dem om hvordan de opplever å ikke ha nok midler sier de at det er vanskelig og de hele tiden må passe på hva de bruker penger til. De kjøper ting på tilbud og prioriterer barna.

En sier det slik:

«Det viktigste er barna, vi kjøper ting til dem, mat og annet de trenger, men det blir aldri nok penger til andre viktig ting som trening. Det er vanskelig, vi ofrer oss for barna. Vi kan gå med de samme klærne så lenge de er rene, vi vasker dem ofte, men barna trenger klær som andre barn. Så vi kjøper til dem, det vi kan kjøpe, det er vanskelig når barna ber om ting og vi ikke har penger, barna blir lei seg vi blir lei oss. Ingen er fornøyd med lite penger, Norge er et dyrt land».

Når det gjelder barnas opplevelser sier de at barna er lojale mot dem som foreldre og alltid viser forståelse for at de ikke kan ha alt, men noen ganger blir de lei av situasjonen og da sier de ting som gjør at de som foreldre føler seg mislykket. En informant sier at hennes barn, som er ungdommer, sier følgende til henne:

«Dere har aldri penger, dere går til NAV og de spør om masse papirer dere ikke har. Dere kan ikke kjøpe de tingene vi trenger. Hvorfor har du ikke ventet med å få barn til du er ferdige med universitet?»

Hun sier at dette sier de flere ganger når de er frustrerte og dette gjør at det blir krangling hjemme. Hun sier at hun takler det bedre enn hennes ektemann. Hun sier følgende:

«Han bare går ut mye for ikke å høre på barna, de snakker mye bare til meg, han liker ikke å være hjemme mye og vil ikke krangle med meg og barna. Jeg sier til barna at jeg ikke har vært på skolen på grunn av krigen, men de har mulighet her i Norge og de må lære, men jeg blir lei meg når mine barn sier sånt».

Kvinnene i denne gruppen sliter med å forstå hvordan hjelpeapparatet fungerer. De har ikke bare konflikter hjemme, de er heller ikke fornøyde med møtet med NAV når de er der for å søke om økonomisk støtte. En av kvinnene uttrykte dette på følgende måte:

«Sosialen er ikke bra. Jeg fikk penger og bruke den til ferie for meg og barna til Danmark og besøkte noen vi kjenner, men sosial sier du ikke får hjelp. Sosial ikke bra, jeg ikke får penge mange uker jeg føler dårlig, bare gråte».

De som ikke har familiemedlemmer som kan støtte dem både i Norge og i utlandet sier at det er greit for voksne å ikke dra på ferie, men at barna blir lei seg. En av dem sier det slik

«Vi har problemer når det er ferie for vi ikke har penger til å reise og ikke har familiemedlemmer her i Norge. Det er greit for oss, men barna blir lei seg nå de andre barna forteller om hvor de har vært i ferien»

Det er kun få av deres barn som flytter ut når de fyller 18 år. Det er da guttene som flytter hjemmefra og dette er stort sett i forbindelse med studier i en annen kommune eller i et annet land.

6.2.3 Kvinnene med en positiv opplevelse av familienes økonomisk situasjon

Det er ikke så mange i denne gruppen, og de har alle arbeidserfaringer i Norge. Som den andre gruppen har kvinnene mange barn, over fire, og de fleste av barna er under 18 år.

Denne gruppen har en positiv opplevelse av familienes økonomisk situasjon på grunn av deres støttende nettverk, og de fleste har vært i arbeid før og det samme gjelder deres ektefeller. De har ikke vært sosialhjelpsmottakere hele tiden, men sporadisk. Kvinnene får inntekter som arbeidsinntekter og noen ganger kontantstøtte. De har klart seg bedre

når det gjelder kjøp av materielle goder til barna, ferie og fritidsaktiviteter for barna osv. De opplever samtidig bedre samarbeidsforhold i møte med NAV, når de søker om økonomisk sosialhjelp. De som kan norsk og har vært i arbeid har sagt at de forstår at de ikke kan få mere hjelp enn det de har krav på. De har sagt at det ikke handler om å få penger, men å få den respekten de fortjener. Det er noen som har mulighet til å få hjelp fra deres slektninger og nære familiemedlemmer som er i arbeid og i bedre posisjoner både i Norge og i utlandet. De alle sier at de tilhører en høyere sosial klasse i Somalia og at deres foreldre var økonomisk velstående før krigen. En av dem sier det slik:

«Min far hadde lastebiler og hadde noen som jobbet for ham. Han hadde andre slektninger som også jobbet med salg i arabiske land. Vi hadde stort hus og det var mange som fikk hjelp av min far den tiden. Han lever ikke nå, men mange han hjalp bor i arabiskeland og mange andre i min familie bor der. En av mine barn går på skole der. De betaler for ham slik at han kan få bra utdanning og blir kjent med dem. Her sender de oss ting til barna. Mobiltelefon, sko og klær til meg»

Hun er en av ressurspersonene i nettverksgruppe og hun er med å holde foreldreveileder kurs for de andre somaliske kvinner og er med på møter med hjelpeapparatet som for eksempel barnevernet. Når det gjelder kvinnenens møte med barnevernet sier hun følgende:

«Det er noen kvinner som ikke forstår systemet og når de får brev fra barnevernet eller hører om barnevernet blir de redde. De tenker bare at de kommer til å ta barna. Vi hjelper dem med å være med på møter og forklare om barnevernet og hjelpen de kan få ikke bare handler om å ta barna fra dem»

Alle informantene i denne gruppen har sagt at det er meget krevende økonomisk når barna er større enn når de er små. Barna krever mer når de er store, og er klar over hva de ønsker å kjøpe selv, og at det ikke er mor eller far som kjøpe klær eller sko til dem.

«Ungdom er ikke lett, små barn er lettere. En av mine går på skolen i vestkanten og der bor rikere barn. Mobilen hans er ødelagt nå og det koster kr 7000,- for en ny mobil. Det er ikke lett.»

Kvinnene sier at det er enda mer krevende for jenter enn for gutter. De vil ha «make up og vesker som er dyre» sier en informant. Guttene er mest opptatt av å ha en dyr mobil og merke sko og dyre jakker. Dette gjør at de får støtte fra andre familiemedlemmer som bor i andre land hvor disse tingene er billigere og de sender dem til barna her i Norge. De som ikke har denne muligheten sliter mest. Det er noen som har akseptert familiens situasjon som det er og tenker at de får det de får fra sosialtjenesten selv om de er klar over at det ikke er nok og at det er mer frihet i å jobbe enn å motta sosialhjelp. De kan norsk og har tidligere vært i arbeid. En av dem sier det slik:

«Sosialhjelpen er ikke nok, men vi kan ikke klage. Vi tenker at vi ber om hjelp og vi får det vi kan få. Vi må være takknemlig. Vi må selv jobbe, men vi har ikke arbeid nå. Sosialen gir bare for tre barn og vi har syv barn, og alt er dyrt her i Norge».

Denne gruppen av informantene er klar over at veien ut av deres situasjon er å komme seg i arbeid, de klarer ikke det enda, men er optimistisk i forhold til å få seg jobb. De er klare over at det lønner seg å være i arbeid og er motivert til å få seg arbeid. Det kan antas at dette kan være årsaken til at de ikke ser sin situasjon som håpløs, men at sånn er det nå, og det kan bli bedre senere. De har samtidig familiemedlemmer som stiller opp for dem og deres barn og dette gjør at de mestrer sin situasjon som fattige bedre enn de andre som ikke har et slikt nettverk. Det var ikke alle som var særlig fornøyde med ordet «fattig» En av dem sier det slik:

«Livet handler om andre ting enn bare materielle goder, vi har religion, vi har tillit til oss selv og andre og vi har våre barn som betyr hele verden for oss. Vi vil at de skal klare seg som voksne gjør de det i tillegg til de andre tingene jeg nevnte er vi ikke fattige.»

Ingen av dem liker at de mottar sosialhjelp, men de har ikke valg. En av dem har sagt følgende:

«Vi liker ikke å gå til sosialen og be om hjelp. Det er flaut, men vi er nødt, vi må jobbe selv og tjene penger. Problemet er husleien, den er høy, vi får bostøtte og

det ikke er nok. Sosialhjelp er for svake i samfunnet, somaliere er ikke svake selv om vi ikke har makt, gi oss jobb og se. Vi er vant til å jobbe hardt i Afrika. Min mann har vært i arbeid på et lager i mange år før han mistet jobben, det er derfor vi ikke har nok penger til oss».

Alle har sagt at de har høy husleie som gjør at de ikke har nok midler til andre ting og er nødt til å søke økonomisk sosialhjelp. De har formidlet at bostøtten går ned eller stoppes når en eller begge ektefeller får jobb.

Når det gjelder fritidsaktiviteter er det en del av dem som er flinke til å benytte seg av tilbudene i kommunen spesielt gratisaktiviteter rettet mot ungdommer og barnefamilier. Noen tilbud er fra frivillige organisasjoner.

I neste avsnitt vil jeg si noe om familienes opplevelse av deres arbeidssituasjon. Jeg har valgt å ta med utdanning da de to henger sammen. Jeg sier noe kort om utdanning for å vise sammenhengen.

6.3 Arbeidserfaring og betydning av yrkesdeltakelse

Når det gjelder arbeid er det kun en av kvinnene som er i arbeid i det tidspunktet intervjuene ble gjennomført. Kvinnene skiller seg i tre grupper når det gjelder arbeidserfaring og tilknytning til arbeidslivet. Den første gruppen er de med arbeidserfaring i Norge, men som er arbeidsledige nå. Den andre gruppen er de med erfaring knyttet til praksisplass gjennom kvalifiseringsprogrammet og andre tiltak. Den tredje gruppen har verken vært i praksis eller arbeid, men de har vært på norskkurs. De har likevel fortsatt meget dårlige norskkunnskaper. Noen går fortsatt på norskkurs.

Jeg vil nå presentere funn for hver gruppe og kvinnenens opplevelser av hvorfor de ikke er i arbeid og hva arbeidsledighet gjør med dem og deres familie.

6.3.1 Gruppen som ikke har vært ut i arbeid eller praksis før

Denne gruppen er nesten halvparten av informantene. De kom alle fra landsbygd i Somalia og har jobbet hjemme, ikke i det offentlige. De har selv sagt at de trenger

norskopplæring, men de har problemer med å lære norsk. De har vært på norskkurs veldig lenge, men sliter med å lære norsk. De klager på en del helseplager og deres ektefeller er i samme situasjon. En av dem sier følgende om sin helse:

«Jeg har problemer med øyene mine, jeg ble operert. Jeg har vondt i ryggen, kne. Jeg klarer ikke å følge med undervisningene når jeg ikke er frisk, men jeg ønsker å lære norsk. Det er vanskelig for meg å snakke og barna er ikke alltid i nærheten for å hjelpe meg».

Det er mange i denne gruppen som ikke kan norsk og har forskjellige botid i Norge. Noen av dem kom til Norge som analfabeter og har ikke selvtillit når det gjelder å lære seg språket. En av dem har sagt følgende:

«Vanskelig å lære norsk, har ikke håp om at jeg kan lære norsk. Jeg forstår ikke mye i klassen, det er trist, jeg bare sitter for jeg har aldri vært på skolen før. Læreren hjelper meg, men det er vanskelig for meg. Jeg trenger jobb det er bedre, men kan ikke norsk. Min mann jobber, men vi får ikke nok penger. Vi får litt fra sosial, litt fra boligkontor, litt fra andre steder, men det ikke er nok».

Dette stemmer med at somaliske har lite forståelse om krav som stilles i arbeidslivet.

Kvinnene i denne gruppen forstår ikke hvordan samfunnet rundt dem fungerer. De sier at de vil ha jobb fordi de ikke har nok midler og de trenger ting til barna og de må støtte sine familier i Somalia. De er meget tradisjonelle når det gjelder måten de kler seg på. De er dekket til i større grad enn de andre. De har problemer med å bruke bukse, og å hilse på menn, og dette er ting som kan være aktuelle når man jobber i en barnehage for eksempel. Det er kaldt i Norge og man står flere timer med barna eller går på tur midt i vinteren, da trenger man å kle på seg i forhold til været.

Det er ikke lett for dem å forstå at den kompetanse de har fra Somalia ikke er overførbart. De mener at de kan gjøre andre type jobber som ikke krever høy kompetanse, gode norskkunnskaper og faglig kompetanse. De mangler de kulturelle kodene for å kunne forstå hvordan arbeidslivet fungerer og ikke minst samfunnet generelt. En av dem mener at de ikke får seg jobb, fordi arbeidsgivere ikke ønsker å ansette dem på grunn av deres bakgrunn.

«Ikke se på hva jeg har på eller hvordan jeg ser ut, gi meg en jobb! Jeg føler at intervjuene er mot meg, de sier til meg hvis du vil jobbe i barnehage du må ikke ha på hijab, du må ha bukse ute, du må kunne håndhilse på fedrene til barna, ikke bare på mødrene.»

6.3.2 Kvinnene med bare praksiserfaring i Norge

Det viser seg i tabell 1 at det er en del av kvinnene som har erfaring med praksisplass. Dette er kvinner med kun grunnskoleutdanning fra Somalia. Noen av disse er analfabeter.

Mange kvinner i denne gruppen har vært i arbeidspraksis til tross av at de ikke kan mye norsk. De sier at de har vært i forskjellige arbeidssteder og at de har praksis i kantine, barnehage osv. Det er noen som hadde bodd i Norge i over 20 år og som har vært arbeidsledige i mange eller alle år. De har formidlet at de var hjemme med deres barn når de var små og de trenger arbeid nå. De som ikke kan norsk er litt oppgitt når det gjelder å få seg arbeid. De mener at arbeidsgivere ikke er positive til å ansette dem. Når det gjelder arbeidserfaring fra Somalia har kvinnene lite formell arbeidskompetanse som er overførbart til Norge. De hadde jobbet i små familiebutikker eller solgte grønnsaker på markedet eller i gata. Mennene har også begrenset formell arbeidserfaring som de kan bruke her i Norge. De fleste har tidligere drevet med handel.

Samtidig anser kvinnene sin uformelle kompetanse som brukbar i samfunnet. De kan vaske, rydde og er flinke med å passe barn og gi omsorg til andre. De mener at det er bare å gi dem jobb. En av dem sier det slik:

«Jeg kan vaske og rydde og det er mange som trenger det, gi meg jobb, jeg kan jobbe. I Norge er det vanskelig å få jobb, i Somalia selger jeg mat, grønnsaker. I Norge kan jeg ikke stå på gata å selge mat».

Dette stemmer med Moallims (2005) forklaring, hun har skrevet at en måte for kvinner i Somalia å tjene penger på eller en inntektskilde for kvinnene var å åpne en liten butikk der man bor i sitt eget hus eller selger produkter utendørs eller i byen, ved siden av å ta vare på barna.

Det er noen som har vært på norskkurs, men har problemer med å lære seg norsk. De føler at de ikke kan lære språket som voksne, da de er analfabeter og undervisningsoppleggene ikke passer dem.

Kvinnene i denne gruppen er meget opptatt av hindringene på vei til arbeidslivet. Bruk av hijab er noe de alle mener er en hindring. Alle kvinnene bruker hijab og de mener at det er en del av deres identitet, religion og kultur. De sier at de får spørsmål rundt deres bruk av hijab i samtaler eller intervjuer med arbeidsgiver. De sier at arbeidsgiverne mener at de går med store klær og dekker seg med hijab og i tillegg at dette kan føre til utfordringer knyttet til hygiene når de skal jobbe i barnehage. Fra deres side anser de dette som utstøting fra arbeidslivet, de føler at arbeidsgiverne er «imot dem». En av dem har sagt følgende: «Jeg tror ikke de respekterer oss.» Kvinnene mener at dette gjør at de blir mindre motivert til å fortsette med å finne seg arbeid og ikke minst gå ut i samfunnet. Dette stemmer med tidligere funn, Fangen (2008) mener at avslag på jobbsøknader på grunn av manglende språk kompetanse, manglende formelle kompetanse gjør at de blir sinte og resignert. Utfra tonefall og kroppsspråk noen ganger kan man se at der ligger en del frustrasjoner. En av dem sier følgende: «Har de ikke andre ting å snakke om, enn å snakke bare om oss. De må la oss være i fred»

Informantene i denne gruppen la mest vekt på deres uformelle kompetanse og at de kan ta arbeid som ikke krever mye kompetanse. Informantene mener at det er vanskelig for dem å holde motivasjonen oppe når de ser at de som har høyere utdanning og har bodd i Norge lenge ikke heller kan få seg arbeid. Kvinnene føler at de som er i det laveste nivået har ikke plass der ute. Kvinnene ønsker det, men veien er lang og vanskelig. Kvinnene mener at de føler seg utnyttet av praksisstedene og at dette gjør at de blir mindre motivert til å fortsette med jobbsøking. Noen mener at arbeidsgivere som ikke ansatte de som er i praksis i en lengre periode bør stoppes av NAV. Praksisplassene må ikke få lov til å fortsette å utnytte mennesker som trenger jobb på denne måten. Mange sier at de var i praksis, men før de blir ferdige med praksisen, ansatte praksisstedet en annen person. NAV sender flere folk til slike praksisplasser allikevel. Kvinnene mener at NAV ikke må bruke slike praksisplasser. NAV må stille krav til dem eller ikke la dem få folk til praksis. Kvinnene som har vært i praksis sier at de ikke ønsker flere praksisplasser og at de føler seg utnyttet av praksisplassene. Informantene mener at de bare bruker dem og ansetter andre og når de søker jobber der sier de at de må lære seg mer norsk og må ha norsk prøve 3. Informantene i denne gruppen sier at de forstår ikke

dette da de får beskjed om at de gjør en bra jobb og er flinke og de alltid lurere på hvorfor arbeidsgiverne ikke kan ansette dem.

6.3.3 Kvinnene med arbeidserfaring i Norge

Det er få kvinner i denne gruppen. Kvinnene har tidligere jobbet i Norge, noen har jobbet i barnehager, en var fostermor og noen har jobbet på sykehjem. Alle er ferdige med grunnskole i Norge og det er en som går på videregående skole nå og nesten har en fulltidjobb. Kvinnene har jobbet for slektninger i familienæringsvirksomheter i Somalia og har foreldre som var i arbeid.

Det er kun en i denne gruppen som ikke har gått på skolen i Somalia før de kom til Norge. De bodde alle nær hovedstaden og deres fedre var i arbeid eller drev egen næringsvirksomhet. Den ene som ikke har gått på skole i Somalia var analfabet når hun kom til Norge, men hun bor på vestkanten av byen og har hatt god oppfølging av hjelpeapparatet. Hun fikk også jobb etter at hun ble ferdig med kvalifiseringsprogrammet. Hun sier at hun vil fortsette på videregående skole.

Det er to som er arbeidsledige nå, men de er alle optimistiske med tanke på muligheten til å finne seg jobb. En av dem sier følgende:

«Jeg har gode referanser som tidligere fostermor og tidligere ansatt i en barnehage. Jeg har tidligere kollegaer som jeg fortsatt har kontakt med, jeg tror og håper at jeg kommer til å få jobb igjen. Jeg har kontakt med mine tidligere kollegaer og noen er venner med meg på Facebook. Vi møtes noen ganger. Du vet at over 70 prosent får jobb gjennom kontakter, og 30 prosent lyses ut.»

Kvinnene utviser en viss forståelse av hvordan arbeidslivet er, blant annet ved å være klar over betydning av nettverk for å finne arbeid. Tre av kvinnene i denne gruppen sier også at de ikke er i arbeid fordi de ikke har utdanning og påpeker hvor viktig det er å kunne språket. De har alle erfaringer med intervjuer. Når jeg spør dem hvorfor de ikke er i arbeid svarer en slik:

«Jeg har ikke utdanning, jeg ønsker å gå på videregående skole. Jeg kan snakke norsk, men de trenger en med hjelpepleier utdanning eller pleieassistanse. Jeg

har jobbet på sykehjem før og jeg fikk jobben etter at jeg ble ferdig med praksis der».

Når hun fikk oppfølgingsspørsmål om hvordan hun fikk jobben etter praksisplassen, svarte hun slik:

«Jeg var der i praksis gjennom kvalifiseringsprogrammet og etter det spurte jeg lederen om jobb og søkte. De likte meg godt der og jeg var flink med jobben min sa de. Jeg har jobbet der flere år og det var ikke langt fra mitt hjem. En av mine barn over 18 år fikk også jobb der».

Kvinnen bor ikke i det samme området som resten av gruppen. Hun har imidlertid til felles med resten av gruppen at hun er positiv og motivert for å komme seg i arbeid. Noen av disse kvinnene har også arbeidserfaring, men de har ikke vært i arbeid lenge på grunn av at de var hjemme med deres barn når de var små. Alle kvinnene prioriterer å være hjemme når barna er små. De er meget fornøyde med den jobben de gjøre som mor. En av dem sier det slik:

«Jeg er som en rådgiver for barna, de rådes alltid til å gjøre det bra på skolen og de er flinke på skolen. Jeg har lært dem om noe norske ting som ærlighet og å ha øyekontakt når de snakker. Jeg har bodd i Norge lenge og vet at det er viktig å kommunisere bra. To av mine barn studerer og går på universitetet. Mine brødre, søstre har utdanning fra Norge og er gode rolle modeller for mine barn».

Når hun ble spurt om hvorfor utdanning og norsk levemåte er viktig sier hun følgende.

«Fordi vi bor her. Vi vil at barna ikke skal være som oss, uten jobb, uten utdanning, uten penger. Jeg kommer fra Somalia, min far hadde butikk og jeg gikk på skolen. Vi vet at det er viktig å gå på skolen og barna er heldige de bor i Norge og har muligheten til det».

De fleste sier at det å være arbeidsledig gjør noe med dem som mennesker. De har vært i arbeid før og er klar over forskjellen mellom å være yrkesaktiv og arbeidsledig. En av informantene har sagt følgende om det å være arbeidsledig:

«Etter at jeg har vært hjemme med barna når de var små bestemte jeg meg en dag at jeg må ut i samfunnet. Jeg gikk på grunnskole og når jeg var ferdig jeg begynte jeg på videregående. Jeg vil ikke stoppe her, jeg vil studere og nå jobber jeg nesten full jobb og går på skole. Før satt jeg hjemme bare med barna, min mann studerte og har en jobb nå. Det er ikke bra å være hjemme hele tiden du føler deg ikke bra, og kan bli deprimert.».

Kvinnene sier at de glemmer sine problemer og er mer energetisk når de er i arbeid, og de treffer andre mennesker og dette gir dem livsglede. De sier at de føler at de er en del av samfunnet og er gode rollemodeller for deres barn. Deres ektefeller er i fulltidsarbeid og de bidrar så godt de kan for å forsørge familien. En av dem sier følgende om hennes mann som har fulltidsjobb:

«Han jobber som taxisjåfør, går ut tidlig før barna står opp, og kommer hjem seint. Han jobber veldig mye, men pengene blir ikke nok. Vi er mange og de stoppet bostøtten etter at han fikk full jobb. Jeg må få meg jobb, det er vanskelig økonomisk når begge ikke er i jobb. Når jeg var i jobb, søkte vi ikke sosialhjelp».

6.4 Oppsummering av funnene knyttet til økonomi og arbeidstilknytning

I dette kapitlet har jeg presentert funnene knyttet til materielle levekår som økonomi og arbeid. Når det gjelder økonomi er det mange av informantene som opplever at deres familier er fattige som sosialhjelpsmottakere, og at de ikke får nok penger. Noen mottar sosialhjelp, men er i arbeid selv, alternativt er ektefellene deres i arbeid, og de har et nettverk som er støttende både her i Norge og i utlandet. De opplever ikke at de får mindre hjelp fra NAV i form av økonomisk sosialhjelp, men de får det de har krav på.

De som ikke har arbeid og nettverk som støtter dem sier at de ofrer seg for barna. De kjøper ting til barna og prioriterer dem. De har ikke råd til å sende alle sine barn til

fritidsaktiviteter og det er mest guttene som går på fritidsaktiviteter. Den gruppen som har nettverk som støtter dem sender barna på fritidsaktiviteter og de bruker andre gratistilbud rettet mot barnefamilier fra kommunen og frivillige organisasjoner.

Kvinnene sier at manglende penger til kjøp av ting til deres barn noen ganger fører til at de har konflikter hjemme. De peker på at ungene blir frustrerte og spør dem hvorfor de fikk barn før de tok utdanning. De opplever at situasjonen er verre for mennene da er det de som er forventet å forsørge familien.

Når det gjelder arbeid skiller kvinnene og deres familier seg i tre grupper. De som har arbeidserfaring, de som har erfaring kun fra praksisplass og de uten arbeidserfaring og som ikke har vært i praksis. De har forskjellige erfaringer og disse er gjort rede for.

6.5 Kvinnenes opplevelse av sin boligsituasjon

Ti av familiene leier kommunale boliger, det vil si boliger som eies av kommunen og leies ut til husstander som trenger hjelp til å skaffe seg bolig. Leietakerne får ordinære leiekontrakter som gir dem full disposisjonsrett til boligen (Dyb, Solheim og Ytrehus 2004). Det er kun en som leier bolig i det private leiemarkedet. Ni av informantene har sagt at boligene de bor i er trange, noen sier at boligene ikke har god standard. Jeg vil først gi en beskrivelse av familienes boliger ut ifra kvinnenes forklaringer og min egen observasjon når jeg var hjemme hos en av dem og intervjuet kvinnene.

Noen av familien bor i treroms og noen i fireroms boliger uavhengig av antall barn i familiene. Det er kun en som bor i femroms leilighet. Boligen jeg har vært i, er kommunal bolig, det var en fireroms blokkleilighet hvor det bor ni personer i boligen. Det var få møbler i stua, en sofa, stoler, spisebord og stoler ved siden av kjøkkenet. Kjøkkenet var ikke så stort. De har ikke teppe på gulvet og ingen duker på bordet. Det var salongbord, en PC og en stor tv i stua, gardinene er tynne. Informanten som bor i boligen med sin familie har sagt at hun har astma og trenger tynne gardiner. For å bedre inn klima vasker hun og tørker mye støv. Veggene er ikke slitte og hun forklarte at hun hadde tapetsert og malt veggene for ikke så lenge siden. Hun bruker egne midler til å gjøre enkelte ting i boligen. Hun er en av dem som har et godt nettverk rundt seg og har selv klart å pusse opp boligen innvendig. Dette gjør at hun trives bedre i boligen nå enn før. De hadde bodd i denne boligen i 16 år.

Når det gjelder kvinnenes opplevelse av hvordan deres familier opplever sin boligsituasjon sier kvinnene at de har en del utfordringer knyttet til det å bo trangt. De har problemer med nok plass til å oppbevare deres klær og andre ting. Dette gjør at det fort blir rotete i boligene. Dette gjør også at de som husmor alltid er på jobb hjemme. Barna må ha sine klær, sokker, leker osv oppbevart, og hjemmet må være organisert.

En annen utfordring er soveplass. De sier at barna som ikke har samme kjønn og alder kan ha problemer med å dele rom. En av dem har sagt følgende:

«To gutter på fem år og seksten år deler ett rom, og fem jenter på et soverom, vi foreldre på et rom. Vi har madrasser på gulvet når vi har overnattingsbesøk. Vi somaliere besøker hverandre mye og det er bra»

De sliter med bruk av dusjen før barna går på skolen tidlig om morgningen. Denne familien på ni som har kun en dusj og toalett på samme rom sier at de får problemer når alle står opp og trenger å bruke dusjen, og toalettet:

«Du hører det bankes på toalett døra hele tiden. Det er vanskelig å bo sånn, vi har prøvd å bytte bolig vi søkte engang vi fikk avslag, og fikk beskjed om å flytte til andre steder for de ikke har store boliger her. Å leie bolig privat har vi ikke økonomi til det. Det er høy husleie her også vi betaler kr 16000,- her nå»

Informantene sier at de ikke er fornøyde med at det ikke er noen form for oppfølging fra kommunen. Manglende oppfølging fra utleier fører til at det ikke er orden i boligblokkene og at trappene og fellesarealet ikke vaskes ofte. Kvinnene sier at det ofte er søppel ute, og de som vasker oppgangene ikke gjør det ordentlig. Informantene sier at det er mange forskjellige mennesker som bor i boligblokkene og de føler seg ikke trygge i boligområdet og lokalmiljøet. En av informantene har beskrevet det slik:

«Her bor alkoholikere, narkomane, barnefamilier og gamle mennesker. Mange utlendinger, bor her og mange norske har flyttet ut, det er ikke trygg her»

Kvinnene vil støtte barna sine og dette fører til at noen deltar frivillig som natteravnene. De sier at det er ungdomskriminalitet i miljøet og dette gjør at de bekymrer seg for barnas oppvekst. De som tidligere har bodd i privat leidbolig sier at det var mye bedre å

bo slik enn å leie kommunal bolig når det gjelder oppfølging og orden. En av informantene sier det slik:

«Det er styrer i en borrettslag, og de oppfølger opp, men her er det ingen styrer, folk gjøre som ville. Før hadde vi felles møtested i første etasje, men ikke nå og det ikke er kontroll her»

Kvinnene sier at barna blir flau over å få besøk. Særlig de som går på skolen i andre deler av byen enn der de selv bor. De som bor i samme boområde er vant til å se at de fleste ikke har eget rom eller sover i stua og mangler rom for å gjør lekse uten å bli forstyrret. Dette gjør at ungdommene i familiene, særlig guttene, ønsker å flytte hjemmefra tidlig. Dette kan igjen føre til familiekonflikter fordi de fleste ikke ønsker at barn og unge flytter hjemmefra tidlig. Det kan samtidig oppstå konflikter hjemme blant barna på grunn av at de bor trangt.

Det er noen som sier at de bodde i hus i Somalia og at de har stor «jord», men mistet alt på grunn av krigen. Der er kun de med lavstatus jobb som bor i blokker. Ifølge Engebriksen (2005) har somaliske familier mange barn, og familiene er ikke vant til å leve et liv inne på liten plass. Hun har skrevet videre at naboer klager derfor ofte på bråk, og det oppstår konflikter.

Det er klart at de trenger store boliger, men de har ikke midler til å leie bolig for familien, som kan passe en familie på ni eller elleve personer. Dette da det er en meget høy husleiepris særlig i storbyene. Det er samtidig en målsetning at alle skal bo i passende boliger «». Det finnes virkemidler som skal hjelpe vanskeligstilte til å komme inn på boligmarkedet. En av de virkemidlene er lån til kjøp av bolig for de vanskeligstilte. Denne gruppen sier selv at de ikke kan låne penger til kjøp av bolig da de er muslimer og ikke kan betale renter. De ønsker ikke å kjøpe bolig da de ikke kan låne penger fra banken på grunn rentene. Det er strengt forbudt for muslimer å betale renter (Larsen 2005). De ønsker å vente til det kommer andre banker til Norge som for eksempel Den Islamske banken. Det var to familier som ønsker å kjøpe, men de fikk for lite lån på grunn av deres økonomiske situasjon. Disse tilfeller var flere år siden.

Tidligere forskning Søholt (2001) har påvist at de somaliske familiene som eier egen bolig opplever boligsituasjonen bedre enn de som leier. De som eier opplever at de

bestemmer selv hvor lenge de vil bo der de bor. Alle har skaffet seg romslige boliger og dette er en begrunnelse for hvorfor de trives. De opplever å ha nok plass (Søholt, 2001).

KAPITTEL 7:

FUNN I FORHOLD TIL BETYDNINGEN AV SOSIAL OG KULTURLL KAPITAL

I dette kapitlet vil jeg presentere funnene knyttet til hvilken betydning sosial og kulturell kapital har for mestring av familiens livssituasjon ut fra kvinnenes opplevelser og beskrivelser. Når det gjelder sosial kapital skiller kvinnene med familier seg i tre grupper. De med lav sosial kapital, de med middels sosial kapital og de med relativ høy sosial kapital.

De fleste i kvinnenes nettverk er slektninger eller personer de kjente fra før. Det er kun somaliske personer i deres nettverk. Alle, bortsett fra en av kvinnene, bor i samme område i byen.

7.1 Gruppen med lite sosial kapital

Denne gruppen er den som har lite sosial kapital. De fleste er i denne gruppen, og de har ikke så høy status i nettverket. De kan ikke norsk og har ikke vært i jobb i Norge. Noen har ekteskapsproblemer. Det er ikke enkelt for dem å være sammen med de andre når de ikke har god råd. De er medlem av deres nettverk i nabolaget, men de ikke er med på samlingene like ofte som de andre.

Noen av dem er isolerte. Kvinnene har lite eller ingen kontakt med andre utenom deres nettverk. Informantene i denne gruppen har ingen norske venner. Det er ingen i deres nettverk som kan gi dem informasjon om ledige jobber. Kvinnene er ikke med når det gjelder bytting av tjenester og goder i samme grad som det de andre som har ressurser. En informant beskriver dette i følgende måte: «Jeg er med de andre når jeg kan og det ikke er ofte, jeg har mine egne ting å tenke på». Hun er ensom og har ekteskapsproblemer i tillegg. Hun har samtidig en del helseutfordringer.

Informantene i denne gruppen med lite sosial kapital trenger mest hjelp når det gjelder praktiske ting som lesing av brev fra offentlig kontor og tolking og andre ting. Kvinnene sier selv at de ikke har noen å låne penger fra når ting er vanskelig fordi de andre er i den samme situasjonen som dem. Kvinnene mangler tillit til saksbehandlere, arbeidsgivere og systemet generelt. Kvinnene har en skamfølelse som gjør at de føler at andre ser på dem på en måte som kanskje ikke stemmer med virkeligheten. Informantene tror at de blir sett ned på bare fordi de er muslimer og har på hijab og de tror at ingen kan like dem. En av informantene sier det slik: «Jeg tror ikke jeg vil få jobb, jeg tror ikke de liker oss. Jeg er muslim og jeg har på hijab.»

Kvinnene i denne gruppen med lav sosial kapital får opplysninger om gratistilbud for eksempel med tanke på ferieavvikling med deres barn fra de som kan norsk, men de mangler selvtillit til å komme seg ut i samfunnet når de ikke kan språket. Informantene er selv klar over at de har utfordringer knyttet til klesmåte, men de er mest opptatte av dette når det gjelder innpass i arbeidslivet.

Det er noen som samtidig sier at de er fornøyde med den hjelpen de får i Norge. Kvinnene bor i et land som er fredelig og de får hjelp. Det at de ikke har nettverk rundt seg som kan støtte dem gjør at de har høye forventninger til hjelpeapparatet da de har ikke andre muligheter.

7.2 Gruppen med middels sosial kapital

Innen nettverket er det noen som ikke kan språket og er analfabeter. På grunn av dette er de avhengige av medlemmer av nettverket som kan norsk når det gjelder lesing av vedtak eller brev fra det offentlige. Kvinnene stiller opp med barnepass for hverandre. Informantene i denne gruppen med middels sosial kapital har ikke så mye kjennskap til samfunnet rundt seg og de omgås bare med de som er fra deres land. De har kontakt med sine naboer fra Somalia. En del av kvinnene i denne gruppen har ektefeller som er i jobb, og de har en del slektninger i Norge og i andre Skandinaviske land. Denne gruppen har en viss grad av sosial kapital, men dette gir dem ikke tilgang til ressurser som jobbinformasjon og andre ting da de ikke kan språket og mangler kulturell kapital i form av utdanning og kjennskap til den kulturen som gjelder i Norge. Kvinnene i denne gruppen kan ha en del økonomisk kapital, men den er ikke så høy at den skaper andre goder for dem. Kvinnene med middels sosial kapital trenger kvinnene med høy sosial

kapital i større grad enn det de med høy sosial kapital trenger kvinnene med middels eller lav sosial kapital. Det er særlig de som har kompetanse til å representere dem i det offentlige og synliggjøre deres sak eller behov som er etterspurt. De sier at de sliter når det gjelder å delta i barnas aktiviteter på skolen. Kvinnene er avhengige av å gå sammen med noen fra deres land, for å unngå å sitte ved siden av noen som de ikke kan kommunisere med. Dette gir dem mindre mulighet til å lære om samfunnet de lever i. Noen av dem går på norskkurs, men de har kun venner fra Somalia. Deres barn har nettverk, men stor sett består nettverket deres av andre barn i deres nærmiljø fra Somalia.

Det er kun én i denne gruppen som sier at familien er kjent med en etnisk norsk person. Hun sier at det er en ung slektning av henne som har en norsk venninne som de alle har blitt kjent med.

Når det gjelder mestring av deres situasjon har de ektefeller som er i arbeid og dette gjør at de føler seg stolte. Det er viktig at mennene forsørger familien økonomisk og dette har gitt dem status i nettverket. De har slektninger som har jobb og nettverk i storsamfunnet og dette som nevnt tidligere kalles, bridging sosial kapital.

Som den første gruppen med sosial kapital får de støtte fra deres slektninger. En av dem sier følgende:

«Min bror bor her, han er taxisjåfør, han er snill med barna mine, han kjøper ting til dem. Barna besøker dem de også besøker oss. Vi lager mat, vi har det bra. Vi er sammen når det er feiringer og eid. Vi er glade vi har hverandre»

Dette kan gi dem trygghet når de vet at de har andre som står dem nært, og de stiller opp for hverandre når det er behov. Dette handler ikke bare om økonomisk, men også om sosial støtte som alle mennesker har behov for.

7.3 Gruppen med relativt høy sosial kapital i nettverket

Denne gruppen er de med relativt høy sosial kapital. Kvinnene har vært i arbeid i Norge tidligere og har kontakt med etniske norske venner og naboer. De deltar aktivt i kontakt med barnas skole, gjennom foreldremøter og andre møter med skolen. Informantene i denne gruppen har kontakt med hjelpeapparatet og de har en god posisjon i deres

nettverk. Kvinnene i denne gruppen er personer medlemmene i nettverket kan tro på eller ha tillit til, med andre ord har de tillits kapital. Kvinnene i denne gruppen er med på å holde foreldreveilederkurs og er ressurspersoner for deres nettverk når det gjelder kontakt med hjelpeapparatet. Informantene har en del kompetanse når det gjelder å snakke med hjelpeapparatet vedrørende deres behov som gruppe. Kvinnene har kontakt med barnevernet, politiet, NAV, helsestasjonen, lege med bakgrunn fra deres hjemland og de får veiledning når det gjelder kosthold og ernæring av en ernæringsfysiolog.

Kvinnene i denne gruppen har nettverk i Norge og i utlandet som støtter dem både økonomisk og sosialt og dette har gitt dem en relativ høy sosial kapital. De har kulturell kapital da de har gått på skolen i Norge selv om de ikke har tatt høyere utdanning. Kvinnene i denne gruppen kan språket og er i kontakt med hjelpeapparatet, og har lært spillereglene på enkelte områder. Kvinnene har kompetanse til å få fram hva de trenger som gruppe og ikke minst de utfordringer de står ovenfor. Informantene denne gruppen er samtidig flinke til å synliggjøre sitt arbeid både for hjelpeapparatet og innen de ulike innvandremiljøene. For å illustrere det vil jeg gi et eksempel. Når disse kvinnene begynte med ICDP kurs i deres gruppe og nærmiljøet stoppet det ikke er der. Informantene i denne gruppen holdt kurs for somaliske kvinner i andre deler av byen og noen ganger kom det kvinner fra andre land som forstår arabisk. De har også hatt møter med politiet og barnevernet på disse områdene. Dette gir dem mer kunnskap om samfunnet rundt dem og hvordan de kan samhandle og samarbeidet med det offentlige hjelpeapparatet. Dette kan gi dem kulturelle kompetanse og kapital.

Kvinnene har samtidig inkludert deres ektefeller. Mennene som har utdanning fra Somalia og Norge jobber frivillig med leksehjelp og hjelper somaliske barn og noen etniske norske barn med matematikk. Det er personer i andre bydeler som de samarbeider med og bruker hverandres ressurser. En av kvinnene forklarer det slik:

«Vi har noen som hadde vært mattelærere i Somalia på et høyt nivå som bor her og er arbeidsledige. Disse er med å lære barna matte frivillig, noen norske i nærmiljøet er også med».

Noen av mennene er med når de holder foreldreveilederkurs i andre bydeler for å vise deres støtte til kvinnene. Man kan si at familiene bruker sine sosiale, økonomiske og kulturelle kapital for å få mer annerkjennelse for den gode jobben de gjør i deres

nærmiljø som igjen gir dem bedre posisjon i nettverket. En stolt mor sier følgende om hennes innsats i nærmiljøet:

«Jeg er med natteravnene og vi går rundt på natta og ser, her er det noen ungdommer som kan ... Barna mine sier til meg vennene mine eller klassekameratene mine sa de så deg på natta, jeg synes det er bra for ungdommer å vite at vi forstår det om skjer i miljøet, og at vi følger med. Dette gjør at de blir forsiktig og tenke min mor eller far vil vite hva jeg har gjort. Det å sitte hjemme og ikke vet hvor barna er og hva de kan gjøre der ute er ikke bra, vi kan ikke følge dem overalt, men vi kan prøve å gjøre stedet trygg».

Når det gjelder resten av nettverksmedlemmene kan dette bidra til å gi dem en stolthetsfølelse heller enn skam. Stoltheten kan være tegn på at relasjonen er trygg og sikker. Dette har Susanne Retzinger og Thomas Sheff ifølge Starinn (2009) sagt noe om, de mener at stolthet er grønt lys og relasjonen er sikker og trygg og skam er rødt lys hvor man føler seg avvist, eller er i fare for å bli avvist. Stolthet følelsen kan bidra til at de mestre deres situasjon. Stolthet har de fleste mennesker ifølge Fangen (2008), men unike er hvordan den stolthet gir seg utslag. Hun mener at det å vise takknemlighet for eksempel kan være tegn på svakhet i somalieres stolthet. Ut fra Fangens (2008) teori om somalieres stolthet kan man si at det er stor mulighet for at resten av gruppen som ikke har høy sosial kapital ikke bare ta imot hjelp fra de andre og ikke kan selv bidra med noe.

En annen ting som øker deres evne til å mestre situasjonen på er at de får gaver fra andre familiemedlemmer til deres barn og dette gjør at barna kan få noen av tingene andre ungdommer har. De kjøper klær, sko og mobiltelefoner som er meget dyre her i Norge, men de alle fleste ungdommer går med. En av kvinnene sier det slik med stolthet:

«Det er de somaliske ungdommene som går med de dyreste mobilene og klær, det er bra at de ikke føler seg utenfor. Ungdommer kan mobbe hverandre noen ganger og det å ikke har de tingene som de andre har kan gjøre at du blir mobbet eller ikke får venner»

Det er viktig for dem at deres barn ikke skiller seg ut i forhold til de andre og det hjelper at de har mulighet til å få gaver fra deres familier i andre land. En annen sier følgende:

«Vi har familiemedlemmer i Dubai, USA og andre land, vi får ting fra dem til barna og det hjelper mye for Norge er dyrt. Vi har noen familiemedlemmer her som er i jobb og de kommer og henter barna når det er ferie. Vi reiser også til andre byer i Norge når det er ferie og besøke hverandre».

Noen har sagt at de ikke får lov til å reise på ferie til utlandet når de mottar økonomisk sosialhjelp, men de er flinke til å reise på ferie innenlands hos hverandre. De som bor i Bergen for eksempel, reiser til en annen familie i Oslo. De som kan norsk og forstår systemet benytter seg av tilbud fra kommunen rettet mot barna og samt ferietilbudet fra frivillige organisasjoner. En av dem sier det slik:

«Jeg bruker de tilbudene som finnes fra kommunen og organisasjoner. Vi reiser til Hudøy med barna. Vi overnatter der og det er kjempekoselig.»

7.4 Kulturelle kompetanse og kapital

Kulturen i det nye landet må læres og det kan være meget krevende. Det kan ta tid for enkelte særlig de som kom til det nye landet uten noen form av formelle utdanning, og det kan ta tid for dem å lære språket i det nye landet de flyttet til. Når det gjelder somaliske familier har de fleste jeg snakket med ikke formell utdanning og noen har bare grunnskole når de kom til Norge. Andre funn (Engebriksen 2005) har påvist at det er mange som ikke hadde høyere utdanning når de flyktet fra Somalia. De mangler norskkunnskaper og det er en utfordring for dem å lære seg den nye kulturen som er i Norge da de kun er sammen med de andre somaliere. De kan ha lite kontakt med storsamfunnet og dette vil gå ut over deres integreringsprosess i Norge, videre har de fleste i studie ikke etnisk norske venner og dette i tillegg til å ikke kunne språket og mangel på kulturell kunnskap i Norge kan føre til at de blir marginalisert sosialt og økonomisk. De har ikke tilgang til et sosialt nettverk som kan bidra til at de får tilgang til informasjon om jobber og tilgang til arbeidslivet. Dette påvirker igjen familiens økonomiske situasjon.

De som har lang botid i Norge og har hatt en del kontakt med hjelpeapparatet og storsamfunnet kan ha bedre mulighet til å lære seg språket og kulturen i Norge. Videre kan det bemerkes at det å lære kulturen i form av barneoppdragelse er viktig for familiene som bor i Norge. De som kan språket kan delta i foreldreaktiviteter for barna på skolen og på dugnader for å for eksempel samle penger for viktige formål til barna. De kan bli mer kjent med andre foreldre og ikke minst lære av hverandre. Det er majoritetens kultur som gjelder og det er viktig å kunne de kulturelle kodene som trengs for å kunne samhandle på en positiv måte. Noen kan ha kunnskap om det nye landets kultur, men har problemer til å tilpasse seg på grunn av både egne og ytre hindringer. Det å gå med hijab har vært et diskusjonstema lenge og det er den enkeltes valg å bruke det, men det er ikke alle i det norske samfunnet som mener at det er greit å bruke det på for eksempel arbeidsplasser.

Somaliske familier jeg har intervjuet har opplevd dette som en utfordring og hindring til å komme seg i arbeid. Det er ikke opp til dem, men til arbeidsgiverne og de fleste ønsker å jobbe i barnehager hvor arbeidsgivere er opptatt av at det ikke er hygienisk å gå med så store klær på jobben med hensyn til bakterier (Engebrigtsen & Fangen 2004). Somaliske familiene og alle andre innvandrere er en minoritet i en majoritet samfunn. Det er majoritetssamfunnet som bestemmer spillereglene i samfunnet. Det øverste er loven som gjelder alle som bor i Norge. Det er andre uformelle regler når det gjelder kleskode og dette kan være forskjellig fra organisasjon til organisasjon basert på kulturen i organisasjonen. Det er klær for 17. mai, det er klær for ski tur osv. Dette er meget naturlig for en nordmann å forstå på grunn av at de er født og oppvokst her. Det er normer knyttet til det å kle seg på her i Norge og det betyr ikke at andre ikke kan ha på andre type klær som de er vant til å bruke, men enkelte klesmåter vekker oppmerksom og reaksjoner hos mange i majoritetssamfunnet. Mange kvinner fra Somalia som er en minoritet i Norge bruker hijab og for dem er dette en del av deres identitet og religion. Majoriteten som bestemmer spillereglene sier ikke direkte at det er forbudt å bruke hijab, men det kan være en utfordring for de som bruker hijab å komme seg i arbeidslivet. Det er ikke enkelt for et menneske å bare gi fra seg sin identitet så lenge det ikke er i strid med loven. Det er mange av informantene som føler at de blir stigmatisert i arbeidslivet på grunn av deres klesmåte blant andre ting. Det blir samtidig for enkelt å forklare at man blir stigmatisert kun på grunn av bruk av hijab, når man ikke kommer inn i arbeidslivet. Ansettelse kan kreve formell utdanning, eller personlig

egnethet blant annet. Det å redusere det til kun klesmåte kan i seg selv vise en manglende forståelse for hvordan arbeidslivet faktisk fungerer og ikke minst en manglende forståelse for kravet om kvalifikasjoner. Det kan selvfølgelig i seg selv være en del arbeidsgivere som er skeptiske til å ansette kvinner som bruker hijab, men dette er ikke enkelt å avdekke.

De som er i arbeid kan føle at de ikke passer inn på grunn av kommentarer de får fra kollegaer eller måten de blir sett på. Dette gjør ikke at minoriteten gir opp sin klesmåte da de anser det som viktig for gruppens identitet og særpreg.

Ifølge Holms (2011) doktorgradsavhandling som ble presentert tidligere i denne masteroppgaven, er det kun et lite mindretall som velger en vei inn det norske samfunnet ved å internalisere norske normer og norsk stil når det gjelder kulturell identitet. Når det gjelder informantene i min studie har de alle et ønske om å komme seg i arbeid, men det er ingen som ønsker å internalisere norske normer og stil. Informantene har alle sin identitet som betyr mye for dem, de går med somaliske klær; store og lange klær med hijab som hodeplagg. Samtidig er det noen som kler seg litt annerledes, på en måte som ikke dekker hele kroppen.

Informantene i denne studien har sagt at barnehagene snakker om dette når de er på jobbintervjuer. De forklarer at dette har med hygiene å gjøre og kvinnene føler seg støtt som et resultat. Engebrigtsen (2005) har også skrevet om dette i sin rapport om somaliere i eksil i Norge. Samfunnet må legge til rette for de som ønsker seg arbeid, og gjøre det gjennom kvalifisering blant annet. Det å gå på norskopplæring er det som er mest vesentlige for de fleste av informantene. Norsk kurs koster penger de fleste denne gruppen har ikke nok midler til å dekke norsk kurs. Det kan da diskuteres om det er økt kontantstøtte som passer dem best eller om det er gratis norskopplæring. Det er mange som har mange barn og det tar tid før alle barna blir store. Hvis kvinnene vil begynne å lære seg språket etter dette kan de risikere og komme seg ut i samfunnet først når de er i høy alder, og uten norskkunnskaper. De kan få dårlig tid med å komme seg i arbeid som de fleste av informantene i denne studie. For de som kan norsk og har hatt arbeidserfaring, kan de ta jobber som ufaglærte, men det er få arbeidsplasser for ufaglærte i Norge. Dette har Open Society foundations (2013) skrevet noe om i deres rapport.

7.5 Oppsummering

I dette kapitlet har jeg presentert funn knyttet til hvilken betydning sosial og kulturell kapital har for familienes mestring av deres situasjon. Kvinnene og deres familier skiller seg i tre grupper. De med høy sosial kapital, de med middels sosial kapital og de med lav sosial kapital.

Kvinnene denne gruppen med høy sosial kapital har nettverk både innen det somaliske miljøet og i storsamfunnet. Informantene har både bonding og bridging sosial kapital. De har kulturell kapital gjennom deres utdanning i Norge og ikke minst kontakt med hjelpeapparatet. Kvinnene har relasjonell kapital da de fleste i deres miljø har tillit til dem og lar dem representere dem i kontakt med hjelpeapparatet. Informantene har sosial kapital i form av goder de får sine slektninger fra både andre land og i Norge og fra hjelpeapparatet når de fremmer sine saker.

Kvinnene og deres familier mestrer sin situasjon ved å mobilisere all hjelp de kan få fra hjelpeapparatet og bidrar i gjengjeld i form av aktiv deltakelse i sitt nærmiljø og i andre somaliske miljøer.

Den andre gruppen er de med middel sosial kapital. De har ikke høy økonomisk kapital, men de har noen i familien som er i arbeid og dette har gitt dem status i sitt nettverk. Kvinnene og deres familier kjenner noen som har bridging sosial kapital som igjen gir dem mulighet til å lære noe om stor samfunnet. De har slektninger i deres miljø og de støtter hverandre.

Når det gjelder mestring av sin situasjon får de hjelp fra sine slektninger både i Norge og i utlandet. De stiller opp for hverandre, samler seg hos hverandre i høytider og ikke minst støtter hverandre når det trengs.

Den siste gruppen er de som har lite sosial kapital. Kvinnene har ikke mye å tilby og de har derfor ikke så høy status i gruppen. Kvinnene har ikke kulturell kapital og deres ektefeller ikke er i arbeid. Kvinnene kan lite norsk og er ikke har gått på skolen i Norge. Informantene og deres familier har lite penger og de har ikke slektninger verken her i Norge og i utlandet som kan hjelpe dem både økonomisk og sosialt. Noen av dem er isolert. Når det gjelder mestring av sin situasjon sier kvinnene at de kjøper ting på tilbud og har lært barna og unge familiene om å bli fornøyd med det de har.

KAPITTEL 8:

DRØFTING

I dette kapitlet vil jeg forsøke å drøfte funnene i denne studien ved hjelp av teori som er lagt til grunn for oppgaven. Jeg vil først drøfte minoritet og majoritet, deretter bonding og bridging sosial kapital, for deretter å drøfte hvilken betydning sosial kapital og kulturell kapital har for mestring av familienes situasjon. Tilslutt vil jeg diskutere samfunnsengasjement og inkludering.

8.1 Minoritet versus majoritet

Somaliere utgjør en minoritet i Norge. De kom til Norge med egen kultur, habitus som Bourdieu (1993) kaller det, og de skal leve i et majoritetsland som er helt annerledes fra deres egen kultur og habitus. Dette innebærer at de må tilpasse seg majoritetssamfunnets kultur, samtidig som de skal ivareta deres identitet så lenge det lar seg gjøre, og det ikke er i strid med loven i det nye samfunnet. Tilpasningen går enveis og det er majoritetssamfunnets spilleregler som gjelder.

Integrasjon som er et resultat av møte mellom minoritet og majoritet er en viktig del av innvandringspolitikken i Norge. I teoridelen av denne masteroppgaven har jeg nevnt Eriksen og Sajjads (2012) definisjon av integrasjon som handler om deltakelse i samfunnets felles institusjoner, kombinert med gruppens opprettholdelse av gruppeidentitet og særpreg. At innvandrere deltar i samfunnet, samtidig som de opprettholder egen identitet er også regjeringens (og antakelig størstedelen av det norske samfunnets) mål.

Det er majoriteten som bestemmer om minoriteten skal få lov til å være forskjellige fra majoriteten eller om det skal kreves ensretting. Majoriteten har makt til å definere hvordan minoriteter skal leve i majoritetssamfunnet og de har makt til å definere

hvordan verden ser ut (Eriksen og Sajjad 2012). Minoritetsmedlemmene må lære seg språket og spillereglene i samfunnet.

For noen kan det være svært naturlig å lære seg språket eller å ta en utdanning tilpasset majoritetsbefolkningen, og dette kan henge nært sammen med tidligere erfaring. De som tidligere har bodd i en by, og som har høyere utdanning før de kom til Norge, kan man anta at er sterkere rustet til å delta i samfunnet, for eksempel ved å ta høyere utdanning og være yrkesaktive. Dette fordi de har lært hvordan de kan ta til seg kunnskap og tilpasse seg. Ifølge Bourdieu (1993) er dette individets habitus, som kan læres, kan forandres, men som er for evig.

Somaliske kvinner og deres familier er fra en kultur hvor det er normalt for kvinner å være hjemme med deres barn og passe på hus og resten av deres ektefelles familier. De er oppvokst i denne kollektivistiske kulturen, sosialiseres inn i den og har sett på dette som en «normal» måte å leve på. Levemåten har i seg selv også verdi for dem og den er viktig for dem.

I det norske samfunnet er det den individualistiske tenkemåten som gjelder. I Norge er det vanlig at både menn og kvinner deltar i både omsorgsarbeid og i arbeids- og samfunnsliv. Det forventes at kvinner skal være likestilt mannen. Potensialet for kulturkollisjon er derfor absolutt til stede.

Det å ha arbeid er viktig for den enkeltes kilde til inntekt, selvrespekt og selvrealisering. Arbeidsmarkedet er den viktigste arena for fordeling av inntekter, både direkte ved lønnsfordeling og ved at arbeidsdeltakelse utvikler den enkeltes muligheter for høyere lønn (Horgen og Elvin 2014). Innvandrerkvinner fra enkelte land foretrekker å være hjemme med barn når de er i barnehagealder, og dette kan føre til at de får kun en inntekt i husholdningen. Dette gjelder også alle kvinnene i denne studien. De brukte ikke barnehager, men mottok kontantstøtte.

Det norske samfunnet har som mål at alle skal ut i arbeid når de er friske. Samtidig gir samfunnet alle mulighetene til å velge om de vil være hjemme med barn når de er små. Både kvinner og menn kan velge å være hjemme med barn, men skal kjenne konsekvensene av tapte rettigheter til ulike ytelser ved ikke å være i inntektsgivende arbeid (Meld. St. 6 2012-2013). Velferdssamfunnet er avhengig av at flest mulig deltar i yrkeslivet. Deltakelse i arbeidslivet gir videre viktige rettigheter til pensjoner, foreldrepenger, sykepenger og andre ytelser. Når det gjelder informantene har de fleste

ikke inntektsgivende arbeid, og de opparbeider seg derfor ikke rett til de nevnte ytelsene. De har også en lang vei å gå når det gjelder å få seg arbeid. For innvandrerkvinner fra Somalia er det ikke vanlig for dem å komme seg i arbeid når de har små barn, og de har samtidig ikke muligheten til det når de ikke kan språket i majoritetslandet og samtidig ikke har formell kompetanse. De får muligheten til å være hjemme med barna og får kontantstøtte når de har barn i den alderen hvor de kan få støtten. Her er det mange ting som spiller inn. Deres kultur, valgmuligheten til å være hjemme med barna som igjen kan forsterke deres kultur. Dette er meget positivt dersom de kan gi barna en god sosialisering som kan hjelpe dem senere i livet og i stor samfunnet. Det er for eksempel viktig at barna kan norsk når de begynner på skolen.

Det kan være et problem for samfunnet dersom foreldrene eller mødrene i disse familiene ikke kan norsk og ikke kan mye om hvordan samfunnet rundt dem virker. Storsamfunnet gir forskjellige signaler til disse familiene, det er greit å være hjemme med barn når de er små, dere får kontantstøtte for det, samtidig er det antakelser om at manglende bruk av barnehage kan være et problem for barn med innvandrerbakgrunn og at det kan påvirke deres videre skolepresentasjon. Det er storsamfunnet som har makten til å definere hvordan minoritetsmedlemmene skal tilpasse seg. Dette kan være utfordrende når målene som er satt ikke stemmer med realiteten på et gitt område ut ifra min studie. Innledningsvis har jeg skrevet noe om målsettingene regjeringen har når det gjelder yrkesdeltakelse for kvinner og innvandrere, men dette stemmer ikke med realiteten ut fra min studie. Kvinnene har ikke arbeid, deres ektefeller er for det meste arbeidsledige og alle familiene er sosialhjelpsmottakere. Informantene har gitt uttrykk for at de er motivert til å jobbe, men de får ikke jobb. Kvinnene har nevnt en del hindringer for deres jobbmuligheter som bruk av hijab og stigmatisering i samfunnet fordi de er fra Somalia. Storsamfunnet har gode planer og målsetninger om hvordan innvandrere skal integreres i arbeidslivet hvor alle skal få plass. Dette stemmer ikke helt med opplevelsen informanter fra Somalia sitter med. I undersøkelser (Open Society Foundations 2013, Horgrn & Elgvin 2014) er det funnet ut at somaliere i Norge føler seg stigmatisert og ikke føler seg inkludert. Dette stemmer med min studie. Det er ingen enkle svar på hvordan dette kan løses, men det er meget viktig at alle nivåer i samfunnet bidrar til å løse disse problemene. Både majoritets- og minoritetsgruppene må delta på de samme arenaene. Det er viktig at somaliere eller innvandrere ikke kun holder seg for

seg selv, men har kontakt med stor samfunnet. Det kan føre til dialog og ikke minst synliggjøring av deres situasjon.

Innvandrere må tørre å delta i debatter som gjelder innvandring og ikke minst tørre å ta kritikk og tilbakemelding på en positiv måte. Dette kan samtidig være vanskelig dersom de ikke føler seg inkludert hverken i arbeidslivet og andre områder. Det å høre hvor late de er eller andre uttalelser i media kan forsterke den situasjonen de allerede er i. De kan holde seg sammen og ha lite med storsamfunnet å gjøre og dette er det motsatte av både hva majoritetssamfunnet og innvandrere ønsker. For å få til integrering må det skje begge veier, og dette gjøres ikke av regjeringen alene. Lokalsamfunnet og hvert enkelt individ har et ansvar som samfunnsborgere i å være interessert i samfunnet rundt dem. Dette kan øke den sosiale kapitalen i samfunnet, og gjør Norge til et land med høy sosial kapital og sosial tillit.

8.2 Bonding og bridging sosial kapital

Informantene har både bonding og bridging sosial kapital. Kvinnene har et nettverk som har medlemmer fra bare deres land Somalia og noen av dem er i slekt med hverandre. Kvinnene har tett bånd og møtes ofte. Deres nettverk er ikke åpent for andre som står utenfor. Dette er et av kjernetegnene til at det handler om et bonding nettverk. De som er medlemmer av nettverket har samme identitet, og same habitus og de har sine egne spilleregler internt i gruppen.

Det er samtidig noen i gruppen som har kontakt med andre utenfor gruppen, blant annet etniske norske. Noen av dem er tidligere kollegaer og noen har formelle kontakter som gjør at de har bridging sosial kapital. En del av kvinnene har kontakt med hjelpeapparatet, og de har kompetanse til å kommunisere og har en hjelperrolle i gruppen. De deltar i frivillig arbeid og er aktive i deres nærmiljø. Noen har kontakt kun med hjelpeapparatet og er med på møter med de andre og deltar ikke så mye i frivillig aktivitet, på grunn av språkbarrieren. Bridging sosial kapital gjør at de bidrar i samfunnet på en positiv måte.

Samtidig er viktig at kvinnene har en solide bonding kapital, dette kan ruste dem bedre for å takle utfordringer de kan komme over i storsamfunnet. Det er igjen avhengig av hva slags nettverk det er og dynamikken i gruppen. Det er viktig at det er et positivt nettverk som kan bidra til å hjelpe dem bygge bro med stort samfunnet ikke det

motsatte. Ifølge Putnam innvandrere kan øke sin sosial kapital ved å delta i innvandrere organisasjoner. Det ikke bare å delta i innvandrere organisasjoner som kan forbedre deres situasjon. Det å delta på frivillig arbeid er en viktig måte å få bridging sosialkapital. Deltagelse i frivillig aktiviteter i deres nettverk kan øke tillitsnivået mellom dem og samfunnet generelt. Når det gjelder informantene i denne studien kan man si at noen i gruppen har både bonding og bridging sosial kapital og dette er ikke det samme for alle gruppemedlemmene, men de tjene alle på at det er noen med bridging sosial kapital. Dette er bra for hele gruppen som helhet. Dette kan være i motsetning til det Putnam mener, han påstår at det er mindre eller svakere bonding og bridging kapital i etniske mangfoldige regioner. Samtidig kan jeg ikke generalisere mine funn som gjelder kun en by, men det er tidligere forskning som kommer med funn som støtter at det ikke bare er å tilhøre en etnisk minoritet som gjør at man ikke ha sosial kapital.

Holm (2011) har funnet i sin forskning knyttet til sin doktorgrad, at manglende sosial kapital er et problem for somaliske familier og dette går utover barnas skoleprestasjon, samtidig er det forskjell mellom de som kan norsk og de som ikke kan norsk. Dette kan tyde på at de har forskjellige nivåer av sosial kapital og de som har høyere nivå av sosial kapital bidrar bedre til deres barn skole gang. Dette stemmer med mine funn fordi de som har sosial kapital har en del fordeler ikke bare når det gjelder deres barn skoleprestasjon, men føler at de kan mestre deres situasjon. Somaliske ungdommer har gitt uttrykk for at de ikke får god nok rådgivning på skolen og der avhengig av å ha søsken eller foreldre eller andre i deres nettverk som kan støtte dem (Open Society Foundations 2013).

8.3 Sosial kapital og kulturell kapital – og dens betydning for mestring av familienes situasjon

Sosial kapital handler om å få utbytte av investeringer en person eller gruppe har gjort i et nettverk basert på gjensidig bekjentskap og anerkjennelse. Dette er Boudieus definisjon, og den består av den sosiale relasjonen som gir anerkjennelse og forpliktelse mellom deltakerne. Det andre er de ressursene dette gir tilgang til. I forhold til informantene ser vi at det er noen med lite nettverk, noen med moderat og noen med høyskole kapital. De med lite sosial kapital har ikke så mye ressurser rundt dem og de er ikke så fornøyd med sin situasjon. De er i nettverket, men de bidrar ikke like mye som

de andre, og ifølge Boudieu er det ikke bare nok med relasjonen, men materielle og symbolske ressurser må være tilgjengelig før vi kan snakke om sosial kapital. Denne måten å forstå sosialkapital på kan gjøre at de fleste i denne studie kan betraktes som mennesker med lite eller ingen sosialkapital. Samtidig har de mye å stille med når det gjelder å hjelpe hverandre og forståelse for sin situasjon. Hvordan de opplever og mestre familiens situasjon har tilknytning til med hvor mye sosial kapital de har. De med sosial kapital har et nettverk som gir dem støtte i dårlig og eller vanskelig perioder både økonomisk og som medmennesker. Nettverksmedlemmene får muligheten til å kunne snakke om ting de sliter med og får emosjonelle støtte. Dette kan gi dem lærdom for å snakke om de utfordringer de står over. Informantene med mest sosial kapital er de som også har kontakt med hjelpeapparatet og andre instanser og fremme gruppen eller nettverket sak. Dette er en mestringsmekanisme som kalles problemløsningsmekanisme. Det handler om forsøk for å endre situasjonen ved å snakke med personer for å finne alternative løsninger.

Informantene har gitt uttrykk for at noen av deres ektefeller velger å gå ut mye for å unngå å diskutere om familiens situasjon og ikke for å bli spurt om noe de ikke kan gjøre noe med. Dette kan tyde på at de bruker emosjonelt fokuserte mekanisme som Lazarus beskrevet som mekanismer som har hensikt å dempe ubehag. Det er samtidig mulig at de kan ty til andre ting som ser som hjelpemidler for eksempel alkohol. Det er viktig å gjøre det klart at dette ikke er realiteten for mange somaliere. Det å innvikle for diskusjoner hjemme kan samtidig være årsak til at de har konflikter hjemme og igjen velger ektefellene samme mekanisme. Her kan vi se at det sosial kapital har stor betydning for familiens forsøk for å mestre sin situasjon. De har lite sosialkapital i form av ressurser de kan mobilisere i nettverk og økonomiske ressurser de selv har. Dette føre til at de har utfordringer hjemme og igjen gjør at ektefellene bruker mestringsmekanismer i forsøk for å dempe ned ubehag.

8.4 Samfunnsengasjement og inkludering

En del av informantene i denne studien har et enormt engasjement i deres nærmiljø. Dette gjelder stor sett de som kan norsk og har hatt arbeidserfaring fra Norge. Det betyr ikke at det er kun de som har vært i arbeid i Norge tidligere som kan være engasjert i deres nærmiljø, men det kan være vanskelig å være engasjert dersom man ikke kan

snakke norsk og har lite kulturell kapital. Informantene som har høy sosial kapital og er integrerte deltar frivillig som natteravner, men de som ikke beherske norsk deltar ikke i slik virksomhet. Dette kan tyde på at de ikke har mulighet til det på grunn av manglende norskkunnskap siden de må kommunisere med de andre de skal gå sammen med. De kvinnene som engasjerer seg i deres nærmiljø er kjent med området og har tillit til de andre som deltar som natteravner. De har tillit til samfunnet og dette er tegn på at de kan en del av spille reglene i samfunnet og har selvtillit til å komme seg ut. Dette er viktig for integreringen og for den sosial kapital i samfunnet. Det er viktig for samfunnet å synliggjøre de positive bidragene kvinnene bidrar med til samfunnet og ikke bare på hvor mindre integrert de er. Det er viktig at lokal avisene i deres nærmiljø viser hvor mye disse mødrene gjør for barn i deres nærmiljøet. Dette er ikke bare for å gi dem anerkjennelse, men for å oppmuntre flere ikke bare i det somaliske miljøet, men andre innvandrergupper. Dette kan føre til at det negative bildet man har av somaliere i media og andre arenaer kan begynne å snu.

Man kan samtidig si at det er vanlig å delta i sitt nærmiljø, delta i dugnader og ha tilknytning til området. Som vi kan se er det krevende for en kvinne med over fire barn å delta i forskjellige aktiviteter på barnas skole, holde kurs for flere andre kvinner og har en jobb i tillegg. Det er viktig at den jobben disse gjør ikke bli oversett også fordi det er mange som ikke deltar. Dette kan inspirere andre til å lære seg norsk og bli kjent med miljøet de er en del av. Man kan da anta at det er mange ressurser kvinnene sitter med som ikke benyttes på grunn av manglende språk. Dette strider med regjeringens målsetninger for innvandringen og integreringen. Bruk av innvandreres ressurser er viktig ikke bare for majoriteten, men for innvandrerne selv som trenger arbeid for å bli selvstendig økonomisk, og lære de kulturelle kodene i samfunnet, og ha en bedre livskvalitet. Regjeringen bruker mye ressurser på integrering av innvandrere i samfunnet og det handler om prioritering av enkelte områder som språkopplæring særlig for innvandrerkvinner som ikke har midler til å betale selv. Det er samtidig viktig at innvandrerne prioriterer språkopplæring, når de har mulighet til å gå på norskopplæring. Dette er selvfølgelig et valg man må ta på individnivå. Manglende norskkunnskaper kan føre til manglende kontakt med storsamfunnet og passivitet. Alle informantene i min studie er enige i at det er viktig å lære norsk. Deres jobbmuligheter er små uten å beherske språket og arbeidslivet er en viktig arena for å lære seg mer om spillereglene i samfunnet og ikke minst den kulturen man lever i.

8.5 Oppsummering

I dette kapitlet har jeg drøftet og belyst funnene i studien ved hjelp av teori som er redegjort for i denne masteroppgaven. Det er først drøftet forholdet mellom minoritet og majoritet. Deretter diskuterte jeg og drøfte sosial kapital (bonding og bridging sosial kapital). Tilslutt er det drøftet betydningen av sosial og kulturell kapital for mestring av familienes situasjon.

KAPITTEL 9:

KONKLUSJON – OG VEIEN VIDERE?

Alle informantene i denne studien er kvinner fra Somalia. De er alle sosialhjelpsmottakere på grunn av fattigdom. De opplever fattigdommen forskjellige og mestrer den på forskjellige måter. Første problemstillingen som handler om deres opplevelser lyder som følger:

Hvordan opplever kvinner i barnerike somaliske familier sin situasjon i forhold til materielle levekår og betydningen av arbeidstilknytning? Med materielle levekår menes bolig og økonomi.

9.1 Økonomi

Kvinnene opplever at familiene ikke har nok midler til å dekke familienes behov særlig når det gjelder kjøp av ting til deres barn. Kvinnene sier at familiene sliter mye økonomisk og sosialhjelpen de får er ikke nok. De sier alle at husleien er høy og at dette bidrar til at de ikke klarer seg økonomisk. De får bostøtte, men det er ikke nok. Det er forvirrende for noen at de får bostøtte, litt sosialhjelp og de klarer ikke å forstå hvorfor de ikke får penger fra bare et sted.

Kvinnene sier at de ikke har midler til å reise på ferie og dette er vanskelig for barna. De sier at barna ikke har noe å fortelle når andre barn som har vært på ferie snakker om sine ferie opplevelser. Det er ikke enkelt for dem som foreldre stå i situasjonen, og det oppstår en del konflikter hjemme noen ganger. Barna er lei av situasjonen og spør foreldrene om hvorfor de måtte sette dem i en slik situasjon og hvorfor de ventet med å få barn til de var ferdige på utdanning.

Det er samtidig noen av kvinnene som har en positiv opplevelse av situasjonen, selv om de også ser betydelige utfordringer. Dette er typisk kvinner som har vært i arbeid og

ikke har mottatt sosialhjelp sammenhengende over tid. De har også gjerne ektefeller som er i jobb, og samlet ser dette ut til å medføre at de føler seg bedre med situasjonen.

9.2 Bolig

Når det gjelder bolig bor ti av informantene i kommunale boliger. De sier at husleien er høy og at dette går ut over deres økonomi. De opplever at boligene er trange og at dette fører til mange utfordringer de må håndtere. De har problemer med bruk av dusj og bad, mangler oppbevaringsplass og et egnet sted i hjemmet hvor barna kan gjøre skolearbeid. De opplever at de har ikke nok soveplasser, og har måttet bruke løsninger som å sove på en madrass på gulvet, mens barna prioriteres. Kvinnene fremhever gjerne at de ofrer seg for sine barn. Det er ikke adekvat oppfølging fra kommunal utleier og fellesarealene er ikke rene. De sier at det er søppel over alt. De får ikke bytte bolig dersom de søker om det, de fikk avslag flere ganger og blitt oppfordret til å flytte til andre kommuner. De er samtidig redde for å miste boligen når barna er over 18 år fordi familiene er informert av kommunen at de må flytte til en mindre bolig når deres barn er over 18 år.

Kommunen gir vanskeligstilte familier mulighet til å søke etableringslån, men informantene i denne studien sier at de ikke kan kjøpe bolig på grunn av rentene man betaler når du ta bolig. Familien kan ikke låne penger med renter da det er forbudt i deres religion. De sier derfor at de ønsker å vente til det kommer banker i Norge som Den Islamske Banken.

9.3 Arbeid

De fleste av kvinnene er arbeidsledige og det er få av deres ektefeller som har arbeid. Kvinnene opplever arbeidsledigheten forskjellige, de som har arbeidserfaring er mer positive til arbeidslivet og mer optimistisk til å få seg arbeid. De har kontakt med andre utenfor det somaliske miljøet og har kontakt med tidligere kollegaer. Noen av dem sier at de har gode referanser og kommer til å finne seg jobb.

Kvinnene som ikke har arbeidserfaring, men har vært i praksis, er ikke særlig fornøyde med sine egen situasjon. De sier at de føler at de blir utnyttet av arbeidsgivere og ikke velkommen i arbeidslivet. De opplever at spørsmålene arbeidsgiverne stiller dem på jobbintervjuer er støtende. De blir spurt om bruken av hijab og klesdrakt som er en del av deres identitet, men arbeidsgiverne kanskje er opptatt av hygiene, kvinnene opplever

det som at «de er mot dem». De føler seg stigmatisert og ikke minst utstøtt. Dette bidrar ikke til videre motivasjon for å søke jobber.

For de som verken har vært i arbeid eller praksis oppleves veien ut i jobb som meget lang. Denne gruppen sier at de ikke tror de kan få arbeid ettersom de ikke kan norsk, noen er også analfabeter, hvilket vanskeliggjør veien mot arbeid ytterligere. De mener at de ikke kan få arbeid når selv de som beherske norsk og har utdanning ikke får seg jobb. De har ikke selvtilliten som trengs til å komme seg ut i storsamfunnet og samtidig er de bekymret for barna når de er fraværende fra hjemmet.

9.3.1 Min studie sammenliknes med andre funn

I rapporten *Somaliere i eksil i Norge* av Engebrigtsen (2005) er det skrevet at de fleste somaliske kvinner ikke er i arbeid. De har utfordringer knyttet til bruk av hijab, og barnehagene er bekymret for hygiene når det benyttes av hijab og større drakter. Dette stemmer med mine funn. De fleste av kvinnene er arbeidsledige, har mange barn og har utfordringer knyttet til bruk av hijab i arbeidslivet. De ønsker ikke å gi fra seg sin identitet, noe som overensstemmer Holms doktorgradsavhandlingen (2011) der det gis en beskrivelse av at de fleste ikke ønsker å gi fra seg sin identitet i fordel for norskstil og levemåte.

Når det gjelder boligmarkedet føler kvinnene at de bor trangt og ikke får god oppfølging fra kommunen. De ønsker heller ikke å kjøpe bolig på grunn av rentene.

Dette har også vært funn i Open Society Foundations undersøkelsen (2013). Informanten har sagt det i samme når det kjøp av bolig.

9.4 Betydningen av sosial og kulturell kapital for mestring av familiens situasjon.

Den andre problemsillingen er:

Hvilken betydning har sosial og kulturelle kapital for mestring av familiens livssituasjon?

I min studie har jeg funnet ut at sosial kapital har stor betydning for hvordan familiene takler sin situasjon. Kvinnene som har nettverk som støtter dem har bedre posisjoner i egen nettverksgruppe enn de som ikke har det. Informantene som har nettverk, som

nære slektninger i Norge som er i jobb, får også hjelp, både økonomisk og sosialt. Kvinnene er for eksempel sammen når det er høytider og ikke minst når de trenger hverandre når det er familiære kriser eller lignende.

Intervjuobjektene har venner i storsamfunnet og denne bridging sosialkapital gjør at de alle kan få mer kunnskap om samfunnet og lære mer om de kulturelle kodene i samfunnet. Informantene som har vært i arbeid før har kontakt med tidligere kollegaer og har venner på Facebook, noen har til og med en grad av privat kontakt med etniske norske.

Kvinnene har kontakt med fagpersoner i samarbeid med deres kommune og er på møter hvor medlemmene i nettverket får råd og veiledning om barneoppdragelse i Norge, helse, loven og ungdomskriminalitet. Det er en del av kvinnene som deltar ulike sysler i nærmiljøer, som natteravnene og dette ser ut til å gi dem økt status i nærmiljøet.

Blant kvinnene jeg har snakket med er det også en gruppe med tydeligere preg av å ha middels sosial kapital, de har for eksempel ikke mye språkkunnskaper, men deres ektefeller er i jobb og de har et nettverk. De får gjerne kontakt med andre gjennom ektemennenes nettverk. Noen sier det ikke er enkelt for dem å lære norsk da de er analfabeter. De anser det å gå på norskopplæring som meget viktig. Betydningen for deres sosialt nettverk og sosial kapital for mestring av familienes situasjon er at de har et nettverk som støtter dem og dette gir dem igjen overskudd til å takle hverdagen. De har slektninger som feirer høytider med dem og ikke minst: de gir dem støtte når det trengs. Det at de har ektefeller som er i jobb gir dem ellers også bedre posisjon i nettverket.

Den siste gruppen er de med lav sosial kapital. De har arbeidsledige, har dårlig økonomi, dårlig helse og noen har ekteskapsproblemer. De har et begrenset nettverk de ikke kan bidra mye til, eller hente mye fra. De er også klart mer avhengige av andre i nettverket enn det de andre er av dem. De andre hjelper dem med lesing av brev og de ikke er med i de fleste samlingene de andre er med på. Kvinnene deltar ikke som natteravnere og bruker ikke ferietilbud for deres barn via frivillige organisasjoner.

Til felles for alle gruppene er at de prioriterer egne barn og at de føler at de gjør alt de kan for at de skal ha det bra. De stiller opp for barna og er meget opptatt av at barna presterer bra på skolen. Manglende språklige kunnskaper vanskeliggjør imidlertid også

oppfølgingen av barna: De kan for eksempel ikke ha særlig god kontakt med skolen fordi det språklige nivået er for lavt for å diskutere temaer de er interessert i.

9.4.1 Min studie sammenliknes med andre funn

Ifølge Holm (2011), de foreldrene som har sosial kapital har en god relasjon til barnas skole, de foreldrene som kan norsk følges bedre barnas skolegang. Dette stemmer med min funn i denne studie. Foreldrene som kan norsk og har en viss forståelse av skolesystemet og samfunnet er mer aktive i deres barn skolegang. Det er de som snakker om dette mest uten at de blir spurt om det. De er stolte for at de kan bidra i barnas skolegang og prestasjon, noen anser seg selv som rådgivere til sine barn når det gjelder valg av fag osv. Barna som har slike foreldre gjør bra på skolen og foreldrene benytter seg av de tilbudene barna kan få gratis fra kommunen.

Det er kvinnene som følger opp mest og dette også er noe som kom frem i Engebrihtsens forskning. Somaliske kvinner følger opp deres barn skolegang. Dette har Holm (2011) også skrevet i sin avhandling.

Man kan også se at botid spiller mye inn når det gjelder de som kan norsk og har en viss forståelse av samfunnet. De som har bodd i Norge lenge ca 20 år har lært seg språket og klarer å følge opp sine barn i nærmiljø, men dette er ikke alltid tilfellen for mange. Det er noen som har bodd i Norge lenge uten at de kan norsk og har erfaring med jobb. Dette har kommet fram i en rapport som er tidligere presentert i oppgaven. Rapport er skrevet av Arbeids og inkluderingsdepartementet. I rapporten er det skrevet at botid spiller inn når det gjelder integrering av innvandrere. Det er skrevet at Somaliere har kortere botid i Norge og dette gjenspeiler deres integrering i samfunnet, vietnamesere er godt integrert nå i Norge på da de har lang botid i Norge.

Regjeringens mål er å få alle i arbeid og likestille kjønnene. Integrering av innvandrere og økt yrkesdeltakelse er en del av regjeringens satsingsområder. Veien til arbeid er meget lang for mange av informantene i denne studien og de er en del av den gruppen som regjeringen anser som satsingsområde. Dette er for å få til likestilling mellom kjønnene og ikke minst yrkesdeltakelse for både menn og kvinner. Veien til arbeid kan minskes ved å komme med tiltaksordninger som passer de ufaglærte. Det kan satses mer på norskundervisning for innvandrere, særlig med tilrettelegging av undervisningene for å passe de som ikke kan lese og skrive fra før. Kostnadene til norskundervisning er høye

og de familiene som ikke har råd har problemer med å betale selv. Det bør vurderes om dette kan bli gratis for enkelte.

Siden min studie har en svakhet ved å ikke intervju barna og de unge i familiene sitter jeg tilslutt med en del forskningsspørsmål for videre forskning rettet mot denne gruppen.

9.5 Forslag til videre forskning

Som jeg ser det ut ifra min studie er det mange kvinner og deres familie som mangler kulturelle kapital. Dette er et kapital form som Boudieu mener har med utdanning å gjøre og at de som har det har makt i samfunnet. De som har det kan hjelpe sine barn på skolen på en måte favorisere deres barn da de kan lære mye om utdanning fra foreldrene. Kapitalen reproduseres fra foreldrene til barna. Kapitalen er noe som kroppsliggjøres og er tillært. I forhold til min studie man kan ikke si at de har kulturelle kapital de fleste har ikke utdanning, det er ingen av kvinnene med høyere utdanning, men to av ektefellene har høyere utdanning far Norge. Noen av deres barn er på høy skoler og universitet. Jeg lurer derfor på følgende:

Hvordan opplever og mestre unge i disse familiene foreldrenes manglende kulturelle kunnskap i det norske samfunnet?

Har deres manglende kulturelle kapital betydning for ungenes deltakelse i samfunnet?
Kan dette reproduserer?

LITTERATUR

Arbeids- og Inkluderingsdepartementet: (August 2009) *Somaliere i Norge*. En arbeidsgrupperapport.

Brochmann, G og Hagelund, A 2007. *Velferd og innvandrere. For mye feil eller ikke nok?* I: Tidsskrift for samfunnsforskning 2007-2, årgang 48.

Bourdieu P (1986): The forms of capital». In J Richardson (Ed.) *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education* (New York, Greenwood), 241-258.

Boudieu P (1997): *Dintinction. A social critique og the judgement og taste*. Lond: Roulledge Kegan Paul.

Boudieu P (1993): *The fields of cultural production*. Oxford. Polity press.

Bø, I & Schiefloe, P (2014): *Sosial landskap og sosial kapital. Innføring i nettvekstekning*. Oslo: Universitetsforlaget

Daugstad, G. (red). 2008: *Innvandring og innvandrere 2008*. Statistisk sentralbyrå. Oslo-Kongsvinger.

Dyb, P, Solheim, L og Ytrehus, S (2004): *Sosialt perspektiv på bolig*. Abstrakt forlag AS, Oslo.

Engebrigtsen A (2005), *Somaliere i Norge. Noen trekk fra tilpasning i eksil*. I Nes, K, Skoug T, og Strømstad (red.) (2005): *Somaliere i Norge. Perspektiver på språk, religion og integrering*. Opplandske Bokforlag.

Engebrigtsen A og Farstad G. (2004): *Somaliere i eksil i Norge. En kartlegging av erfaringer fra fem kommuner og åtte bydeler i Oslo*. Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring NOVA Skriftserie 1/04.

Eriksen, T og Sajjad, T.A (2012): *Kulturforskjeller I praksis – perspektiv på det flerkulturelle Norge*. Gyldendal, akademisk, Oslo.

Fangen, K. (2008): *Identitet og praksis. Etnisitet, klasse og kjønn blant somaliere i Norge*. Oslo: Gyldendal Akademisk.

Friberg J.H. og Elgvin, O. (2014): *Når aktivitet blir ydmykelse*. En studie av møtet mellom somaliske innvandrere og NAV. Fafo-rapport 2014:43.

Fløtten, T. (2007): *Ulikhet og sosial fordeling*. I Dølvik, J.E., T. Fløtten, G. Hernes & J.M. Hippe (red.): *Hamskifte. Den norske modellen i endring*, Oslo: Gyldendal Akademisk.

Fløtten, T, Hansen-Becke, E, Hjort, J. L og Nuland, B. R (2009): *Aktivitet og deltakelse for fattige barn og unge. En evaluering av to statlige tilskuddsordninger*. (Fafo- rapport 2009:50).

Halvorsen, K, (red) (1996): *Hva boka handler om?* I Clausen S-E, Rønning R, Solheim, L.J, Sæbo G, og Øverbye E: *Mestring av marginalitet. Å leve og overleve som sosialklient*. Cappelen Akademisk Forlag.

Halvorsen, Knut (red.), (1996): *Hva boka handler om?* I : Clausen, S Halvorsen K (red.), og Rønning, Solheim, L, Sæbø G, Øverbye E (1996), *Mestring av marginalitet. Å leve og overleve som sosialklient*. (s.11-16) Cappelen Akademisk Forlag.

Harsløf I og Seim S (RED.) (2013) *Fattigdommens dynamikk perspektiver på marginalisering i det norske samfunnet*. Oslo: Universitetsforlaget.

Herud E, Naper S, O (2012): *Fattigdom og levekår i Norge – Status 2012*. ISBN978-82-551-2312-5 NAV// Arbeids og velferdsdirektoratet kunnskaps staben // Seksjon for utredning.

Henriksen, K. (2007): *Fakta om 18 innvandrergupper i Norge*, SSB-rapport 2007/29.

Henriksen, K. (2010): *Levekår og kjønnsforskjeller. Blant innvandrere fra ti land*. Oslo Kongsvinger. Statisk sentralbyrå: Statisk Norway.

Haakonsen, J. M (2005): *Somalia – historie, kultur og samfunn*. I Nes, K, Skoug T, og Strømstad (red.) (2005): *Somaliere i Norge. Perspektiver på språk, religion og integrering*. Opplandske Bokforlag.

Holm, I. M (2011): *Somaliere og norske skole. En studie av somaliere i Norge med særlig fokus på relasjoner mellom lærere og foreldre*. Doktoravhandling. Universitet i Tromsø.

IMDi-rapport 4-2009 *Hjemmeværende innvandrerkvinner – en undersøkelse i Groruddalen og Søndre Norstrand*. Integrerings og mangfolds direktoratet ISBN.

Jacobsen, D.I (2013), *Forståelse, beskrivelse og forklaring. Innføring i metode for helse- og sosialfagene*. Kristiansand: Høyskoleforlaget.

Langeland, S, Ohrem S og Lima I.A. Å (2014): *Fattigdom og levekår i Norge. Tilstand og utviklingstrekk – 2014*. NAV-rapport 2014:3.

Larsen, L (2005): *Islam europeisk drakt*. I Nes, K, Skoug T, og Strømstad (red.) (2005): *Somaliere i Norge. Perspektiver på språk, religion og integrering*. Opplandske Bokforlag.

Malt, Ulrik. (2009, 24.februar). *Mestring*. I *Store medisinske leksikon*. Hentet 3. september 2001 fra <http://sml.snl.no/mestring>.

Meld. St. 6 (2012-2013) Melding til stortinget. En helhetlig integreringspolitikk. Mangfold og fellesskap.

Moallim M, (2005): Somalia – land og folk. I Nes, K, Skoug T, og Strømstad (red.) (2005): *Somaliere i Norge. Perspektiver på språk, religion og integrering*. (s.33-37) Opplandske Bokforlag.

Nilsen V. (2012): *Analyse i kvalitative studier. Den skrevende forskeren* Oslo: Universitetsforlaget.

Norges forskningsråd NFR (2005). *Sosial kapital*. Oslo, rapport fra et valg.

NOU Norges offentlige utredninger 2011:14 Bedre integrering Mål, strategier, tiltak

Richardson J (1986): «The forms of capital». In *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education* (New York, Greenwood), 241-258.

Rønning, R, (1996): *Hvorfor blir – og forblir – folk sosialhjelpsmottakere? I: Clausen, S Halvorsen K (red.), og Rønning, Solheim, L, Sæbø G, Øverbye E (1996), Mestring av marginalitet. Å leve og overleve som sosialklient*. (s.19-45) Cappelen Akademisk Forlag.

Rønning, R og Srarrin, B (red.) (2009): *Sosial kapital – et nyttig begrep*. I Rønning, R og Starrin (red.) *Sosial Kapital i et velferdsperspektiv. Om å forstå og styrke utsatte grupperes sosiale forankring*. (s.10- 30).

Starinn B (red.) (2009): *Sosial kapital og helse*. I Rønning, R og Starinn B, *sosialkapital i et velferdsperspektiv. Om å forstå og styrke utsatte gruppers sosiale forankring*. (s.31-43) Oslo: Gyldendal Norsk forlag.

Skytte, M (2008): *Etniske minoritetsfamilier og sosialt arbeid*. Oslo: Gyldendal.

Skårderud, F. og Wyller, T (2001): *Tapte ansikter. I: Skam – perspektiver på skam, ære og skamløshet i det moderne*. Bergen: (s.37-52). Fagbokforlaget.

Siyad, A, Bildsten, C, Hellevang C. (red). (2006): *Somaliere i Norge. Noen erfaringer*. Somalisk utviklingsforum, Mølla kompetansesenter og Leieboerforeningen, Oslo.

Søholt, S (2001): *Etniske minoriteter og strategier på boligmarkedet i Oslo. En undersøkelse blant innbyggere med pakistansk, tamilsk og somalisk opprinnelse*. «97 Prosjektrapport 2001.

Thagaard, T, (2013): *En innføring i kvalitativ metode. Systematikk og innlevelse*
Oslo: Fagbokforlaget.

Thomassen M. (2006): *Vitenskaps kunnskap og praksis Innføring i vitenskapsfilosofi for helse- og sosialfag* Oslo: Gyldendal Norsk Forslag AS.

Open Society foundations 2013, Somalis in Norway. London UK.

Pettersen, S.V. (ed) (2009): *Innvandrere I Norske kommuner. Demografi, Levekår og Deltagelse i Arbeidsstyrken*. Rapporter 2009/36 Statistisk Sentralbyrå Statistic Norway. Oslo-Kongsvinger.

Pettersen, S.V. (2013): *Utvandring fra Norge 1971-2011*. Rapporter 30/2013 Statistisk sentralbyrå Statistic Norway Oslo-Kongsvinger.

Putam, R.D (1995): *Bowling Alone: America`s Declining Social Capital`*

Underlid, K, (2006): *Fattigdommens psykologi, oppleving av fattigdom i det moderne Noreg*. Oslo: Det norske samlaget Oslo.

Wollebæk D og Segard S (RED.) (2011): *Sosial kapital i Norge* Cappelen Damm Akademisk.

Statistisk Sentralbyrå (2015 A) Arbeidsledighet blant innvandrere, registerbasert, 2. kvartal 2015. Publisert 27. august. Hentet fra: <https://>

www.ssb.no/arbeid-og-lonn/statistikker/innvarbl/kvartal/2015-08-27

Statistisk Sentralbyrå (2015 B) Innvandrere etter innvandringsbakgrunn, I: Januar 2015. Publisert 18. juni 2015. Hentet fra : <http://>

www.ssb.no/befolkning/statistikker/inngvgrunn/ Lese dato 18.07.15.

FORESPØRSEL OM DELTAKELSE I FORSKNINGSPROSJEKTET

”Stor barnefamilier med minoritetsbakgrunn som mottar økonomisk sosialhjelp”

Bakgrunn og formål

Formålet med studie er å undersøke hvordan langtids mottakere av økonomisk sosialhjelp opplever sin situasjon i forbindelse med økonomi, arbeid, bolig og sosiale nettverk.

Problemstillingen:

Hvordan opplever mødrene i store barnefamilier med innvandrerbakgrunn som mottar økonomisk sosialhjelp familiens situasjon i forhold til økonomi, arbeid, bolig og sosiale nettverk. Her de forslag som de selv mener kan føre til positive endringer av deres situasjon? Prosjektet er en master studie ved Høgskolen i Lillehammer.

Jeg inviterer deg til å delta fordi du og familien din har mottatt økonomisk sosialhjelp i over fem og har over fire barn. Jeg har valgt å skrive om innvandrerfamilien med minst fire barn som har mottatt sosialhjelp i minst fem år. Jeg ber deg om å delta da du er innvandrerkvinn og familien din har mottatt økonomisk sosialhjelp i minst fem år og det flere enn fire barn i familien.

NAV – kontoret utelukkende videreformidler kontakt med på dine vegne. Jeg kjenner ingen kjennskap til de som stiller opp før de eventuelt samtykker til deltakelse.

Hva innebærer deltakelse i studien?

Informasjon vil bli innhentet i form av intervjuer. Det vil ta ca to timer eller lengre da jeg regner med at vil kommer til å bruke tolk i intervjuene og ut fra min erfaring og andre funn kan tolkesamtaler tar lengre tid enn samtaler uten tolk. Din saksbehandler vil ikke få vite hvem som deltar i studien eller ha tilgang svarene dine. Opplysningene behandles konfidensielt, og anonymisere i oppgaven/ publikasjoner.

Data vil bli registrert i form av notater og lydopptak.

Spørsmålene som vil bli stilt omhandler familiens økonomisk situasjon som sosialhjelps mottakere, deres sosial nettverk, boligforhold og arbeid. For eksempel hvordan kan du beskrive familiens økonomisk situasjon per i dag? Har dere familiemedlemmer som kan hjelpe til når dere havner i økonomisk kriser? Beskrive dere bolig? Har dere arbeid og deres forhold til arbeidslivet.

Hva skjer med informasjonen om deg?

Alle personopplysninger vil bli behandlet konfidensielt.

Det er kun meg og min veileder som vil få tilgang til personopplysninger. Navneliste på deltakere skal ikke oppbevares sammen med øvrige data.

Prosjektet skal etter planen avsluttes **[juni 2015]**.

Personopplysninger vil bli sluttet og makulert ved prosjektslutt.

Frivillig deltakelse

Det er frivillig å delta i studien, og du kan når som helst trekke ditt samtykke uten å oppgi noen grunn. Dersom du trekker deg, vil alle opplysninger om deg bli anonymisert.

Dersom du ønsker å delta eller har spørsmål til studien, ta kontakt med Fatou Jabang på e-mail fatou-jabang@hotmail.com. Du kan ringe mobilnr: 45240363.

Min veileder kan kontaktes på e-mail Liv.solheim@hil.no hennes telefonnr er 61288387.

Studien er meldt til Personvernombudet for forskning, Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS.

Samtykke til deltakelse i studien

Jeg har mottatt informasjon om studien, og er villig til å delta

---

(Signert av prosjektdeltaker, dato)

Jeg samtykker til å delta i intervju

INNTERVJUGUIDE TIL MASTEROPPGAVEN

Bakgrunnsopplysninger:

1. Alder:
2. Sivilstatus:
3. Landsbakgrunn: Bodde dere i land eller by i ditt hjemland?
4. Botid i Norge:
5. Referansepersons landsbakgrunn: arbeidsinnvandring: flyktning:
Innvandrer:
6. Familiegjenforent: Familieetablert:
7. Hvilke språk snakker du?   Har formell utdanning?
8. Har du barn?   Hvis Ja hvor mange og barnas alder?:   Er barna født i Norge?

Bolig:

9. Hvordan vil du beskrive boligen?
10. Hvor mange bor sammen i boligen?
11. Leier dere eller eier de boligen?
  - Er det en kommunal bolig eller privat leid bolig?:
  - Ønsker dere å kjøpe bolig?
12. Hvor lenge har de bor i boligen?
13. Hvor bodde dere før til flyttet til boligen?
  - Har dere flyttet ofte før?
14. Hvor mye er husleie?
  - Får dere bostøtte?
15. Hvor fornøyd er dere med boligen fra 1 til 6?
16. Kan du beskrive hvor fornøyd/misfornøyd familien er når det gjelder boligen?
17. Liker dere å ha besøk eller er dere flaut over hvor dere bor?
18. Er dere stolt over deres bolig?
19. Hvordan vil du beskrive boligens standard i forhold til deres naboer?
20. Sammenligne du deres bolig med naboenes eller med boligene i ditt hjemland?

Arbeid/tiltak og norskkurs:

21. Er du i arbeid?
  - Er din mann i arbeid?   Hvis nei hvor lenge har dere vært arbeidsledige?
  - Ønsker dere å jobbe?
  - Ønsker mannen din at du jobber?
  - Har du søkt jobber?
22. Hva mener du årsaken er for at du ikke er i jobb?
23. Kan du beskrive hvordan det er for dere å være arbeidsledige?
  - Diskuterer dette hjemmet?

- Hvem sitt ansvar er det når det gjelder deres forhold til arbeid? Arbeidsgivere? Har du tillit til arbeidsgiver? Samfunnet?
- 24. Hva gjør dette med deg som person?
- 25. Har du jobbet tidligere i ditt hjemland?
- 26. Har du vært i tiltak i regi av NAV? Kvalifiseringsprogrammet ? Introduksjonsprogrammet?
- 27. Har dere gått på norskkurs før? Hvilket nivå har dere bistått? Hvor mange timer? Betalte dere? Hvor gikk dere?
- 28. Har dere vært på et jobbintervju før?
  - Hvor mange ganger?
- 29. Har du tro på å få jobb i framtiden? Hvis nei/ja hvorfor? Hvor får du informasjon om ledige stillinger?
- 30. Hva gjør dere på hverdagene?

Nettverk:

- 31. Er du kjent med noen av naboene dine?
  - Kommer noen av naboene dine fra ditt hjemland?
  - Besøker dere hverandre?
  - Forventer du å få hjelp av dem når du trenger det? For eksempel barnepass? Forventer de det samme av deg?
- 32. Har du en venn eller et familiemedlem i nærheten?
- 33. Har barna venner? Får du besøk av vennene? Går barna på besøk?
- 34. Har dere etniske norske venner?
  - Hvordan opplever du kontakt mellom dere og etniske norske naboer?
- 35. Har barna etniske venner?
- 36. Er du kjent med nærmiljøet?
  - Frivillighetssentralen?
  - Deltar dere på dugnad i borettslaget?
- 37. Har din mann venner? Er han på besøk?
- 38. Inviterer dere venner hjem til middag?
- 39. Går dere ut med venner til Cafe eller restaurant noen ganger? Hvis nei Hvor? Har det med økonomi å gjøre?
- 40. Har du/dere noen du kjenner som kan låne deg penger når dere har økonomiske problemer?

Økonomi:

- 41. Har dere inntekter?
- 42. Hvor lenge har dere mottatt økonomisk sosialhjelp?
- 43. Hvordan opplever familien sin økonomisk situasjon per i dag?
- 44. Er dere fornøyd med pengene dere får?
- 45. Hvordan disponerer de pengene?
- 46. Hvordan oppleves det å søke om økonomisk sosialhjelp hver måned?
- 47. Hva slags oppfølging får dere som sosialklienter i NAV?
  - Hvordan opplever dere oppfølgingen?

- Hva mener dere kan gjøres for å forbedre situasjonen slik at dere kan komme ut i arbeid?
48. Hva tror dere kan løse familiens økonomiske problemer eller avhengighet av økonomisk sosialhjelp?
- Hvordan opplever familien sin situasjon som sosialklient helhetlig?
  - Er det skamfullt eller anser dere det som en situasjon dere ikke kan gjøre noe med?
  - Føler dere maktesløs? Hadde du hatt makt til å endre situasjonen, hva vil du gjøre?
  - Bli du møtt med respekt i møte med NAV?
  - Hvordan opplever du at naboene dine anser deg som sosialklient?
  - Er det mange i nabolaget ditt som mottar sosialhjelp?
  - Er det vanlig å snakke om det blant dere? Eller er det tabubelagt?
49. Får barna i familien de nødvendige tingene de trenger?
50. Hvordan påvirker familiens økonomiske situasjon barnas oppvekst?
- Har dere barn over 18 år som er sosialklienter?
  - Er barna med på fritidsaktiviteter?
  - Hvor ofte reiser dere som familie på ferie?
51. Har de kontakt med barnevernet?
52. Sammenligne dere med naboene deres når det gjelder materielle goder eller med deres hjemland?